

Postmetodika

№ 4 (119), 2014

ISSN 1815-3194

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА

TM

Postmetodika

Від 5.12.2014 № 1/9-630

Органам управління освітою
Керівникам інститутів післядипломної педагогічної освіти
Керівникам методичних кабінетів (центрів)
Керівникам навчальних закладів, педагогічним працівникам

Про неухильне дотримання принципів гарантування свободи педагогічної діяльності вчителя

Одним із пріоритетів освітньої політики є дебіюрократизація діяльності педагогічних працівників, упровадження органами управління освітою сучасних принципів державно-громадської моделі управління. В умовах, коли Міністерство освіти і науки суттєво скоротило переліки звітності, що подаються з регіонів, обмежило кількість загальнонаціональних заходів і продовжує лінію на дебіюрократизацію, продовжують надходити звернення від вчителів загальноосвітніх навчальних закладів щодо неправомірних вимог із боку керівників навчальних закладів, органів управління освітою, методичних кабінетів (центрів) та інших організацій щодо ведення документації вчителем та примусу до виконання невластивих вчителю функцій.

Обов'язки вчителя регламентуються багатьма актами – законами, статутом закладу, правилами внутрішнього трудового розпорядку, посадовими обов'язками тощо. Додаткові обов'язки покладають на педагога класне керівництво, предметна та поза-класна діяльність, участь у громадській роботі.

При цьому на перешкоді творчій діяльності педагогічного працівника, його зосередженості на виконанні головного функціонального обов'язку і покликання – надання якісних освітніх послуг – стоїть переобтяження його веденням усілякої, у багатьох випадках не передбаченої жодним нормативно-правовим актом, письмової звітності, планування та іншої документації. Відтак це поглинає значну кількість сил і часу вчителя, перетворюючи його роботу на механічну рутинну проектно-звітну діяльність, що надмірно контролюється й перевіряється керівниками різних рівнів та інстанцій.

Особливо обтяжливих форм така паперотворчість та позаплановий неправомірний контроль набувають наприкінці семестру та навчального року.

На підставі викладеного вище, у розв'язок положень наказу Міністерства освіти і науки України від 27.05.2014 № 648 «Щодо припинення практики створення та вимагання від дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладів документації та звітності, не передбаченої законодавством України», листа Міністерства освіти і науки України від 11.11.2014 №1/9-586 «Щодо здійснення вчителем науково-дослідницької діяльності та пошукової роботи» наполягаємо на неухильному дотриманні принципів педагогічної свободи вчителя.

1. Календарне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних у межах навчального закладу, міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим. Строки їхнього зберігання вчителем також законодавчо не встановлені, а відтак вчитель самостійно приймає про це рішення.

2. Створення, наповнення та зберігання різноманітних портфоліо, папок, альбомів тощо з напрацюваннями вчителя на паперових носіях, в тому числі при підготовці його до чергової чи позачергової атестації, участі в конкурсах тощо не належить до передбачених законодавством видів роботи й не може вимагатися від вчителя керівниками навчального закладу, представниками методичних служб чи органів управління освітою.

3. Законодавчі та підзаконні акти у сфері освіти надають вчителю право, а побудова навчальних програм з предметів передбачає можливість перенесення вчителем уроків, збільшення кількості годин на вивчення окремих тем. Відтак, контроль щодо так званого «відхилення» вчителя від календарного планування чи від матеріалів підручника є неправомірним і неприпустимим.

4. Вибір форм та методів викладання є винятково прерогативою вчителя й не може регламентуватися ні адміністрацією навчального закладу, ні органами управління освітою. Вимоги окремих керівників щодо зведення діяльності педагога до застосування ним лише традиційної класно-урочної форми проведення занять чи застосування тих чи інших методик є неправомірними й учитель не зобов'язаний їх виконувати.

Дотримання цих та інших приписів та принципів сприятиме професійній самореалізації педагогів і, як наслідок, – підвищенню якості освіти.

Заступник Міністра

Павло Полянський

Журнал засновано в березні
1993 року

ВИДАВЦІ:

Департамент освіти і науки
Полтавської обласної
державної адміністрації

Полтавський обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти
ім. М.В.Остроградського

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

В.В.Зелюк (голова),
А.І.Бардаченко,
Н.М.Барболіна,
М.В.Гринова, С.Ф.Клепко,
І.О.Кіптілий, Г.О.Сиротенко

РЕДКОЛЕГІЯ:

Г.Є.Аляев, О.А.Білоусько,
А.М.Бойко, Т.О.Бондар,
Б.П.Будзан, Б.В.Год, В.В.Громовий,
К.Ж.Гуз, М.Б.Євтух, В.В.Зелюк,
В.Р.Гльченко, С.Ф.Клепко,
С.В.Королюк, В.Г.Кремень,
М.Д.Кулаєва, Л.В.Литвинюк,
В.С.Лутай, О.О.Мамалуй,
В.І.Мирошніченко, В.Ф.Моргун,
Л.І.Нічуговська, Н.В.Радіонова,
О.В.Садоха, І.В.Степаненко,
Н.М.Тарасевич, М.В.Триняк,
Г.Хіліг

Головний редактор:

С.Ф.Клепко
Перший заступник головного
редактора:

Н.В.Радіонова

Заступники головного
редактора:

Т.О.Бондар, Л.В.Литвинюк

Редакційний директор:

І.О.Кіптілий

Відповідальний секретар:

Н.Ю.Землякова

Літературний редактор:

О.В.Стоцька

Верстальник:

А.В.Дружиніна

Перекладач:

Л.М.Максименко

Відповідальність за підбір і виклад
фактів у підписаних статтях
несуть самі автори. Висловлені в
цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редколегії.
Рукописи не горять, але і не повер-
таються.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

36029, Полтава, вул. Жовтнева, 64 ж

(05322) 7-26-08;

тел./факс: 50-80-85

e-mail: redpm@pei.poltava.ua

http://www.poipro.pl.ua/

Реєстраційне свідоцтво:

серія КВ №12233-1117 ПР

від 23 січня 2007 р.

© ПОІППО

Підписано до друку 21.10.2014

Формат 60x90/8.

Ум. друк. арк. 9,6.

Тираж 300.

ТОВ "АСМІ"

вул.Мищенка, 2,

м.Полтава, 36011

тел. (0532) 56-55-29, 61-50-69

.....

Постановою Президії ВАК

України від 31.05.2014, №1-05/5

"ПМ" включено у перелік

наукових видань, у яких можуть

публікуватися основні

результати дисертаційних робіт.

Журнал "ПМ" № 4 (119), 2014 р.

підписано до друку за рішенням

вченої ради ПОІППО

(протокол № 7 від 22.12.2014 р.).

ISSN 1815-3194

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Біографічне навчання у післядипломній педагогічній
освіті. Частина 2: Потенціал для професійного розвитку вчителя
Литвинюк Л. В. 2

МАТЕРІАЛИ «КРУГЛОГО СТОЛУ»

Інформаційна грамотність вчителя в контексті протидії
пропаганді
Мерзлякова О. Л. 8

У чому секрет успіху пропаганди, або Усвідомленість –
системотвірна властивість критичного мислення
Терно С. О. 13

Всеукраїнські друковані патріотичні ЗМІ та інформаційна
безпека держави
Стоцька О. В. 21

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Інноваційне суспільство: концепція інтегрованого
підручника з біології
Помогайбо В. М. 29

Проблеми і перспективи створення електронних
навчальних засобів в українській школі
Москвич М. П. 33

Дидактичні та методичні підходи до конструювання
змісту елективних курсів з іноземної мови для старшої
профільної школи як засобу забезпечення варіативного
компонента іншомовної освіти

Пасічник О. С. 35

Застосування вітагенних технологій при викладанні
основ психології та міжособистісного спілкування
Н. Р. Єфименко 41

УКРАЇНСЬКЕ КОЛО

Батько й син Козюри: виховання краєзнавством 45
Залучення школярів до вивчення життєпису великого
полтавця Патріарха Мстислава (Скрипника)

Корнет С.І. 49

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

Сторінки історії Хорольської гімназії
Старчик Л. М. 51

ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ

Рецензія на книгу Гётца Хиллига "В поисках истинного
Макаренко. Русскоязычные публикации (1976–2014)"
Клепко С.Ф. 57

ДОБІДКИ

Медіаосвіта: проблеми та досягнення навчальних закладів
полтавської області
Муліка К. М. 59

Про реалізацію Орієнтовної регіональної програми атес-
таційної експертизи ЗНЗ
Куляєва О. О. 61

Філдсовську медаль із математики вперше в історії
отримала жінка 63

СЛОВО ПЛАМ'ЯНИ

Іван Андрійович Зязюн 64

БІОГРАФІЧНЕ НАВЧАННЯ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Частина 2: Потенціал для професійного розвитку вчителя

Л. В. Литвинюк

Обґрунтовується необхідність упровадження біографічного навчання вчителя у систему післядипломної педагогічної освіти з огляду на важливість розвитку біографічної компетентності педагога в навчанні школярів майстерності здійснення життя як рефлексивного індивідуально-особистісного проекту та вдосконалення біографічної самокомпетентності вчителя – рушійної сили його професійного розвитку.

У Частині 1-й аналізується стан розроблення зарубіжними та вітчизняними науковцями поняття біографічного навчання та його моделей. Встановлено, що в українській освіті здійснюється біографічне навчання школярів і студентів вищих навчальних закладів. Проте зазначений вид навчання з акцентом на досвіді їхньої біографії та особливостях індивідуального стилю навчання відбувається стихійно і не концептуалізовано.

У Частині 2-й визначаються можливості та особливості впровадження біографічного навчання у післядипломну педагогічну освіту. Подаються рекомендації його застосування в рамках навчальної дисципліни «Філософія освіти».

Ключові слова: біографічне навчання, життєтворчість, передовий педагогічний досвід, післядипломна освіта, технологія біографічного навчання, філософія освіти.

Литвинюк Л. В. Биографическое обучение в последипломном педагогическом образовании. Часть 2: Потенциал для профессионального развития учителя

Обосновывается необходимость внедрения биографического обучения учителя в систему последипломного педагогического образования, учитывая важность развития биографической компетентности педагога в обучении школьников мастерства осуществления жизни как рефлексивного индивидуально-личностного проекта и совершенствования биографической самокомпетентности учителя – движущей силы его профессионального развития.

В Части 1-й статьи анализируется состояние разработки зарубежными и отечественными учеными понятия биографического обучения и его моделей. Установлено, что в украинском образовании совершается биографическое обучение школьников и студентов высших учебных заведений. Однако указанный вид обучения с акцентом на опыте их биографии и особенностях индивидуального стиля обучения происходит стихийно и не концептуализировано.

В Части 2-й определяются возможности и особенности внедрения биографического обучения в последипломное педагогическое образование. Даются рекомендации его применения в рамках учебной дисциплины «Философия образования».

Ключевые слова: биографическое обучение, життєтворчество, передовий педагогический опыт, последипломное образование, технологія біографічного навчання, філософія освіти.

Lytvyniuk L. V. Biographical Education in the In-Service Teachers Training.

Part 2: Potential for Professional Development of Teachers

The necessity of introducing teacher's biographical education in the system of in-service education in the view of the importance of teacher's biographical competence in training students' skills to make live as reflexive individual and personal project and improvement of biographical self-competence as a driving force of his/her professional development.

The first part of the article analyzes current state of research on concept of biographical study and its models by foreign and domestic scholars. It is find out that Ukrainian secondary and higher educational establishments provide their students with biographical education, nevertheless this kind of training with focus on the experience of students' biographies and features individual learning style is spontaneous and not conceptualized.

In the Part 2 author determines the possibilities and features of implementation of biographical education in the in-service teachers' training. Some recommendations for its implementation in the training course "Philosophy of Education" are given.

Keywords: biographical studies, creative life, perspective educational experience, in-service training, technology of biographical studies, philosophy of education.

Розкриваючи можливості більш широкого застосування біографічного навчання (БН) в українській освіті, особливо педагогічній, необхідно знайти відповіді на такі основні питання:

1. Де у сфері освіти можливе застосування БН?

2. Які зміни щодо структури навчального процесу вчителів мають відбутися при впровадженні біографічного навчання?

Литвинюк Людмила Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії і економіки освіти Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського

3. Як здійснювати БН педагогів?

Тож мета нашої статті полягає в окресленні перспектив біографічного навчання для української освіти на засадах зарубіжного досвіду осмислення БН та його практики.

Не претендуючи на наукову вичерпність, спробуємо дати відповіді на подані вище питання.

I. Де у сфері освіти можливе застосування біографічного навчання?

Відповіддю на потребу сьогодення у необхідності свідомого ставлення людини до власної біографії вважаємо втілення біографічного навчання в усіх секторах освіти, починаючи від початкової ланки загальної середньої освіти та завершуючи освітою дорослих.

Саме шкільний період є сензитивним для формування, за визначенням І. Єрмакова, життєтворчих компетенцій людини: життєвизначення, життєздійснення, життєорганізації та життєвдосконалення [1].

Можемо констатувати, що нині в українському освітньому просторі БН застосовується у шкільній освіті: у змісті програмового матеріалу з окремих навчальних дисциплін гуманітарного циклу (української і світової літератур, історії) передбачено вивчення біографій письменників, літературних біографій персонажів, створених творчою уявою митця, життєписів державних діячів; окремі біографічні відомості знаних постатей у тій чи іншій сфері людської діяльності подано у підручниках із математики, фізики, хімії. У програмі з математики для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (автори М. І. Бурда, Г. В. Апостолюк, В. Г. Бевз, В. В. Грінчук, Ю. І. Мальований, А. Г. Мерзляк, Є. П. Нелін, Н. А. Тарасенкова, Г. М. Янченко, С. Є. Яценко) зазначається, що «ознайомлення учнів з іменами та біографіями видатних учених, які створювали математику, зокрема видатних українських математиків, сприятиме національному і патріотичному вихованню школярів» [2].

При поясненні навчального матеріалу вчителі вдаються до актуалізації біографічного досвіду учнів, біографічне навчання впроваджується у виховній роботі школи, зокрема у пошуково-дослідницькій діяльності, де спостерігається тенденція розроблення моделей взаємозв'язку проведених школярами біографічних досліджень і виховних практик навчального закладу.

Проте в українських вишах, незважаючи на важливість біографічної складової у компетентнісному капіталі педагога, необхідності формування та розвитку у студентів культури життєтворчості, що значною мірою детермінує самореалізацію особистості у професії, недостатньо уваги приділяється розвитку біографічності як ключової компетенції вчителя. Використання БН характеризується епізодичністю. За таких умов компенсаторну

функцію має бути покладено на післядипломну освіту та науково-методичну роботу школи в контексті підвищення професіоналізму педагогічних кадрів.

Отже, БН в українській освіті, педагогічній зокрема, має здійснюватися на основі принципу наступності навчання, порушення якого нині актуалізує питання розроблення концепції біографічного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти та науково-методичної роботи школи.

II. Які зміни щодо структури навчального процесу мають відбутися при впровадженні біографічного навчання?

Основними специфічними освітніми орієнтирами педагогічних працівників є налаштованість у навчанні на якісний кінцевий результат, на якісний педагогічний продукт, що допоможе їм у подальшому житті та кар'єрі [3]. На нашу думку, проблема визначення педагогічного продукту біографічного навчання вчителів і критеріїв його якості корелює із питанням щодо здійснення змін у структурі навчального процесу при впровадженні БН, оскільки конкретизує мету та обумовлює змістові наповнення навчального процесу, а далі – добір способів і засобів досягнення цілі.

Специфічністю педагогічного продукту БН є перш за все внутрішній результат, тобто отримання знань, розвиток якостей, зміни способу мислення, удосконалення навичок «внутрішнього характеру».

Реалізація принципу науковості навчання потребує визначення та засвоєння вчителями понятійного апарату БН. Аналіз наукової літератури з досліджуваного питання показав, що у полі рефлексії зарубіжних учених перебувають концепти «біографія», «біографічність», «біографічний досвід», «біографічна перспектива», «біографічні знання», «біографічна компетентність».

Упровадження БН має сприяти усвідомленню вчителем цінності біографії як індивідуального погляду на життя та ресурсу життєтворчості особистості, обумовленості майбутнього не лише теперішнім, а й минулим людини, формуванню впевненості педагогів у можливостях щодо активного конструювання та реалізації власного біографічного проекту, розширенню знань про свій біографічний потенціал, розвитку навичок рефлексії, ведення внутрішнього діалогу.

«Зовнішній результат» як складова педагогічного продукту являє собою розвиток навичок визначення цілей, інтерпретації біографічних ситуацій і розповідей, вироблення життєвих інновацій – «певного виду діяльності, вчинків, моделей поведінки, які були спроектовані самою особистістю і раніше ніколи нею не застосовувалися» [1, с. 58], здійснювання біографічних практик (укладання резюме, написання автобіографій, щоденників), розроблення та виконання біографічних проектів.

Критерієм якості педагогічного продукту в освіті є його практична функціональність, тобто забезпечення розв'язування нових педагогічних завдань або альтернативності вирішення вже наявних.

Передовий педагогічний досвід учителя крізь призму біографічного навчання

Практична значущість біографічного навчання полягає у сформованості переконання педагогів в ефективності отриманих ними знань, набутих чи розвинутих умінь. Відповідно, у процесі навчання у післядипломній освіті, науково-методичній роботі школи мають бути представлені зразки результативності БН. Важливо, яким чином відбувається інтеграція нового чужого і власного досвіду людини. Відповідно, актуалізується питання використання у процесі реалізації БН учителів біографічних матеріалів, створених іншими педагогами, та різноманітних текстів про них. У цьому контексті необхідним є переосмислення поняття передового педагогічного досвіду (ППД) вчителя, що в Енциклопедії освіти визначається як «досвід, завдяки якому досягаються кращі, ніж у масовому досвіді, результати» [4, с. 666].

Один із найвідоміших учених-фізиків світу С. Хокінг зазначає, що минуле і майбутнє існують як спектри можливостей [5]. Вивчення передового педагогічного досвіду має розкрити не лише оригінальні чи модернізовані або ефективно використовувані технології, методи, форми, прийоми, засоби навчання, що забезпечують кращі результати, а й те, які із можливостей минулого були використані вчителем, що забезпечило досягнення ним наявного рівня професіоналізму, які потенції не вдалося реалізувати та як нині це оцінюється педагогом, які плани він має щодо невикористаного в минулому, які цілі у професійному розвитку визначає на майбутнє. Таким чином, погляд на ППД крізь призму біографічного навчання передбачає вихід за межі наявних методик вивчення передового педагогічного досвіду, показує варіанти, як людина може зробити минуле й майбутнє більш визначеним для себе.

У професійному вдосконаленні особи ваги набуває не лише акумуляція позитивного біографічного досвіду, а й осмислення невдач і різноманітних бар'єрів, на виявлення та усунення яких варто спрямувати БН педагогів. На думку А. Лікермана, «наша здатність контролювати те, що відбувається, обмежена, але нам досить під силу набути навиків, за допомогою яких ми зможемо легше долати життєві страждання» [6, с. 15].

Перешкодою на шляху професійного розвитку вчителя можуть бути сформовані у процесі його життя суб'єктивні теорії особистості.

Здійснюючи дослідження щодо виникнення та значення суб'єктивних теорій учителів для їхньої професійної діяльності, F. Heller та M. Schwarzer зауважують, що

педагог, як і будь-яка особа, є об'єктом навчання і виховання у сім'ї, дитячому садочку, школі, позашкільних освітніх закладах. Сильне значення для особистості мають переживання, пов'язані з цими періодами, зразки для наслідування. Кожна особа, як зазначають дослідники, має свої суб'єктивні теорії, які допомагають їй зрозуміти світ і себе у цьому світі, позначаються на її діях. Тож знання своїх власних суб'єктивних теорій і педагогічної самооцінки впливають на теорії професійної діяльності вчителя [7].

Три підходи до моделей навчання, які обирають учителі

Названими дослідниками виокремлено три підходи до моделей навчання, які обирають учителі: еволюційний, психоаналітичний і учнівські спостереження.

Еволюційний підхід – природне навчання поколінь. Навчання у старших, отримання від викладачів знань і навчання тому, як бути вчителем.

Психоаналітичний підхід полягає у тому, що на педагога впливають «важливі картини минулого» або критичні епізоди власного дитинства чи шкільних років, які виконують роль фільтра для нової інформації та інтерпретації і здійснюють вплив на педагогічну практику, визначають те, яким чином використовує учитель свої знання. Отже, відбувається копіювання значимих для цієї особистості дослужих – «стосунки з дорослими працюють прототипом для наступних стосунків у тій ролі, яку дорослий виконує» [7, с. 3].

Третій підхід – учнівські спостереження. Учителі обирають моделі навчання, які використовували ті педагоги, котрі навчали їх самих – учителі навчають не так, як їх тому вчили, а так, як їх у школі навчали педагоги.

На думку названих дослідників, особливого значення слід надавати суб'єктивним теоріям ефективного вчителя.

Отже, суб'єктивні теорії педагога окреслюють успішний для нього план розвитку у професії, обмежуючи вчителя у використанні інших можливостей для досягнення бажаного результату.

З огляду на те, що критичні епізоди шкільних років впливають на процес життєтворчості особистості, актуальною в рамках біографічного навчання є увага до страхів учителів, пов'язаних перш за все з їхньою навчальною діяльністю, що підсвідомо виступають бар'єрами розвитку, професійного зокрема.

J. Brems зазначає, що, на відміну від класичної освіти, коли спочатку формулюється мета навчання, а потім визначаються цілі нижчих рівнів навчального процесу та наповнюються відповідним змістом, БН обумовлене відображенням важливого для ідентифікації особистістю свого біографічного досвіду, що принципово змінює саму структуру навчання, оскільки детермінується «індивідуальною мотивацією та біографічним резервуаром досвіду»

[8, с. 83]. Наведене твердження не викликає сумнівів, проте окреслює одне з важливих питань для організації біографічного навчання вчителів – урізноманітнення (індивідуалізації) способів мотивування особистості для актуалізації її власного досвіду та подальших операцій із ним, загалом підвищення індивідуалізації навчального процесу.

Дослідники Р. Alheit і В. Dausien зауважують, що біографічне навчання потребує радикальних змін навчального середовища. БН – інтерактивне та комунікативне навчання, у якому все більшого значення набувають більш неформальні форми взаємодії, наприклад, Інтернет-кафе, розповідне кафе, семінари письменників тощо [9].

Як показує аналіз опрацьованої літератури, дослідники біографічного навчання надають перевагу розповіді, оскільки під час неї виявляються приховані мотиви людських дій. Шведські вчені А. Hallqvist, L.-С. Нуден, для пізнання та розуміння навчального потенціалу біографічних розповідей пропонують спеціально вивчити оціночні моменти в них, оскільки оцінка може використовуватися в нових життєвих ситуаціях як набутий досвід. Встановлено, що вибір особою оціночної стратегії залежить від того, бере чи не бере вона на себе відповідальність за події, про які розповідає, чи покладає її на зовнішні сили; від режиму рефлексивності [10]. Відповідно, у реалізації біографічного навчання має значна увага приділятися розвитку рефлексивності педагогів, практиці оцінювання подій, фактів, дій тощо.

III. Як здійснювати біографічне навчання вчителів?

Запровадження біографічного навчання у післядипломній освіті здійснимо шляхом розроблення та втілення в навчальний процес курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників окремих спецкурсів, пов'язаних із комплексним вивченням мотивації, цілепокладання особистості, проектування нею власного життєвого маршруту, біографічного навчання школярів на уроках, у позакласній роботі з предмета та виховній діяльності. Водночас організація роботи із біографічним досвідом учителів можлива під час викладання решти навчальних дисциплін, зокрема філософії освіти.

Технологія біографічного навчання вчителів у післядипломній освіті

Важливим завданням запровадження біографічного навчання у післядипломній освіті є формування системного мислення педагогів – розуміння ними власного життя як системи, що складається з низки підсистем: сім'я, професійна діяльність, освіта, здоров'я, захоплення, громадська робота тощо. За С. Карпентером, «механіка життя – результат роботи систем, що його становлять» [11, с. 4], кожна з яких може бути розглянута окремо, проаналізована й удосконалена. Післядипломна педа-

гогічна освіта фокусується на підсистемі професійної діяльності педагогічних працівників і спрямована на забезпечення безперервності процесу підвищення професіоналізму вчителів, що потребує не лише поглиблення, розширення й оновлення професійних знань і вмінь педагогів під час організації навчання на курсах підвищення кваліфікації та стимулювання їхньої самоосвітньої діяльності, а й забезпечення їх знаннями, вміннями, методами та технологіями її успішної реалізації.

Навчальна дисципліна «Філософія освіти» покликана сприяти вчителю у формуванні його власної філософії освіти, що обумовлює визначення цілей та окреслення перспектив професійного вдосконалення педагога. Відповідно, технологія біографічного навчання у післядипломній педагогічній освіті в рамках викладання зазначеної дисципліни має спрямовуватися на розроблення вчителем концепції розвитку його професіоналізму.

Досягнення успіху у будь-якій сфері діяльності потребує чіткого формулювання короткострокових і довгострокових цілей цього процесу, укладання плану та визначення спектра ефективних методів, форм, прийомів і засобів його здійснення, аналізу отриманих результатів. На нашу думку, технологія біографічного навчання у ППО в контексті філософії освіти повинна враховувати названі вище елементи.

Адаптація методики планування життя

Визначення педагогами цілей власного професійного вдосконалення можливе на основі адаптації методики планування життя «Planning to Live Your Life Your Way», запропонованої J. Manktelow, A. Carlson [12].

Відповідно, вчителем перш за все визначаються найбільш масштабні цілі свого професійного розвитку та терміни їх досягнення, наприклад, на період 10 років. Постановку цілей пропонуємо здійснювати стосовно розвитку його особистісно-професійної сфери та за основними напрямками діяльності педагога:

- організація навчального процесу;
- позакласна робота з навчального предмета;
- виховна робота;
- науково-дослідницька діяльність
- методична робота;
- робота з батьками учнів.

Наступний етап полягає у формулюванні педагогами більш дрібних цілей на шляху до попередньо визначених масштабніших.

Чіткість у постановці цілей досягається дотриманням принципу SMART, тобто відповідністю таким критеріям: конкретність, вимірність, досяжність, актуальність, визначеність у часі.

Формування системи довгострокових і короткострокових цілей ґрунтується на усвідомленні вчителями теперішнього рівня їхнього професіоналізму, сучасних

суспільних вимог, що висувуються до них, та осмисленні показників результативності досягнення наміченого на майбутнє. Як зазначають J. Manktelow, A. Carlson, постановка цілей окреслює загальну перспективу, що формує решту аспектів прийняття особистістю рішення [12].

Візуалізація сприяє цілісності та системності сприйняття людиною намічених перспектив. На нашу думку, з метою «фотографування» результатів роботи вчителя на етапі визначення цілей підвищення його професійного рівня варто адаптувати методику «Колесо життя», розділивши уявне колесо професійного розвитку педагога на сектори за основними напрямками його діяльності, позначивши масштабні цілі як етапи процесу вдосконалення вчителя та розташували між ними більш дрібні (рис. 1).

Рис. 1. Колесо професійного розвитку педагога

Зафіксувавши цілі різних рівнів (за часом і пріоритетністю виконання), учитель отримує перспективний план власного професійного розвитку, який потребує у подальшому детального опису його втілення у життя – помісячних і потижневих планів, спектра методів, прийомів і засобів їх здійснення.

Дослідниця В. Сагуйченко відмічає, що нині педагог перебуває «у руслі самоорганізації своєї життєвої та професійної діяльності за власною траєкторією розвитку», «має можливість бути провідником цієї самостійної діяльності, сам визнає доступні форми і методи самоорганізації», є вільним у вдосконаленні себе як особистості і як педагога-професіонала [13, с. 93]. Відповідно, доцільно для пошуку вчителем ефективних методів, форм, прийомів і засобів самоосвіти є організація роботи з його самоосвітньою біографією та самоосвітніми біографіями його колег.

За американським учителем і дослідником Дж. Холтом, навчатися – значить ста-

вити запитання [14]. Сукупність ефективних ресурсів самоосвітньої роботи вчителя може бути виявлена у результаті проведення серед слухачів курсів підвищення кваліфікації групового чи індивідуального мозкового штурму щодо постановки запитань до названого виду діяльності педагога та підготовки кожним із них відповідей на основі власного біографічного досвіду. Подальша робота із цим напрацьованим матеріалом полягає в обговоренні отриманих результатів і письмовій фіксації названих слухачами ефективних методів, форм, засобів самоосвіти педагога. Таким чином, біографічне навчання здійснюється шляхом актуалізації власного біографічного досвіду педагогічних працівників і ознайомлення з досвідом їхніх колег.

Післядипломна педагогічна освіта має сприяти адаптації педагогів до темпів розвитку сучасного суспільства шляхом дослідницької стратегії їх навчання не тільки у міжкурсовий період, а й під час навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації.

БН у рамках дисципліни «Філософія освіти»

Реалізацією зазначеної стратегії навчання в рамках дисципліни «Філософія освіти» є низка дослідницьких завдань для слухачів, пов'язаних із осмисленням досвіду біографії вчителя, а саме:

1. Підготуйте доповідь на засідання педагогічної ради на тему «Негативний біографічний досвід: бар'єр чи стимул розвитку вчителя?»

2. Розробіть місячний план однієї із визначених Вами цілей професійного вдосконалення.

3. На основі узагальнення біографічного досвіду своїх колег підготуйте виступ «Страхи вчителя в навчанні та шляхи їх подолання».

4. Напишіть рекламу власної біографії.

5. Прочитайте одну із біографій людей зі світовим ім'ям. Свої думки і враження викладіть в есе «Читаючи біографію я...»

6. Розробіть Ваше «колесо професійного розвитку вчителя» за одним із напрямів діяльності педагога.

7. Укладіть перелік тем біографічних проектів для школярів у рамках вивчення предмета, який Ви викладаєте.

Безумовно, для БН педагогів корисним є розкриття ефективних ресурсів самоосвіти та біографічного досвіду вчителів-лідерів, що можуть бути виявлені у процесі безпосереднього спілкування із ними, ознайомлення із біографічними матеріалами про них і під час виконання слухачами курсів підвищення кваліфікації творчих і дослідницьких завдань на зразок:

1. Розробіть форму резюме вчителя-лідера для отримання важливої для Вас інформації про нього.

2. Напишіть есе на тему «Місце вчителя в біографії учня»

3. Дослідіть секрети професійного успіху педагога, ознайомившись із біографіями однієї з учительських династій.

4. Підготуйте розповідь «Історія одного вчителя» на основі біографій видатних педагогів чи Ваших колег.

Наступний етап технології БН передбачає підготовку слухачами курсів підвищення кваліфікації письмового тексту з формулюванням власної філософії освіти та описом концепції особистого професійного розвитку.

У процесі аналізу наукового доробку зарубіжних учених нами не знайдено даних про підготовку спеціалістів для здійснення біографічного навчання дорослих, не виявлено також інформації про необхідність його запровадження педагогічними працівниками певного фаху. Біографічне навчання слід розглядати як вид навчання дорослих, реалізація якого можлива викладачами інститутів післядипломної педагогічної освіти, психологічними службами, адміністрацією загальноосвітнього навчального закладу за умови оволодіння навичками використання наявних на сьогодні технологій і методів БН і розроблення нових.

Отже, на основі висвітленого вище робимо висновок, що біографічне навчання як сучасна практика включення в навчальний процес біографічного досвіду суб'єкта освіти, розроблюване зарубіжними науковцями стосовно освіти дорослих, є значимим для сучасної української освіти в контексті розвитку біографічної компетентності вчителя як складової педагогічного професіоналізму та біографічної самокомпетентності педагога як ресурсу його професійного розвитку.

Запровадження БН можливе у післядипломній педагогічній освіті, зокрема в рамках викладання дисципліни «Філософія освіти», та науково-методичної роботи школи. Визначено, що **технологія біографічного навчання вчителів у післядипломній освіті** має бути спрямована на розроблення педагогом концепції його професійного вдосконалення та передбачати такі етапи: визначення вчителем довгострокових і короткострокових цілей його професійного вдосконалення, виявлення найбільш ефективних способів, методів, засобів самоосвітньої діяльності педагога, вивчення біографічного досвіду вчителів-лідерів, опис педагогічним працівником процесу підвищення професіоналізму в контексті формулювання власної філософії освіти.

Викладене вище обумовлює необхідність подальших досліджень методів вивчення біографії особистості та їх використання у післядипломній педагогічній освіті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмаков І. Г. *Життєтворчі компетенції особистості : сутність, структура, функції* / І. Г. Єрмаков // *Педагогічні науки та освіта : збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*. – Вип. II. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2008. – С. 53–67.

2. Програма з математики для учнів 5–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів / [М. І. Бурда, Г. В. Апостолова, В. Г. Бевз та ін.] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869429/

3. Сагуйченко В. В. *Післядипломна педагогічна освіта у сучасних соціокультурних контекстах : автореферат дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10* / В. В. Сагуйченко ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х. : [б. в.], 2011. – 16 с.

4. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

5. Хокінг С. *Мир в ореховой скорлупе* / Стивен Хокінг. – СПб. : Амфора, 2007. – 219 с.

6. Ликерман А. *Непобедимый разум. Наука о том, как противостоят трудностям и невзгодам* / Алекс Ликерман; пер. с англ. П. Миронова [науч. ред. Н. Никольская]. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2014. – 272 с.

7. Heller F. *Biografisch erworbene subjektive Theorien – zur Begründung biografischer Selbstreflexion in der Lehramtsausbildung* / F. Heller., M. Schwarzer, 2010. – Режим доступу: http://www.verstehenlernen.de/?page_id=50

8. Brems J. *Unterrichtsfach: Biographie : der autobiographische Text als Medium biographischer Lernprozesse in der Erwachsenenbildung* / J. Brems. – Hamburg, Univ., Diss., 2002. – 386 s. Режим доступу : <http://www.weltbild.ch/3/16315515-1/buch/unterrichtsfach-biographie.html>

9. Alheit P. *Biographicity as a Basic Resource of Lifelong Learning* / P. Alheit, B. Dausien // *In Lifelong Learning Inside and Outside Schools: Second European Conference on Lifelong Learning*. – 1999. – Vol. 2 – P. 400–422.

10. Hallqvist A. *Work transitions as told: A narrative approach to biographical learning* / A. Hallqvist, L.-C. Hydün // *Studies in Continuing Education*. – 2013. – Vol. 35. – No. 1. – P. 1–16.

11. Карпенгер С. *Системность во всем: универсальная технология повышения эффективности* / Сэм Карпенгер; пер. с англ. Александры Кардаш. – Манн, Иванов и Фербер, 2014. – 272 с.

12. *Finding Balance in Your Life* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mindtools.com/pages/article/newHT_E_93.htm

13. Сагуйченко В. В. *Самоосвіта в інформаційному суспільстві* / В. В. Сагуйченко // *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія*. – 2012. – Вип. 38. – С. 90–101.

14. Холт Дж. *Учиться – значит задавать вопросы* / Дж. Холт // *Первое сентября*. – № 33. – 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ps.1september.ru/1999/33/3-2.htm>

Цитувати: Литвинюк Л. В. Біографічне навчання у післядипломній педагогічній освіті. Частина 2: Потенціал для професійного розвитку вчителя / Л. В. Литвинюк // *Постметодика*. – 2014. – № 4. – С. 2–7.

© Л. В. Литвинюк, 2014. Стаття надійшла в редакцію 26.03.2014 ■

Від редакції «ПМ»: 20 листопада 2014 р. на базі Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського відбувся круглий стіл «Інформаційні війни й освіта: як протидіяти пропаганді?», присвячений Міжнародному дню філософії.

Діалог за круглим столом на актуальну освітню тему в День філософії став для інституту традиційним, адже проводиться вже третій рік поспіль: у 2012 р. темою обговорення були ефективні стратегії поліпшення навчальних досягнень учнів, у 2013 р. – стратегії та можливості сучасної школи у формуванні критичного й креативного мислення дітей (див. випуск «ПМ» № 6 за 2012 р. (с. 2–40) та спецвипуск «Яке мислення формує сучасна школа», № 6 за 2013 р.).

У цьогорічному заході взяли участь учителі полтавських шкіл, психологи, науковці, представники громадських організацій, методисти та журналісти з Полтави, Києва, Харкова та Запоріжжя.

Спектр тем, що розглядалися у рамках круглого столу, був доволі широким: від освітніх стратегій, спрямованих на розвиток мислення, формування світоглядної й громадянської позиції вчителів та учнів засобами філософії до аналізу сучасних методик критичного мислення, важливості контролю інформаційного простору та практичних порад від фахівців щодо протидії пропаганді й різним формам маніпуляції. Учасники намагалися не лише дати відповідь на названі питання, але й пропонували своє бачення ефективної стратегії: плану конкретних дій – що вже зараз можна і вкрай необхідно робити на рівні школи, інституту, бібліотеки, громадської організації тощо.

Відео виступів учасників можна переглянути на сайті Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського, на сторінці кафедри філософії і економіки освіти (<http://poippo.pl.ua/podii>).

Пропонуємо Вашій увазі два виступи учасників круглого столу й запрошуємо долучитися до дослідження та обговорення теми протидії маніпулюванню свідомістю та пропаганді, систематизації ефективних антиманіпулятивних стратегій і практик, зорієнтованих на розвиток критичного мислення дітей і дорослих.

УДК 316.722

ІНФОРМАЦІЙНА ГРАМОТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ

О. Л. Мерзлякова

Розкрито важливість розвитку інформаційної грамотності вчителя в контексті протидії пропаганді. Особливу увагу надано висвітленню понять «інформаційна грамотність» та «пропаганда» і механізмів їх взаємодії. Одним із шляхів розвитку інформаційної грамотності автор вважає застосування візуальних засобів інформаційної подачі. Ключові ідеї статті запропоновано у вигляді схем і рисунків.

Ключові слова: інформаційна грамотність, педагогічна практика, інформування, пропаганда, засоби обробки інформації, візуальні методи інформаційної подачі.

Merzlyakova E. L. Информационная грамотность учителя в контексте сопротивления пропаганде

Раскрыта важность развития информационной грамотности учителя в контексте сопротивления пропаганде. Особое внимание уделено освещению понятий «информационная грамотность» и «пропаганда», а также механизмов их взаимодействия. Одним из путей развития информационной грамотности автор считает использование визуальных способов информационной подачи. Ключевые идеи статьи предложены в виде схем и рисунков.

Ключевые слова: информационная грамотность, педагогическая практика, информирование, пропаганда, способы обработки информации, визуальные методы информационной подачи.

Merzlyakova O. L. Information Literacy of a Teacher at the Context of Resistance to Propaganda

This article is showing an importance of the development of the Information literacy of a teacher at the context of resistance to propaganda. The author is giving special attention to disclosure of

concepts “information’s literacy” and “propaganda” and their interaction. The author proposes the visual presentation of information as one of ways of the development of the Information literacy. Key ideas of this paper proposed as schemes and drawings.

Keywords: Information literacy, pedagogical practice, informing, propaganda, methods of information processing, visual methods of information presentation.

Постановка проблеми. Одним із найбільш яскравих проявів сучасної кризи освітньої системи є вибухоподібне зростання обсягів інформації, яка потребує обробки, таке ж швидке оновлення змісту актуальної інформації і, як результат, необхідність зміни звичних підходів до роботи з інформаційними потоками. Це, своєю чергою, потребує розвитку інформаційної грамотності вчителя.

Згідно з Міжнародним Керівництвом з інформаційної грамотності, останню можна розуміти як здатність знаходити та використовувати інформацію, що є передумовою навчання впродовж життя [10, с. 7]. Інформаційна грамотність тісно пов'язана зі стратегіями мислення та навичками обробки інформації, про що мова йде далі в тому ж документі: «Користувачі інформації мають знати стратегії добору інформації та володіти навичками критичного мислення, щоб відібрати, синтезувати інформацію й надати її в новій формі для вирішення реальних життєвих проблем» [10, с.7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо важливості розвитку критичного мислення в школярів сучасні дослідники освітньої галузі приділяють чималу увагу (Дж. Дьюї, М. Ліпман, Д. Клустер, Д. Халперн, Ф. Станкато, Н. Дауд, З. Хусін, О. Тягло, С. Терно та ін.), то інформація про новітні способи обробки інформаційних потоків ще не має належного поширення. Тому розгляньмо більш докладно цей аспект інформаційної грамотності.

Стрімке зростання обсягів інформації, що потребують переробки, у різних галузях активності людини, освітній зокрема, потребує суттєво інших підходів до її опрацювання. Замість звичного лінійно-послідовного способу переробки інформаційних масивів дедалі частіше застосовується об'ємний, синтезуючий, візуальний спосіб інформаційного викладення. Дослідники надають різні назви цьому способу роботи з інформацією – смислові (понятійні) карти (concept maps) [9], когнітивні (інтелектуальні) карти (mind maps), вони ж відомі як карти мислення, або карти пам'яті [2]. Оскільки у вітчизняній психолого-педагогічній практиці цей метод обробки інформаційних потоків не має широкого висвітлення, надамо інформацію щодо історії його виникнення та переваг застосування.

Базовою ідеєю візуального методу є ідея структурної організації знань, яка, своєю чергою, витікає з теорії семантичних мереж, що акумулюють сукупність знань індивіда про навколишній світ. Методи візуалізації ідей, процесів, текстів у формі різноманітних граф достатньо традиційні

для освітньої галузі, адже викладачі завжди використовували схеми, малюнки, ескізи тощо для наочної демонстрації матеріалу, що вивчається. Можливість і важливість використання семантичних мереж у навчальному процесі ще 1960 р. показав американський психолог Д. Оз'юбел [1]. Учений наголошував, що навчальні матеріали мають інтегрувати нову інформацію з тією, що була представлена попередньо, шляхом порівняння, зіставлення та встановлення нових зв'язків між новими та вже відомими ідеями.

Надалі ідеї Д. Оз'юбела мали розвиток у працях Д. Новака [9]. Автор описав переваги використання концепт-карт (concept maps) на різних етапах викладацької діяльності. На етапі пояснення теми використання концепт-карти дає змогу систематизовано представити і пояснити складні поняття. Карти уможливають виокремлення ключових понять та зв'язків між ними. При цьому вірогідність втрати важливих понять чи їх неправильної інтерпретації значно зменшується. На етапі підкріплення розуміння використання концепт-карт надає змогу візуалізувати ключові поняття навчального матеріалу й узагальнити їх. На етапі перевірки знань карти допомагають виявити, які поняття були не засвоєні або засвоєні хибно. Також карти можна використовувати як інструмент оцінювання досягнень учнів [9]. Стає популярним і застосування інтелект-карт Т. Б'юзена (mind maps) [2]. Інтелект-карти – це ієрархічні діаграми, що наочно демонструють зв'язок ключового поняття із пов'язаними з ним ідеями, проектами, завданнями й організовані радіально навколо нього.

Означені способи інформаційної подачі – послідовний, текстовий та об'ємний, візуальний – не є ані новими, ані конфліктуючими, відрізняючись тим, що розраховані на обробку інформації в різних півкулях мозку. Так, ліва півкуля, яка зазвичай відповідає за переробку вербального, аналітичного, логічно-послідовного інформаційного потоку, краще пристосована до послідовного, лінійного способу інформаційної подачі. Права півкуля, яка керує образним, синтетичним, творчим сприйняттям, більш налаштована на графічні, об'ємні інформаційні моделі. Педагогічна практика сучасної школи більшою мірою схильна орієнтуватися на активізацію лівої півкулі – раціональної, логічної. Лінійні, послідовні тексти частіше застосовуються в нашій педагогічній практиці та освітній культурі. Цей текст, до речі, поки що також подається із застосуванням послідовного способу інформаційної подачі.

Постановка завдання. Педагогічна практика не виправдано мало уваги приділяє альтернативному способу обробки інформаційних потоків, що в різних авторів, різних наукових школах має різні назви – графічний, синтетичний, радіантний тощо. Для спрощення сприйняття ми будемо називати такий спосіб подачі інформації візуальним, або графічним. Завданням цієї публікації є демонстрування важливості розвитку інформаційної грамотності вчителя в контексті протидії пропаганді саме із застосуванням візуального способу інформаційної подачі.

Виклад основного матеріалу. Графічний, або візуальний, спосіб інформаційної подачі може мати декілька ключових смислових центрів, і взаємозв'язки між цими центрами набувають різних форм і конфігурацій. Такий спосіб подання інформації відрізняється від лінійно-послідовного наочністю та розгорнутістю у просторі. Це означає, що реципієнт інформаційного повідомлення з першого погляду може «вловити» декілька його ключових ідей і побачити, зрозуміти систему взаємозв'язків між цими поняттями.

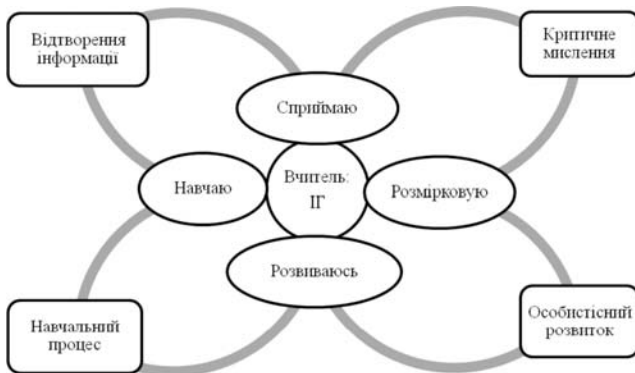

Рис 1. Інформаційна грамотність учителя в контексті педагогічної діяльності

Так, схема (рис. 1.) наочно відображає, що ключовим поняттям, яке формує та структурує поле педагогічної дії вчителя, є його інформаційна грамотність. Перше коло дотичних понять розкриває сутність інформаційної грамотності вчителя: володіння навичками обробки інформації (сприймаю); навички самоорганізації процесів мислення (розмірковую); здатність до навчання протягом життя (розвиваюсь); фасилітація, або стимулювання мислення учнів (навчаю). Наступне коло демонструє можливі комбінації окремих елементів інформаційної грамотності. Так, володіння навичками обробки інформації разом у самоорганізацією процесів мислення виводить вчителя (й учнів) на рівень критичного мислення у поєднанні зі здатністю постійно навчатися сприяють особистісному розвитку також учителя й учня. Якщо ж така здатність до навчання підкріплена зовнішньою навчальною стимуляцією, ми можемо говорити про груповий розвиток або

навчальний процес. І, нарешті, стимулювання процесів мислення разом з навичками переробки інформації сприяє індивідуальному відтворенню інформації, або її інтеріоризації, присвоєнню.

Схема (рис. 2) наочно демонструє складнощі розвитку інформаційної грамотності вчителя за кожним виділеним її аспектом. Так, сприймання інформації ускладнюється у разі браку навичок критичного аналізу інформації, що надходить, та домінування в людини побутового мислення. Слід зазначити, що розуміння поняття побутового, або буденного, мислення можна знайти у працях М. Ліпмана – відомого теоретика освіти, директора Інституту з розвитку філософії для дітей (Монтклере, США), під керівництвом якого були розроблені концепція і програма викладання філософії в школі у 1–11 кл. М. Ліпман пропонує визначення та шляхи розвитку умілого мислення, що є альтернативою побутового мислення [8, с. 23–24].

Рис. 2. Проблемні моменти розвитку інформаційної грамотності вчителя

З означеними типами мислення пов'язаний такий аспект інформаційної грамотності, як здатність до самоорганізації процесів мислення. Перепонами при цьому є стереотипність, хаотичність мислення. Шаблонне мислення призводить до такої ж шаблонної дії. Як наслідок, спостерігаємо прояви інтелектуальної пасивності, стагнації та активізації механізмів зовнішнього пристосування. Якщо такі механізми стають надто активними у вчителя, то говорити про його розвиток та стимулювання розвитку учнів означає видавати бажане за дійсне. Активність такого вчителя скоріш спрямована на підтримку функціонування системи, ніж на отримання ефектів розвитку та реальної освіти учнів. Замість стимулювання в учнів процесів їх мислення, інтелектуального та психологічного розвитку відбувається імітація навчання.

Щоб зрозуміти, яким чином означені вади розвитку інформаційної грамотності пов'язані з впливом пропаганди, необхідно спочатку означити специфіку процесу пропагування. Рис. 3 демонструє схожі риси

та принципові відмінності процесів інформування та пропагування.

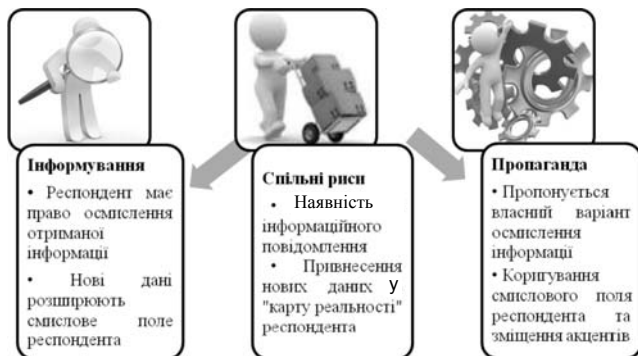

Рис. 3. Інформування і пропаганда: спільні риси й розбіжності

Обидва процеси завдяки наявності інформаційного повідомлення привносять нові дані в «карту реальності» респондента. У разі інформування респондент може самостійно осмислити отриману інформацію, зробити власні висновки, розставити наголоси. У результаті отримана інформація розширює його смислове поле. Пропаганда ж, навпаки, надає готові рецепти «правильного осмислення». Разом із «правильними висновками» стосовно інформації пропаганда несе власні варіанти «правильних наголосів», «правильних цінностей», «правильних життєвих смислів». Кінцевий результат дії пропаганди – зміщення наголосів у смисловому полі респондента, нав'язування йому життєвих цінностей і сенсів [5, с. 81–82, с. 90–91].

Отже, інформування відбувається за умов розвиненої інформаційної грамотності людини. За умов наявності перерахованих вище вад такого розвитку – хаотичність, стереотипність мислення, інтелектуальна пасивність і стагнація – пропаганда стає більш ефективним механізмом впливу на свідомість людини. Спочатку інструменти пропаганди сприяють інтелектуальній пасивності: навіть міркувати самостійно, якщо всі «правильні висновки» подані у майже готовому вигляді. Надалі пропагування стає майже єдиною можливим механізмом інформаційної взаємодії з людиною. Людина, якій бракує власної інформаційної грамотності, надає перевагу «експертним висновкам», які роблять «поважні авторитети», і ці висновки підкріплюють знайомий для людини «простір життєвих цінностей». Особистість потрапляє у світ нав'язаного їй життя з готовими формулами «особистого щастя», «стратегій активності», «соціального успіху». Така людина стає «продуктом пропаганди» та одночасно її споживачем. Єдина можливість розірвати це «замкнене коло» – розвиток інформаційної грамотності такого «користувача пропаганди» [5, с. 83]. Необхідним є подолання проблемних моментів (рис. 2). Шляхи подолання озна-

чених перепон у розвитку інформаційної грамотності подано на рис. 4.

Рис. 4. Інформаційна грамотність: шляхи подолання перепон розвитку

Протидіяти пристосуванню та стагнації може активізація в людини домінант саморозвитку. За результатами наших досліджень, така домінанта з'являється, коли людина потрапляє в середовище, налаштоване на розвиток і саморозвиток усіх залучених до цього середовища суб'єктів. Тобто вчитель може активізувати процес саморозвитку учнів; середовище навчального закладу стимулюватиме процеси саморозвитку вчителів; професійне середовище, що об'єднує різні навчальні заклади, стимулюватиме розвиток кожного з них, і так далі.

Стосовно рефлексії мислення та необхідності перегляду людиною ключових засад власної активності важливим є прийняття нею відповідальності за те, як вона бачить і осмислює навколишній світ, як із цим світом вона взаємодіє. Особливо важливим це є для вчителя, адже він – ключова постать, що впливає на формування «індивідуальних світів» нових поколінь. Різні стратегії педагогічного впливу сприяють розвитку інтелектуально розвиненої та психологічно розкритої людини або формують не кращі зразки «інформаційних зомбі», які, на жаль, так часто зустрічаються в нашому спільному соціальному просторі. Пропаганда перш за все розрахована на цей контингент «травмованих тоталітарним вихованням» громадян. Більш докладно цей механізм розкрито в наших попередніх публікаціях [5, с. 104–106; 7, с. 74–78]. Стосовно само-рефлексії мислення та власної діяльності вчителем – конкретні рекомендації та алгоритми для самостійного опрацювання можна знайти в серії авторських публікацій у педагогічній газеті «Первое сентября» [4].

Нарешті, щодо важливості опанування інструментів організації мислення. Переваги використання об'ємного, візуального способу викладення інформації порівняно з послідовним переконливо виклад російський дослідник, активний популяри-

затор графічних засобів представлення інформації Є. Волков [3]. Когнітивні карти, які є одним із засобів «побачити», змоделювати зміст мислення людини і виокремити стратегії осмислення цього змісту, можна назвати інструментами організації мислення. По-перше, вважає автор, перевага візуальних карт – у цілісності та свободі бачення. Карты дозволяють наочно відобразити будь-які елементи у будь-яких відношеннях і розглядати створену картину із будь-якого боку і у будь-якому масштабі. Таке вільне переміщення уваги ускладнене в разі використання звичайного лінійного тексту. По-друге, упевнений Євген Волков, карти залишають менше шансів на викривлення інформації або маніпулювання нею. За умов використання певних наукових принципів і правил (наприклад, обов'язкове наведення логічних зв'язків, джерел, фактів тощо) на карті відразу помітні їх брак або неправильне використання. Перевагою карт є і можливість працювати з тими інформаційними пластами, що майже не доступні в разі використання лінійних текстів або мовних звернень. Ідеться про візуалізацію різноманітних припущень, логічних зв'язків, фонових теорій, постулатів тощо. Таким чином, робить висновок автор, карти – це істотно вищий рівень когнітивної та операційної свободи та можливостей, ніж лінійний текст [3].

Продовжуючи думку Є. Волкова, в контексті протидії пропаганді, можливо, іноді достатньо запропонувати «намалювати» ключові елементи пропагандистського повідомлення, щоб побачити приховані в ньому неточності, протиріччя і навіть неправдиву інформацію. Якщо ж повідомлення потребує більш ретельного критичного аналізу, можна застосувати інструменти верифікації інформації [4; 5, с. 88–90; 6, с. 65–70]. Для розвитку у молоді навичок критичного мислення та усвідомленого керування власною інтелектуальною активністю такими навичками має оволодіти вчитель. Це важливо не тільки в контексті протидії пропагандистським впливам, а є передумовою усвідомленої побудови людиною власної суб'єктності, засобом очищення простору свідомості від нав'язаних кліше та стереотипів, від некритично сприйнятих настанов та життєвих програм. Учитель, який володіє механізмом знаходження особистісної свободи, здатен навчити свого учня бути вільною людиною. Учитель, якому відомі тільки «механізми пристосування та підкорення», частіше стимулює у вихованців мислення та поведінку залежної людини.

Конкретні рекомендації щодо проведення вчителем профілактичних занять із протидії пропаганді та нейтралізації інших деструктивних впливів можна знайти в авторській програмі занять для молоді [5;

6]. Залежність людини від пропагандистських впливів – то лише вершина «підводного айсберга», ім'я якого – низька інформаційна грамотність та нерозвинене критичне мислення.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Необхідними кроками протидії пропаганді вважаємо: донесення до психолого-педагогічної спільноти ідеї про важливість розвитку інформаційної грамотності, перш за все вчителя; ознайомлення вчителів із сучасними засобами обробки інформації та інструментами моделювання інформаційного повідомлення; розроблення і поширення алгоритмів верифікації інформації, які вчителі змогли б адаптувати для специфіки предмета, що викладають, та до вікових особливостей вихованців. Усі означені напрями є подальшими векторами наших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ausubel, D. P. . *The use of advance organizers in the learning and retention of meaningful verbal material.* *Journal of Educational Psychology.* //D. P. Ausubel. – 1960. – №51. – С. 267 – 272.
2. Бьюзен Т. и Б. *Супермышление* / пер. с англ. Е. А. Самсонов; худ. обл. М. В. Драко / Т. и Б. Бьюзен. – 2-е изд. – Мн.: ООО «Попурри», 2003. – 304 с.
3. Волков Е. Н. *Консультирование и психотерапия как социальная инженерия, часть 2: Картографическая объективация элементов и технологий консультирования* / Е. Н. Волков // *Здоров'я України – XXI сторіччя. Неврология. Психиатрия. Психотерапия.* – 2011. – №3 (18), сентябрь. – С. 50–51. – Режим доступа: <http://health-ua.com/articles/7429.html>
4. Мерзлякова Е. Л. *Уроки критического восприятия: учим детей правильно принимать информационную подачу: факультатив для учителя* / Елена Мерзлякова, Евгений Волков // *Первое сентября.* – 2011. – № 10 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://ps.september.ru/view_article.php?ID=201101018
5. Мерзлякова О. Л. *Профилактика деструктивных влияний мас-медиа: программа занятий для молодежи* / Елена Леонидовна Мерзлякова. – К.: Шк. світ, 2010. – 128 с.
6. Мерзлякова О. Л. *Як не потрапити на гачок маніпулятора: програма занять для молоді* / (Олена Мерзлякова. – К.: Шк. світ, 2010. – 119 с.
7. Мерзлякова О. Л. *Вчителі й учні: мистецтво діалогу: семінарські і тренінгові заняття психолога з педагогами* / Олена Мерзлякова. – К.: Шк. світ, 2008. – 112 с.
8. Мерзлякова О. Л. *Інформаційна грамотність суб'єктів освітніх систем як актуальний напрямок їх діяльності* / О. Л. Мерзлякова // *Постметодика.* – 2013. – № 5. – С. 22–25.
9. Новак Д. *Теория построения и практика применения карт понятий* / Д. Новак, А. Канас [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://star.ihmc.us/Publications/ResearchPapers/TheoryMaps/TheoryUnderl...>
10. *Руководство по информационной грамотности для образования на протяжении всей жизни* / под ред. Хесуса Лау [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://archive.ifa.org/VII/s42/pub/IL-Guidelines2006-ru.pdf>.

Цитувати: Мерзлякова О. Л. Інформаційна грамотність вчителя в контексті протидії пропаганді / О. Л. Мерзлякова // *Постметодика.* – 2014. – № 4 – С. 8–12.

© О. Л. Мерзлякова, 2014. Стаття надійшла в редакцію 9.12.2014 ■

УДК 372.894 : 37.035 : 159.955

У ЧОМУ СЕКРЕТ УСПІХУ ПРОПАГАНДИ, АБО УСВІДОМЛЕНІСТЬ – СИСТЕМОТВІРНА ВЛАСТИВІСТЬ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

С. О. Терно

Розглядається усвідомленість як системотвірна властивість критичного мислення. У протистоянні маніпуляціям наголошується на важливості врахування двох моментів: 1) прищеплення культури мислення, ґрунтованої на контраргументації; 2) викриття удаваної логічності пропаганди. Відзначається, що усвідомлення проблеми започатковує процес критичного розмірковування й забезпечує самостійність, рефлексивність, цілеспрямованість, обґрунтованість, контрольованість і самоорганізованість мислення. У сукупності зазначені властивості забезпечують свободу – вільну діяльність людини, яка усвідомлює необхідність цілеспрямованої зміни обставин, своїх способів діяльності, знань, умінь і навичок, потреб і здібностей.

Ключові слова: критичне мислення, рефлексія, теорія та методика навчання історії.

Терно С. А. В чем секрет успеха пропаганды, или Осознанность – системообразующее свойство критического мышления

Рассматривается осознанность как системообразующее свойство критического мышления. Отмечается, что в противостоянии манипуляциям важно учитывать два момента: 1) привитие культуры мышления, базирующейся на контраргументации; 2) разоблачение мнимой логичности пропаганды. Отмечается, что осознание проблемы является началом процесса критического рассуждения и обеспечивает самостоятельность, рефлексивность, целенаправленность, обоснованность, контролируемость и самоорганизованность мышления. В совокупности эти свойства обеспечивают свободу – свободную деятельность человека, осознающего необходимость целенаправленного изменения обстоятельств, своих способов деятельности, знаний, умений и навыков, потребностей и способностей.

Ключевые слова: критическое мышление, рефлексия, теория и методика обучения истории.

Terno S. O. What is Secret of Propaganda Success or Realization is Main Property of the Critical Thinking

In the paper author considered realization as main property of the critical thinking, which create system of critical thought. It is marked a need to take into account two moments for opposition the manipulations: 1) to inoculate the thinking culture, which grounded on counter-evidences; 2) to unmask a seeming logic of propaganda. The problem realization starts critical thinking process and provides independent, reflective, purposeful, proved, controllable and self-organizing thinking. In totality the mentioned properties provide freedom, i.e. free activity of person, which realizes necessity to change circumstances purposefully, to change activities' methods, knowledge, abilities and skills, necessities and capabilities.

Keywords: critical thinking, reflection, History teaching.

У наш час, коли Україна опинилася в епіцентрі інформаційної війни, неабиякого значення набуває розвиток критичного мислення молодого покоління на всіх рівнях освіти. Однак успішне виконання цього важливого завдання цілковито залежить від ясного розуміння поняття "критичне мислення", передовсім його властивостей. Хотілося б зауважити, що вкрай низький рівень методологічної культури деяких "титулованих" методистів завдає непоправної шкоди практичній реалізації одного з найважливіших завдань суспільствознавчої освіти – розвитку критичного мислення школярів і студентів. Чого, приріч, варте тлумачення критичного мислення винятково як жонглювання "екзотичними" прийомами на уроці, як-то

"кульки", "кластери" тощо? Нагально постає проблема визначення суттєвих ознак критичного мислення. У цій статті проаналізуємо властивості критичного мислення, розглянемо його системотвірну властивість тощо.

Широко відомими є наукові праці таких дослідників критичного мислення, як М. Ліпман, Д. Клустер, Д. Халперн, Р. Пауль, Р. Стернберг. В Україні розроблення проблематики та навчальних видань із критичного мислення розпочато харківськими дослідниками О. Тяглом і Т. Воропай [32]. Здебільшого напрацьованя в галузі навчання критичного мислення стосуються вищої школи (О. Колесова, Л. Києнко-Романюк, О. Марченко, Т. Хачумян та ін.); завдяки освітнім про-

Терно Сергій Олександрович, кандидат педагогічних наук, керівник сектора інноваційних освітніх технологій лабораторії модерної історії України та інноваційних освітніх технологій Запорізького національного університету

грамам поширилися у початковій (О. Белкіна-Ковальчук) й у середній школі (О. Богданова, Д. Десятов, Л. Журба, С. Матвієць, В. Островський, О. Пометун та ін.).

Критичне мислення наразі є темою заговореною. Популізм і некомпетентність преважують, тому нагально постає необхідність у відповідях на засадничі питання: що слід розуміти під критичним мисленням та що є системою властивістю критичного міркування? Непоодинокими є випадки, коли дослідники навіть не пояснюють поняття "критичне мислення". Приміром, у широко розрекламованій методиці "формування критичного мислення", на жаль, не розкривається зміст цього поняття взагалі. Замість дефініції наводиться небездоганне міркування: "Сучасна психологія трактує критичне мислення як таке, що сприяє формуванню здатності людини усвідомлювати власну позицію з того чи іншого питання, уміння знаходити нові ідеї, аналізувати події та критично їх оцінювати" [24, с. 5].

Не будемо наразі зосереджувати увагу читача на граматичній узгодженості та логічній коректності вищенаведеної сентенції, натомість зосередимося на змісті послання. Виходить, що критичне мислення сприяє формуванню здатності людини усвідомлювати власну позицію. Хіба завдяки критичному мисленню людина усвідомлює свою позицію? Хочемо висловити свої сумніви із цього приводу: расисти, ксенофоби та антисеміти навряд чи є людьми, що критично мислять, але водночас брак критичного мислення не заважає їм усвідомлювати свою позицію. Приміром, Гітлер не лише усвідомлював свою антисемітську позицію, а й змусив пристати до неї німецьку націю. Йому навряд чи можна відмовити у "вишуканому" аналізі подій та їх "критичній оцінці", а його "нові ідеї" про расово чисту арійську державу ошелешили цивілізований світ. Отже, якщо спиратися на вищезгадане тлумачення критичного мислення, Гітлер постає взірцем критичного мислителя.

Мимоволі пригадується відома з історії філософії суперечка між Діогеном Синопським та Платоном. Діоген дізнався про твердження Платона, нібито людина – це тварина на двох ногах, що позбавлена пір'я. Як стверджують джерела, обурений Діоген приніс Платону обскубаного півня й сказав: "Ось твоя людина!". Платон, формулюючи своє визначення, навряд чи очікував на подібний контраргумент. Але нестандартний перебіг думок Діогена вщент зруйнував логічну конструкцію Платона, наочно продемонструвавши безглуздість і комічність такого визначення людини. І тут важливо привернути увагу читача до двох моментів: 1) культури мислення, що передбачає контраргументацію; 2) пропаганди, яка неодмінно має удавану логічність.

Відносно культури мислення слід відзначити, що загальним правилом для кри-

тично мислячої (одним словом, розумної) людини є продумування можливих контраргументів. При доведенні власної позиції життєво необхідно враховувати контраргументацію. Дуже влучно із цього приводу висловився Е. Ільєнков: "Діалектично мисляча (тобто попросту кажучи – розумна людина) тим і відрізняється від недіалектично, однобоко мислячої (від безглуздої), що заздалегідь – наодинці із собою – обмірковує всі "за" та "проти", не очікуючи, коли ці "проти" їй суне під ніс супротивник. Вона завчасно враховує всі "проти", їхню ціну та вагу, і заздалегідь готує контраргументи" [7, с. 51].

Як бачимо, деякі наші спеціалісти з критичного мислення нехтують цим елементарним правилом, а тому широкому освітянському загалу нав'язуються, на перший погляд, "логічні", а насправді псевдонаукові тлумачення критичного мислення. Погодьтеся, абсурдність аналізованого нами визначення критичного мислення помітна не одразу, а лише після "включення" свідомості шляхом виведення наслідків із запропонованого положення та висування уточнюючих запитань. І тут ми виходимо на другий важливий момент – удавану логічність пропаганди.

Наразі абсурдність геббельсівської пропаганди є загальноновизнаною. Пересічний європейський обиватель може навіть щиро дивуватися, як на заклики нацистської пропагандистської машини могли пристати мільйони німців. Не менший подив у пересічного українця викликають і пасажі російської пропаганди. Особливо вражає серйозне сприйняття російськими громадянами нісенітниць тамтешнього телебачення [19]. Додамо – подекуди не лише російськими громадянами. У чому секрет такого, хоч би й тимчасового, успіху пропаганди?

Є багато чинників, що уможливають маніпулювання свідомістю людини, але один із ключових – пропаганда завжди скидається на логічні та правдоподібні умовиводи. І якщо реципієнт пропагандистських впливів не "ввімкне" свою свідомість і не введе наслідків із нав'язуваних положень, а також не поставить кілька контрольних запитань, то успіх пропаганди гарантований. Так само був гарантований "успіх" методик "формування критичного мислення" в нашій освіті. Люди, як відомо із часто цитованого висловлювання Гітлера, лінуються думати. І, як бачимо, лінуються навіть тоді, коли мова йде про розвиток мислення. Як інакше пояснити наявність лавини низькопробної літератури на тему критичного мислення, фінансованої солідними й заможними зарубіжними грантодавцями, а також незможними українськими вчителями? (див. нашу публікацію [29]). Є над чим замислитися нашим освітянам! Подекуди корифеї вітчизняної методичної науки мало чим відрізняються від пропагандистів, шкочаючи освіті й науці, розумовому розвитку молодого покоління тощо.

Повертаючись до згаданого визначення критичного мислення, яке начебто запозичене в сучасній психологічній науці, зауважмо: наука у публікації академічного вченого (!) виявляється безликою – без будь-яких посилань на сучасних науковців або ж наукову працю. Це ще один помилковий доказ пропаганди – анонімне джерело й знеособлений фальшивий авторитет. Колись автору довелося викривати маніпулятивні техніки в дискусіях, присвячених методології історії [27], демонструючи помилковість доказів. Тепер доводиться це робити й у методиці. На жаль, педагогічно-науковці зловживають пропагандистськими прийомами частіше, значно вишуканіше і більш безцеремонно, ніж історики. І наслідки цих маніпуляцій вагоміші й небезпечніші, ніж "інтелектуальні дуелі" істориків. Частка войовничого невігластва у педагогіці вражає – це хронічна хвороба педагогічної науки. Як би категорично це не звучало, але цілком доречно поставити питання руба: а чи існує в нас педагогічна наука і чи наука це взагалі? Мало для кого є секретом обставини, за яких у цій корпорації здобуваються наукові ступені та інші вчені регалії, а також принципи просування вперед. Наслідки цього розкладання вже впадають в око та мають негативну роль у нашому житті.

До прикладу, мені добре запам'ятовся травень 2008 р. семінаром Ради Європи в Чернігові, на якому О. Пометун розповідала про три окремі ідентичності в Україні, які нам, учителям і викладачам, слід підживлювати. Тоді довелося всю свою доповідь присвятити аргументам, чому цього робити не можна. Лейтмотив аргументації був такий: "Якщо ми хочемо жити в єдиній країні...". Майже одразу були опубліковані дві статті із цього приводу [28; 30]. Тепер нам не треба пояснювати, наскільки небезпечними є такі "теоретизування", і всі ми бачимо, до чого вони призвели. Резонно постає запитання до наших теоретиків: "Допідживлювались?". Наразі пропагандисти трьох ідентичностей можуть насолоджуватися результатами своєї "просвітницької діяльності", що виявилися промовистими (2014 р. приніс спалахи сепаратизму в Криму, на Донбасі, а подекуди й у Закарпатті; рахунок у трагедіях людських доль давно йде на мільйони). Згадуючи професора Преображенського із "Собачого серця" М. Булгакова, зауважмо: розруха починається в головах, а потім уже виявляється в реальному житті.

Важко виміряти шкоду, що її здатна спричинити пропаганда, оскільки наслідки і відлуння маніпулятивних впливів мають багато вимірів, сягаючи у десятиліття, а інколи століття. Однак пропаганда не має успіху там, де громадяни навчені та приучені перевіряти логіку розмірковувань і факти, ставити питання, дошукуватися до підґрунтя тощо. А це не що інше, як прищеплення певної настанови, виховання корисної звички мислити критично! Наголосимо, що критичне мислення сприяє не усвідомленню своєї позиції, а

обранню кращої позиції із можливих. Саме так розумів критичне мислення фундатор цієї педагогічної новації М. Ліпман: "Відповідальне мислення, що виносить правильні судження" [44, с. 3]. І він не єдиний у цьому. Приміром, Н. Дауд і З. Хусін стверджують, що існує багато визначень критичного мислення, проте всі єдині в одному: критичне мислення – це свідомі зусилля з визначення того, які твердження вважати правильними, а які – ні [43]. Ф. Станкато зазначає, що критичне мислення – це формулювання суджень відносно правдивості та реальності заяв або відповідей щодо розв'язання проблем [46].

Для розвитку критичного мислення принципове значення має процес розв'язування нетривіальних проблем. Щодо цього одностайні всі авторитетні вчені, що досліджували і практикували критичне мислення: М. Ліпман, Д. Клустер, Д. Халперн, Ф. Станкато, О. Тягло, Н. Дауд і З. Хусін тощо. Вони переконані, що критичне мислення можна розвинути лише шляхом розв'язування проблемних задач [8, с. 3; 37, с. 22; 43; 45; 46]. Промовистим у цьому сенсі є твердження О. Тягла: "Критика і творчість – дві необхідні складові плідного розв'язування нетривіальних проблем" [33, с. 151]. Однак здебільшого під методикою розвитку критичного мислення у нас розуміють обов'язкову структуру уроку, "мозковий штурм", кластери, роботу в парах, "кошик ідей", "мережу" та "кульки" і всілякі інші прийоми із не менш екзотичними назвами [21–23]. Саме так тлумачиться навчання критичного мислення в одній з останніх публікацій. Складається враження: якщо учні на уроці не малюють "кульки" або "кластери", то нічого не робиться для розвитку їх критичного мислення. Отже, у навчанні критичного мислення панують формалізм і начотництво. Вихолощується зміст, затуляючись яскравою формою. А тому навчання критичного мислення перетворюється на безглуздий, абсурдний, комічний або навіть драматичний процес.

Не менш шкідливим для нашої освіти є підручник "Основи критичного мислення" [17], який радше навчає учнів волюнтаризму та безвідповідальності, аніж критичного мислення. Автори суттєво спрощують ключову процедуру критичного розмірковування – оцінювання, зводячи його до рівня мисленнєвої операції. Для тих, хто знайомий із будь-яким підручником із психології, зрозуміло: це – нонсенс. Загальновідомо, що метод оцінки є універсальним науковим методом, зокрема фахівець із теорії та методики навчання фізики професор Н. Важєєвська відзначала: "Оцінка як один із методів пізнання дуже популярний і значущий у фізиці-науці, взагалі ігнорується під час вивчення шкільної дисципліни" [3, с. 7]. Отже, оцінка – це метод, а не мисленнєва операція. Склалася дивна ситуація, коли автори посібника спростили метод оцінювання, звели його лише до одного різновиду, але при цьому заплуталися: процедуру описа-

ли від порівняльної оцінки, а наслідок цієї процедури (оцінювальне висловлювання) від абсолютної оцінки.

Спантеличує і така сентенція у підручнику "Основи критичного мислення": "Формулювання оцінного судження – один з найбільш складних рівнів мислення, що базується на результатах і розумінні, аналізі та синтезі" [17, с. 25]. Мимоволі постають запитання: 1) формулювання оцінного судження – один із "найбільш складних рівнів", а які ще рівні найбільш складні? 2) на яких результатах базується цей "один з найбільш складних рівнів" мислення? Важко осягнути думку авторів цього посібника: якісь утаємничені складні рівні мислення, не менш секретні результати, на яких базуються ці рівні мислення. Більш детально про аналіз сучасних українських видань із критичного мислення йдеться в нашій публікації [29].

Отже, як бачимо, навіть авторитетним і титульованим "майстрам критичного мислення" бракує усвідомленості того, що вони пишуть і чого навчають. Хоча при цьому критичне мислення тлумачиться згаданими науковцями як усвідомлення власної позиції. Отже, проблема усвідомленості набуває особливої гостроти і потребує спеціального розгляду. Деякі наші методисти товкмачать про усвідомленість, наче мантру повторюють, самі не усвідомлюючи своїх послань. Тут доречною буде більш загальна точка зору, яка надасть можливість «ухопити» сутність критичного мислення і з'ясувати, для чого ж потрібна усвідомленість у процесі міркування.

Критичне мислення – критиканство чи науковий підхід до розв'язування проблем?

Під критичним мисленням розуміють наукове мислення для розв'язання нетривіальних практичних проблем. Критичне мислення розглядається як науковий підхід до вирішення широкого кола проблем – від життєвих до професійних. Наукове мислення зазвичай пов'язують із наукою як сферою дослідницької діяльності, спрямованої на виробництво нових знань про природу, суспільство та мислення [36, с. 281]. Критичне ж мислення вважається практичним застосуванням наукового підходу до розв'язання життєвих, професійних, особистих проблем тощо. Можна стверджувати, що для західного прагматичного світогляду напрацьована концепція критичного мислення була інструментом удосконалення традиційного практичного мислення своїх громадян, яке почало давати збої в умовах швидкоплинних змін другої половини ХХ ст.

У наукових публікаціях здебільшого йдеться про такі властивості критичного мислення, як самостійність, рефлексивність, цілеспрямованість, обґрунтованість і контрольованість. Водночас усвідомленість і самоорганізованість не так рельєфно проглядаються в характеристиках дослідників. Із нашої точки зору, системотвірною

властивістю критичного мислення є усвідомленість, оскільки найсуттєвішою рисою цього різновиду мислення є високий ступінь усвідомленості власних розумових дій, пильна увага до них. Без усвідомленості не може бути справжніх самостійності, рефлексивності (самоаналізу), цілеспрямованості, обґрунтованості, контрольованості та самоорганізованості. Усвідомленість уможливорює реалізацію інших властивостей критичного мислення, які спираються на неї та витікають із неї. Ф. Михайлов стверджував: "Усвідомлення – завжди рух та пошук нових проблем, вихід за рамки уявлень, що склалися. Тому усвідомити необхідність – значить усвідомити проблему, усвідомити суперечність, що знаходиться в основі проблеми, переконатися в необхідності її розв'язання, шукати такий спосіб зміни обставин, який розв'яже цю суперечність. А це означає повному побачити майбутнє, сформулювати мету своїх дій" [14, с. 31]. Усвідомленість робить людину вільною, дає змогу конструювати майбутнє в доцільній діяльності, що будується за мірою людини – ідеальною метою. Отже, свобода починається із творчості. Вільна дія – це не свобода від причин, а свобода від підпорядкування обставинам, це діяльна активність людини, що змінює обставини відповідно до ідеальної мети. "Насправді, – стверджує Ф. Михайлов, – людина тільки тоді і мислить, коли на ділі та на словах оцінює об'єктивну внутрішню конфліктність обставин життя і намічає план своїх дій, що розв'язують усвідомлений конфлікт" [14, с. 30–31]. Отже, усвідомлення є початком мислення, цілеспрямованості, самостійності і творчості, одне слово, свободи. Життєдіяльність невільної людини цілкомовно підпорядкована обставинам, у той час як вільна людина усвідомлює необхідність цілеспрямованої зміни обставин, своїх способів діяльності, власних знань, умінь і навичок, своїх потреб і здібностей – переробки самого себе [14, с. 31]. Таким чином, усвідомлення призводить до рефлексивності, контрольованості та самоорганізації.

Своєю чергою, вільна діяльність – це вільний пошук більш загальної точки зору, відмова від власних умінь і навичок, критика усталених переконань і водночас опертя на розвинену загальнолюдську культуру. Вихід за межі того, що визначено причинами й умовами, а також відповідно до них усвідомленою метою, – це і є справді вільна і лише тому творча дія. Але для того, аби здійснити таку дію, слід знайти, створити і нові способи діяльності, нові форми спілкування, а це, крім іншого, означає знайти, створити в собі людину. Отже, вихід за межі заданої проблеми (проблемної ситуації) діяльності та спілкування завжди є переробкою самого себе, відмова від себе "старого", конструювання себе "нового".

І. Лернер, характеризуючи змістовний бік мислення (знання) відзначав, що усвідомленість знань особистістю втілюється в

розумінні їхніх зв'язків і шляхів отримання, в умінні доводити, у розумінні принципу дії зв'язків і механізму їх становлення [10, с. 34]. Отже, усвідомленість становить фундамент критичного мислення, вона дає змогу простежити зв'язки та підстави знань, шляхи їх отримання, основа усвідомленості – це методологічні знання (знання про знання). "Свідомий характер застосування методів наукового пізнання, – наголошує С. Щерба, – є необхідною умовою ефективного осягнення дійсності. Такого характеру пізнанню надає методологія..." [42, с. 3].

Усвідомленість виявляється: 1) у розумінні характеру (однопорядковості або підпорядкованості) зв'язків між знаннями; 2) у розрізненні суттєвих та несуттєвих зв'язків; 3) у розумінні механізму становлення та прояву цих зв'язків; 4) у розумінні підстав засвоєних знань (їх обґрунтованість); 5) у розумінні способів отримання знань; 6) у засвоєнні сфери та способів застосування знань; 7) у розумінні принципів, що є основою цих способів застосування.

Усвідомленість виявляється: 1) в інтерпретації знань – змін порядку викладу при збереженні зв'язків між окремими його фрагментами, перебудові викладу залежно від його мети, виокремленні необхідної частини цілісного знання для відповіді на певні запитання; 2) у групуванні та систематизації знань – приведення в систему розрізнених фактів, встановлення зв'язків між ними, отримання висновків; 3) у самостійному застосуванні знань у варіативних (за зразком) чи нестандартних ситуаціях (творча діяльність). Усвідомленість характеризується не лише правильним розв'язанням задачі, а й умінням адекватно пояснити свої дії: якщо при правильному розв'язанні наявне адекватне пояснення, значить, сформована дія свідомо й розумна; якщо адекватного пояснення немає, то дія несвідомо [4, с. 126]. Т. Габай наголошував: "Усяка свідомо дія розумна, але не всяка розумна дія свідомо" [4, с. 127]. П. Гальперін із цього приводу зауважував: "Дії, відібрані лише за результатом, не завжди орієнтовані на свої об'єктивні умови – не обов'язково є розумними" [15, с. 136].

Усвідомленість має складні зв'язки з іншими якостями мислення загалом та знань зокрема. Приміром, І. Лернер наголошує, що глибина та систематичність знань необхідні для усвідомленості, оперативність становить важливу умову вияву усвідомленості, своєю чергою, гнучкість, узагальненість, конкретність, згорнутість і розгорнутість є формою усвідомленості.

Самостійність і рефлексивність – властивості критичного мислення

Розгляд проблеми переконливо продемонстрував, що усвідомленість породжує самостійність, яка характеризується вмінням людини ставити нові завдання й розв'язувати їх, не користуючись допомогою інших людей. "Свобода, – стверджував

Дж. Дьюї, – не полягає у підтримці безперервної та безперешкодної зовнішньої діяльності, але є чимось досягнутим шляхом боротьби, особистого розмірковування, виходом із утруднень, що перешкоджають безпосередньому достатку та довірливому успіху" [5, с. 54]. Самостійність мислення, як відзначає С. Максименко, спирається на знання і досвід інших людей, але передбачає творчий підхід до пізнання дійсності, знаходження нових, власних шляхів і способів розв'язання пізнавальних та інших проблем [11, с. 214]. "Самостійність людини, – стверджує О. Петунін, – це риса особистості, що виявляється в умінні здобувати нові знання, оволодівати новими методами пізнавальної та практичної діяльності, а також використовувати їх для розв'язування на підставі вольових зусиль будь-яких життєвих проблем" [20, с. 66].

Отже, самостійність породжує, з одного боку, рефлексивність, з іншого, – цілеспрямованість. Творчий підхід передбачає вихід за рамки успадкованого досвіду, що можливо лише завдяки критичному, рефлексивному ставленню до власної діяльності [14, с. 28]. Рефлексувати – означає звертати свідомість на саму себе, розмірковувати над своїм психічним станом [36, с. 389], а тому і впливати на самого себе [1, с. 49]; це процес самопізнання суб'єктом внутрішніх актів і станів [25, с. 340]. Рефлексія (від латинського reflexio – звернення назад) – форма теоретичної діяльності людини, спрямована на осмислення власних дій та їхніх законів (надзвичайно потрібна для розумового виховання, оскільки сприяє усвідомленню власних почуттів, думок та дій) [18, с. 239]; принцип людського мислення, що спрямовує його на осмислення й усвідомлення власних форм та передумов; предметний розгляд самого знання, критичний аналіз його змісту і методів пізнання; діяльність самопізнання, що розкриває внутрішню будову і специфіку світу людини [13, с. 555].

Г. Щедровицький, розглядаючи рефлексію в контексті діяльності, виділяв два найбільш важливі аспекти: "1) зображення рефлексії як процесу і особливої структури в діяльності та 2) визначення рефлексії як принципу розгортання схем діяльності; останнє передбачає, з одного боку, формулювання відповідних формальних правил, що керують конструюванням моделей теорії діяльності, а з іншого – представлення самої рефлексії як механізму і закономірності природного розвитку самої діяльності" [41, с. 487]. Отже, рефлексія є складовою діяльності й одночасно виконує організуючі функції відносно діяльності, конструює її. Г. Щедровицький услід за К. Марксом вважає, що ключ до пояснення всіх форм самосвідомості слід шукати в чиннику кооперації [41, с. 488]. Можемо стверджувати, що рефлексія породжується внаслідок діяльнісного спілкування.

Рефлексія має два виміри: 1) самопізнання, самостереження, тобто розмірковування над самим собою, своєю практичною та інтелектуальною діяльністю, у про-

цесі якої відбувається пошук відповідей на запитання: "Що я роблю? Як? Чому?"; 2) розгляд самого знання, критичний аналіз його змісту і методів пізнання (теоретична рефлексія) [3, с. 8]. Саме теоретична рефлексія дала змогу Г. Галілею піддати критиці аристотелівські погляди на світ. Теорія відносності А. Ейнштейна висвітлила такі приховані передумови класичної механіки, які не були ясні навіть для самих її творців [3, с. 8]. Рефлексія допомогла цим науковцям завдяки критиці та оцінці зробити наукові відкриття.

Із позицій діяльнісного підходу рефлексія – це система орієнтування дій – "орієнтування у способі орієнтування". У рефлексії людина посідає дві позиції по чергою або одночасно: 1) позиція виконавця дії (характеризується центруванням на результаті); 2) позиція спостерігача за собою з боку – пізнання та контроль своїх дій, думок, переживань тощо (орієнтування у перетворенні себе) [12, с. 120]. Важливою характеристикою рефлексивних дій є орієнтування суб'єкта в самому собі, співвіднесення себе з іншими та ідеалом. Отже, суб'єкт усвідомлює свою об'єктивно предметну або внутрішньо сконструйовану позицію відносно певних дій або вчинку, а також усвідомлює свої можливості і здібності. Як зазначав Р. Стернберг, люди з інтелектом успіху отримують вигоду від своїх розумових здібностей, спрямовуючи їх на компенсацію і коректування своїх слабких сторін [40, с. 33]. Оскільки виховання – це самозміна, то й рефлексія є необхідною передумовою розвитку мислення й особистості загалом, і, врешті-решт, життєвого успіху.

Опертя на певну позицію, яка здійснює контроль дій, не завжди усвідомлюється – це нижчий рівень рефлексії; усвідомлення ж суб'єктом підстав і переваг своїх рефлексивних позицій є переходом на більш високий рівень рефлексії. Рефлексія розвивається від контролю за діями (орієнтування відносно результату) до контролю за власними емоціями і пізнавальними процесами (орієнтування у власних здібностях; знаннях, уміннях, навичках; цінностях; переконаннях тощо). Має два рівні: 1) усвідомлюється орієнтування у виконанні дії; 2) усвідомлюється орієнтування у певному способі контролю за його виконанням – контроль з певних усвідомлюваних позицій [12, с. 123]. Сукупність способів орієнтування утворює "образ світу". У навчальній діяльності рефлексія виконує метапізнавальну функцію – пізнання суб'єктом власних пізнавальних дій – та забезпечує контроль за їх протіканням. Залежно від ступеня узагальнення виділяють три рівні рефлексії: 1) рефлексія конкретно-специфічних прийомів пізнання; 2) рефлексія предметно-специфічних прийомів пізнання; 3) рефлексія загальних прийомів пізнання (прийоми теоретичного та емпіричного мислення) [12, с. 171].

Отже, рефлексивність передбачає звернення уваги на саме мислення та його результати, а це передбачає критику.

Рефлексія без критики неможлива, як неможливий самоаналіз без аналізу. Критичність – це властивість здорового мислення: якщо критичності немає, у медичній психології говорять про наявність патології ("третя форма" – порушення цілеспрямованості мислення) [31, с. 258–259]. Критичність мислення, як стверджує С. Максименко, виявляється у здатності об'єктивно оцінювати позитивні та негативні аспекти явища або факту, виявляти цінне та помилкове в них; в оцінці власних думок, у ретельній перевірці рішень, у зважуванні усіх аргументів "за" та "проти", у незалежності від думок інших [11, с. 214].

Ключовий момент критичності мислення – це оцінка, оскільки оцінка завжди здійснюється відповідно до критеріїв. Приміром, оцінка досягнень учнів здійснюється відповідно до державних критеріїв, так само оцінка індивідом явищ дійсності, власних думок та рішень також здійснюється відповідно до критеріїв. Які це критерії? Задані чи самостійно обрані? Усвідомлені чи ні? Оскільки усвідомленість і самостійність є суттєвими ознаками критичного мислення, то, звісно, критичний мислитель усвідомлює критерії, якими послуговується, здатний їх самостійно обирати. Критичність мислення передбачає співвіднесення реальності із системою цінностей – "світом належного" [9, с. 19]. Життєдіяльність людини створила певну ієрархію цінностей, на вершині якої – людське життя, трішки нижче – найвищі цінності людського життя: Добро, Краса, Істина, Справедливість. Під оцінкою діяльності суб'єкта розуміють активну форму вираження його ставлення до об'єкта [39]. Критичність мислення передбачає оцінку, а оцінка – співвіднесення реальності із певним ідеалом (стандартом) та визначення ступеня відповідності реальності стандарту. Як наслідок такої оцінки розробляється план дій для приведення у відповідність цих двох речей. "Критичність, – стверджує Ю. Самарін, – це теж результат узагальненого досвіду людини – вдач і особливо невдач (своїх та чужих), аналіз і узагальнення причин невдач" [26, с. 484]. Отже, критичність тягне за собою самоорганізацію мислення, що є вкрай важливим. Розумова праця така, – стверджував Е. Утлик, – що її методи, її навички слід удосконалювати постійно" [34, с. 104].

На думку С. Щерби, критичність – невідмінна супутниця творчості [42, с. 6], критичне мислення обов'язково є продуктивним [42, с. 5]. Розглядаючи властивості критичного мислення, на цій обставині наголошує і Т. Цигульська, вона навіть називає його "критичне творче мислення" [38, с. 27; 16]. Про це твердить і президент Асоціації кіноосвіти і медіапедагогіки А. Федоров: "Однак провести чітку межу між критичним і творчим мисленням складно" [35, с. 44]. Цю особливість відзначають І. Загашев та С. Заїр-Бек: "Критичне і творче мислення розвивають у

синтезі, взаємообумовлено" [6, с. 45]. Можна стверджувати, що визнання творчості як складової критичного мислення є загально визнаним положенням.

Рефлексія породжує цілеспрямованість. "Цілеспрямовану діяльність, – стверджує Ф. Михайлов, – може здійснювати лише індивід, здатний відрізнити себе від власної діяльності. Лише в такому випадку можливе ставлення до діяльності як до процесу, що скеровується, що відповідає меті" [14, с. 26]. Дослідник підсумовує: "Більше за те, цілеутворення є функція здатності індивіда поглянути на свою діяльність з боку" [14, с. 26].

Цілеспрямованість щільно пов'язана з критичністю, однією із форм порушення цілеспрямованості мислення медична психологія вважає саме брак критичності, оскільки цілеспрямованість – це прагнення до ідеалу, що передбачає оцінку й критику [31, с. 258–259]. Г. Щедровицький, аналізуючи ситуацію, коли людина не може досягти своєї мети і виконати певну діяльність, задаючись питанням "чому?", стверджує: "...в усіх випадках, щоб отримати подібний опис уже здійснених діяльностей, розглядуваний нами індивід..., мусить вийти із своєї колишньої позиції діяча і перейти в нову позицію – зовнішню, як відносно колишніх, уже виконаних діяльностей, так і відносно майбутньої, проектованої діяльності. Це і буде тим, що ми називаємо рефлексивним виходом; нова позиція діяча, що характеризується відносно його минулої позиції, буде називатися "рефлексивною позицією", а знання, вироблені в ній, будуть "рефлексивними знаннями", оскільки вони беруться відносно знань, вироблених у першій позиції" [41, с. 490].

Рефлексія також породжує обґрунтованість, оскільки розглядає форми мислення та його підстави, виявляє межі достовірності та застосування шляхом критичного аналізу знання та методів пізнання. Ще одним наслідком рефлексії є контрольованість мислення. Пильна увага до процесу розмірковування та співвіднесення його із цілями, цінностями та нормами і є контролем. Контроль, своєю чергою, породжує самоорганізацію, самозміну. Згадаймо: рефлексувати – це означає звертати свідомість на саму себе, розмірковувати над своїм психічним станом [36, с. 389], а тому впливати на самого себе [2, с. 49].

Оцінювання – ключова процедура критичного мислення

Усвідомленість є системою вільною властивістю критичного мислення, яка робить людину вільною, дає змогу конструювати майбутнє в доцільній діяльності. Усвідомлення розпочинає мисленнєвий процес і забезпечує цілеспрямованість, самостійність і творчість. Разом зазначені властивості забезпечують свободу – вільну діяльність людини, яка усвідомлює необхідність цілеспрямованої зміни обставин, своїх способів діяльності, власних знань, умінь і навичок, потреб і здібностей,

тобто усвідомлює необхідність перероблення самої себе. Подальші дослідження потребуватимуть розроблення науково-методичних матеріалів, що сприятимуть усвідомленню не лише правил коректного розмірковування, а і прийомів пропаганди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арсеньев А. С. Проблема цели в воспитании и образовании. *Научное образование и нравственное воспитание* / А. С. Арсеньев // *Философско-психологические проблемы развития образования*; под ред. В. В. Давыдова / *Российская Академия образования*. – М.: ИНТОР, 1994. – С. 49–67.

2. Арсеньев А. С. Проблема цели в воспитании и образовании. *Цель в воспитании личности* / А. С. Арсеньев // *Философско-психологические проблемы развития образования*; под ред. В. В. Давыдова / *Российская Академия образования*. – М.: ИНТОР, 1994. – С. 35–49.

3. Вадеевская Н. Е. Гносеологические корни науки в системе школьного образования / Н. Е. Вадеевская // *Педагогика*. – 2002. – № 4. – С. 3–9.

4. Габай Т. Влияние программ скиннеровского типа на усвоение знаний и развитие мышления / Т. Габай // *Развитие мышления средствами программированного обучения. Формирование алгоритмических и эвристических процессов*. – М.: Педагогическое общество РСФСР, 1969. – С. 124–133.

5. Дьюи Дж. Психология и педагогика мышления. (Как мы мыслим) / Дж. Дьюи; [пер. с англ. Н. М. Никольской]; ред. Ю. С. Рассказова. – М.: Лабиринт, 1999. – 192 с.

6. Загашев И. О. Критическое мышление: технология развития / И. О. Загашев, С. И. Заир-Бек. – СПб.: Издательство «Альянс «Дельта», 2003. – 284 с.

7. Ильенков Э. В. *Философия и культура* / Э. В. Ильенков – М.: Политиздат, 1991. – 464 с.

8. Клустер Д. Что такое критическое мышление / Д. Клустер // *М.: Русский язык*. – 2002. – № 29. – С. 3. – Режим доступа до журналу: <http://rus.1september.ru/2002/29/2.htm>

9. Коржув А. В. Рефлексия и критическое мышление в контексте задач высшего образования / А. В. Коржув, В. А. Попков, Е. Л. Рязанова // *Педагогика*. – 2002. – № 1. – С. 18–22.

10. Лернер И. Я. *Качества знаний учащихся. Какими они должны быть?* / И. Я. Лернер. – М.: Знание, 1978. – 48 с.

11. Максименко С. Д. *Мышление // Загальна психологія: [підручник для студентів вищ. навч. закладів]* / С. Д. Максименко, В. О. Зайчук, В. В. Клименко, В. О. Солов'єнко; за загальною ред. акад. С. Д. Максименка. – К.: Форум, 2000. – С. 202–217.

12. Маланов С. В. *Психологические механизмы теоретического мышления: теория в науке и учебной деятельности* // [монография] / С. В. Маланов / *Мар. гос. ун-т. – Йошкар-Ола*. – 2001. – 260 с.

13. Митюшин А. А. *Рефлексия* / А. А. Митюшин // *Философский энциклопедический словарь* / [редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др.]. – [2-е изд.]. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – С. 555–556.

14. Михайлов Ф. Т. *Эмпирическое и диалектическое понимание личности* / Ф. Т. Михайлов // *Философско-психологиче-*

ские проблемы развития образования ; под ред. В. В. Давыдова / Российская Академия образования. – М. : ИНТОР, 1994. – С. 22–34.

15. Муканов М. М. Основные идеи и понятия программированного обучения (из цикла лекций, прочитанных для студентов педвуза) / М. М. Муканов ; под общ. ред. В. А. Поцелуйко. – Алма-Ата : Казахский педагогический институт им. Абая, 1973. – 203 с.

16. Ноель-Цигульська Т. Про критичне мислення / Т. Ноель-Цигульська. – К., 2000. – Режим доступу : <http://noelrt.com/?p=734>

17. Основи критичного мислення : [навч. посіб. для учнів старших класів загальноосвітньої школи] / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатина, І. М. Суценок, І. О. Баранова. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2010. – 216 с.

18. Педагогический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. М. Бим-Бад]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2002. – 528 с.

19. Петрановская Л. Что это с ними?! / Людмила Петрановская // Спектр. – 26.08.2014. – Режим доступу : <http://spektr.delfi.lv/novosti/chto-eto-s-nimi.d?id=44890632>

20. Петунин О. В. Проблема познавательной самостоятельности школьников в отечественной педагогике / О. В. Петунин // Инновации в образовании. – 2004. – № 6. – С. 62–77.

21. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії / О. Пометун // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2012. – № 1. – С. 3–7.

22. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії / О. Пометун // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2012. – № 2. – С. 3–7.

23. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії / О. Пометун // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. – 2012. – № 4. – С. 9–13.

24. Пометун О. Формування критичного мислення учнів на уроках з курсу за вибором "Права людини" / О. Пометун // Історія в школах України. – 2008. – № 9. – С. 5–7.

25. Психология : словарь / [под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – [2-е изд.]. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.

26. Самарин Ю. А. Очерки психологии ума: особенности умственной деятельности школьников / Ю. А. Самарин – М. : Издательство Академии педагогических наук РСФСР, 1962. – 504 с.

27. Терно С. Вони грають зовсім не так, або Постмодернізм у сучасній українській історіографії / С. Терно // Генеза: політологія, історія, філософія. – 2004. – № 1. – С. 92–111.

28. Терно С. Полікультурна освіта: чи потрібна вона Україні? / С. Терно // Історія в школах України. – 2008. – № 9. – С. 15–20.

29. Терно С. Світ критичного мислення: образ та мімікрія / С. Терно // Історія в сучасній школі. – 2012. – № 7–8. – С. 27–39.

30. Терно С. Як знайти виважений спосіб викладання національної ідентичності та культурної різноманітності в шкільному

курсі історії? // Історія в школах України. – 2009. – № 1–2. – С. 4–8.

31. Тихомиров О. К. Психология мышления / О. К. Тихомиров. – М. : Издательство Московского университета, 1984. – 270 с.

32. Тягло А. В. Критическое мышление: Проблема мирового образования XXI века / А. В. Тягло, Т. С. Воропай. – Х. : Изд-во Ун-та внутренних дел, 1999. – 284 с.

33. Тягло О. В. Критичне мислення: [навч. посіб.] / О. В. Тягло. – Х. : Основа, 2008. – 187 с.

34. Утлик Э. П. Умение учиться / Э. П. Утлик // Инновации в образовании. – 2004. – № 1. – С. 104–112.

35. Федоров А. В. Развитие критического мышления в медиаобразовании: основные понятия / А. В. Федоров // Инновации в образовании. – 2007. – № 4. – С. 30–47.

36. Философский словарь / [под ред. И. Т. Фролова]. – [6-е изд., переаб. и доп.]. – М. : Политиздат, 1991. – 560 с.

37. Халперн Д. Психология критического мышления / Д. Халперн. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.

38. Цигульська Т. Ф. Загальна та прикладна психологія. Як допомогти собі та іншим : [курс лекцій] / Т. Ф. Цигульська – К. : Наук. думка, 2000. – 190 с.

39. Шеремет М. До проблеми формування критичного мислення особистості / Микола Шеремет // Історія в школі. – 2006. – № 7–8. – С. 15–17.

40. Штернберг Р. Дж. Интеллект, приносящий успех / Р. Дж. Штернберг ; [пер. с англ.]. – Минск : Попурри, 2000. – 368 с.

41. Щедровицкий Г. П. Мышление. Понимание. Рефлексия / Г. П. Щедровицкий // Щедровицкий Г. П. Избранные труды. – М. : Шк.Культ.Полит., 1995. – С. 449–514.

42. Щерба С. П. Про методологічні засади аналізу мислення / С. П. Щерба // Творче, практичне і критичне мислення : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Житомир, 23–24 вересня 1997 р.). – Житомир : Журфонд, 1997. – С. 3–7.

43. Daud N. M. Developing Critical Thinking Skills in Computer-Aided Extended Reading Classes / N. M. Daud, Z. Husin // British Journal of Educational Technology. – 2004. – Vol. 35, # 4. – P. 477–488.

44. Lipman M. Critical thinking: What can it be? / Matthew Lipman. – Institute of Critical Thinking. Resource Publication, 1988. – Series 1. – № 1. – 12 p.

45. Lipman M. Thinking in education / M. Lipman. – Cambridge : Cambridge university press, 1991. – 188 p.

46. Stancato F. A. Tenure, Academic Freedom and the Teaching of Critical Thinking / F. A. Stancato // College Student Journal. September, 2000.

Цитувати: Терно С. О. У чому секрет успіху пропаганди, або Усвідомленість – системотвірна властивість критичного мислення / С. О. Терно // Постметодика. – 2014. – № 4. – С. 13–20.

© С. О. Терно, 2014. Стаття надійшла в редакцію 11.12.2014 ■

УДК 329.09.5

ВСЕУКРАЇНСЬКІ ДРУКОВАНІ ПАТРІОТИЧНІ ЗМІ ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

О. В. Стоцька

З'ясовано, що таке інформаційна безпека, чому можливий негативний інформаційний вплив, який механізм його дії і як йому протистояти. Схарактеризовано низку всеукраїнських друкованих ЗМІ з точки зору їх потенціалу для виховання громадянина, патріота, зміцнення історичних засад української ідентичності з метою захисту інформаційної безпеки держави.

Ключові слова: інформаційна безпека, рівні забезпечення інформаційної безпеки, всеукраїнські друковані патріотичні ЗМІ.

Stotska E. V. Всеукраинские печатные патриотические СМИ и информационная безопасность государства

Объясняется, что такое информационная безопасность, почему возможно негативное информационное влияние, каков механизм его воздействия и как ему противостоять. Охарактеризован ряд всеукраинских печатных СМИ с точки зрения их потенциала для воспитания гражданина, патриота, укрепления исторических основ украинской идентичности с целью защиты информационной безопасности государства.

Ключевые слова: информационная безопасность, уровни обеспечения информационной безопасности, всеукраинские печатные патриотические СМИ.

Stotska O. V. Ukrainian National Wide Print Massmedia and State Information Security

Author of this paper touches items of information security, why is it possible negative influence of information, what is its action mechanism and how to defence against it. Some Ukrainian national wide print massmedia from the point of view of their potential for civic, patriotic education, developing principles of ukrainian identity with the purpose to defence the state information security are described.

Keywords: information security, ukrainian national wide print massmedia.

Освіта і ЗМІ – це ті культурні сфери й ділянки, у яких відбуваються процеси, спрямовані на відтворення й забезпечення культурного рівня суспільства. Мета цього викладу – популяризувати всеукраїнські друковані патріотичні видання, аби освітяни змогли обрати те з них, яке максимально сприятиме їх культурно-просвітницькій діяльності з метою захисту інформаційної безпеки держави.

Що таке інформаційна безпека?

Безпека – це стан захищеності, базова потреба людини. Відповідно до законодавства України поняття “інформаційна безпека” має таке визначення: “Стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформацій-

них технологій; несанкціоноване поширення, використання, порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації” [1].

За допомогою яких засобів чиниться негативний інформаційний вплив? Засобами деструктивного інфовпливу є спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії, інформаційний тероризм, незаконне зняття інформації за допомогою спеціальних технічних засобів, комп’ютерні злочини тощо. Росією активно використовується армія Інтернет-«тролей», які поширюють у соцмережах вигідну цій країні інформацію, а класичною схемою інформаційної війни Кремля є активне вигадування реальності, найяскравішим прикладом чого є історія про «розп’ятого хлопчика зі Слов’янська» та «двох рабів для бійців Нацгвардії».

На що спрямований інформаційний вплив? Г. Почепцов зазначає: інформа-

Стоцька Олена Вікторівна, методист редакційно-видавничого відділу, керівник прес-центру ПОІШО

ційний вплив іншої сторони чиниться на «свідомість, підсвідомість, інформаційні ресурси та інфосферу машинно-технічних систем» [4].

На чому заснований механізм дії інформаційного впливу? «Щоб запустити, або ініціалізувати, той чи інший бойовий механізм інформаційно-психологічного впливу на свідомість (або підсвідомість), необхідний потужний поштовх, або стрес, здатний вивести від природи стійку систему психіки людини з рівноважного стану і активізувати в ній пошук нових захисних механізмів, адекватних стресовій ситуації. У ролі такого захисту психотехнологи люб'язно готові запропонувати свою ідеологію, світогляд, систему цінностей, що заступають в людині попередні психологічні механізми захисту. Що, у кінцевому підсумку, забезпечує досягнення головної мети будь-якої сучасної психологічної операції – добровільну підпорядкованість особистості. Для цього, до речі, не обов'язково, щоб загроза, яка витікає зі стресової ситуації, була реальною – достатньо створити ілюзію того, що у зміненій ситуації попередні механізми психологічного захисту вже не працюють» (Грачев Г. В. Информационно-психологические операции во внутривполитической борьбе в России в современных условиях (1999). Цит за: [10]).

Як ми спостерігали, Росією, згідно зі сценарієм піар-впливу на власних громадян, на громадян політичних союзників та опонентів і на міжнародну спільноту загалом у лютому – березні 2014 р. з використанням федеральних ЗМІ була створена ілюзія приходу до влади «київської хунти», «фашистів», загрози «бандерівців» і «Правого сектора», трохи згодом російські пропагандисти запустили в інформаційний обіг термін «каральна операція» [5]. На Сході України це вплинуло на психіку людей, викликавши ефект стресу, страху й активізувавши пошук ними «нових захисних механізмів» – у вигляді Росії, Путіна, «ополченців», ДНР і ЛНР. Грунт для цього був підготовлений попередньою багаторічною пропагандою і провалом української національної культурної політики, що, як відзначає Ю. Макаров, «була скерована на відновлення спадковості, колективної пам'яті, засад масового патріотизму, але здебільшого обмежувалася зовнішньою атрибутикою й не претендувала на кардинальну зміну старої імперської парадигми» [8].

Ключове питання для освітян – чому можлива така пропаганда відносно України? Назвімо декілька причин.

1. Несформованість і недостатня визначеність системи цінностей та інтере-

сів суспільства [11]. Макіївський письменник Олексій Чупа в «Газеті по-українськи» від 30.09.2014 р. констатує: «Які погляди в макіївчан? Вони ніякі. Тут завжди було 20 % чітко проросійських людей. 15 % – проукраїнських. Усім іншим – все одно. Хай платять зарплату і не чіпають. Ось що хотів «услышать Донбасс». Це – незрілість політичної свідомості».

2. Несформованість консенсусу в суспільстві щодо національних цілей, інтересів і цінностей [11]. Інакше кажучи – брак національної ідеї.

Відзначимо, що в сучасному українському суспільстві визрів-таки консенсус щодо національних цілей. Боротьба за незалежність і територіальну цілісність стала нині національною ідеєю. Українців сьогодні об'єднує спільне бачення щасливого майбутнього в колі країн ЄС.

3. Брак належної гуманітарної політики впродовж усіх років незалежного існування України. Ю. Макаров називає це гуманітарною бідом: впродовж років незалежності Україна як держава мало зробила, щоби в країні склалися ринкові структури (ринок поп-музики, ринок книжки тощо), які б забезпечували відповідну атмосферу, інформаційно-культурне середовище.

Режисер Сергій Лозниця ось що пише про культуру як запобіжник іноземної пропаганди: «Створили образ ворога-бандерівця. Чому це вдається? Бо досі нема переконливих інтерпретацій Бандери і бандерівців. Є радянський штамп, не існує жодних настільки точних фільмів, книжок, що не дозволяли б використовувати ім'я Бандери для штампугу. Культура за цей час не виконала своєї ролі. Не зняті ці картини, не написані книжки, не опубліковані всі документи. Не оприлюднено всієї правди. Тому пропаганда може використовувати це як зброю» [6].

Який спектр наслідків негативного інформаційного впливу? Від завдання шкоди політичному іміджу країни, дискредитації держави («Кольчужний скандал» 2004 р., «Газові російсько-українські війни» 2006 і 2009 рр.) до соціальної небезпеки в результаті маніпулювань суспільною свідомістю (сутички навесні 2014 р. між мітингувальниками на Сході України, що закінчувалися фізичними жертвами) – аж до політичної, соціальної дестабілізації і загрози суверенітетові країни (військова інтервенція Російської Федерації до України під приводом політичної нестабільності в нашій державі).

Колишній співробітник російських спецслужб, політолог, кандидат фізико-математичних, доктор політичних наук, дослідник у сфері психологічних опера-

цій та інформаційних війн А. Манойло у статті «Формат сучасного збройного конфлікту» зазначає: «Сучасна агресивна інформаційно-психологічна боротьба породжує локальні війни і збройні конфлікти» [10], причому останні «можна породити практично у будь-якій точці земної кулі і в той самий момент, коли це передбачено сценарієм психологічної операції» (Д. Б. Фролов, Л. В. Воронцова, цит. за: [10]).

Постає питання захисту від інформаційних загроз національній безпеці України. Незважаючи на окремі вдали знахідки, наприклад, діяльність групи «Інформаційний спротив» тощо, Україні необхідно створити власний потужний, захищений інформаційний простір. Перш за все потрібна державна системна політика у сфері інформаційної безпеки, оскільки, на жаль, кроки, здійснені Україною у перші десятиріччя незалежності з метою її забезпечення, не були ефективними.

Так, протягом 2002–2010 рр. було три спроби ухвалити Концепцію державної інформаційної політики – 2002, 2009 та 2010 р. 11 січня 2011 р. черговий проект концепції прийняли у першому читанні за основу закону і направили на доопрацювання Комітету Верховної Ради України з питань свободи слова та інформації [3]. Попри позитивні моменти (вперше визначено сутність національних інтересів України в інформаційній сфері, сформульовано основні загрози інформаційній безпеці України тощо), Концепція мала критиків, оскільки не містила науково обґрунтованої класифікації видів і джерел загроз, не забезпечувала системного підходу до реалізації першочергових заходів із захисту інформаційної безпеки, не містила формулювань основоположного поняття “система інформаційної безпеки держави” тощо. Тому Концепція не могла бути системним документом у галузі інформаційної безпеки. Склалися передумови для розробки нового документа в галузі інформаційної безпеки – Доктрини інформаційної безпеки України.

Доктрина інформаційної безпеки України затверджена Указом Президента В. Ющенка 2009 р. Для порівняння: схожий документ під назвою «Доктрина информационной безопасности Российской Федерации» був підписаний президентом Путіним у 2000 р. Критики української Доктрини відзначають, що фрази в цьому документі виписані патріотично, але «неймовірно неконкретно». Жодного механізму щодо забезпечення її тез Доктрина не передбачає, а відтак серйозних рішень, які щось би змінили в інформаційній сфері, вона не містить. Після перемоги Євромайдану на часі розроблення нової Доктрини інформаційної безпеки, яка б відповідала вимогам часу і була

зрозумілою стратегією захисту інформаційного поля України.

Що означає програма захисту інформаційної безпеки у сфері ЗМІ на різних рівнях? Виокремлюють такі рівні забезпечення інформаційної безпеки: глобальний, суспільний, державний, індивідуальний.

Глобальний рівень передбачає інформаційну присутність, а бажано домінування України у світі та просування позитивного іміджу держави, донесення адекватної інформації на тему ключових проблем України якомога більшої зовнішній аудиторії. Фахівці називають необхідні для цього кроки: 1. Робочими мовами українських інформагентств мають бути не тільки російська та англійська, а й німецька, французька, польська, арабська. 2. Вітчизняні науковці, експерти, які розмовляють німецькою, англійською і не бояться публічності, акредитовані за кордоном українські журналісти та послы у європейських країнах мають активно брати участь у тамтешніх ток-шоу, аби українську позицію у світі чули та розуміли. 3. Створення потужного медійного каналу, який би захищав Україну ідеологічно. Почав працювати перший у світі міжнародний телеканал новин із наголосом на Україну і Східну Європу Ukraine Today, доступний через супутникове телебачення та Інтернет (<http://uatoday.tv/>), запущено сайт «UA Today» <http://www.ua-today.com/>. Якісне іномовлення планується і на базі телеканалу БТБ.

Суспільний рівень забезпечення інформаційної безпеки означає, що внутрішній інформаційний простір держави має стати сучасним та конкурентним. Є кілька принципових речей, які необхідно зробити для цього:

1. Створити в країні систему суспільного мовлення. Суспільне телебачення – це не телебачення влади. Це різновид телерадіомовлення, що слугує суспільству, фінансується ним та підзвітне йому. У європейських країнах суспільне телебачення фінансують сім'ї, виплачуючи збір за апаратуру, що здатна відображати програми громадських мовників – телевізор, радіо, ПК, навіть якщо домогосподарства ці програми не споживають. В Україні фактично прикладом суспільного мовлення є «Громадське телебачення» — український Інтернет-телеканал, що почав діяти в листопаді 2013 р.

2. Забезпечення свободи слова. Вільне функціонування різноманітних ЗМІ сприятиме об'єктивному відображенню реальності в нашому інформаційному просторі, донесенню фактажної правди. В умовах відкритого, а не тоталітарного, інформаційного простору такі маніпуляції, як «два раби» та «розп'ятий хлопчик» не можливі, бо інші ЗМІ відразу ж викриють обман.

3. Необхідна інфраструктура «доставки правди». Ідеться про підтримку українського телевізійного аудіовізуального продукту – серіалів, шоу; створення альтернативного газетам на кшталт «Комсомольской правде в Україні», «Вести» конкурентоздатного продукту у сфері друкованих ЗМІ, а також російськомовних українських газет у східних регіонах, які б подавали адекватну фактам інформацію. Як тільки створять конкурентний продукт у наших медіа, не потрібно буде припиняти ретрансляцію російських телеканалів і фільмів.

На державному рівні забезпечення інформаційної безпеки означає інформаційне забезпечення внутрішньої і зовнішньої політики на міждержавному рівні, технології охорони інформації державно-значення тощо.

Що можна зробити для захисту інформаційної безпеки на рівні особи? Розуміючи, що закрити Інтернет не можна, у ЄС, аби захиститися від медіапровокацій, давно вже зробили ставку на формування медіаграмотності та критичного мислення громадян. В Україні теж варто активізувати такі курси в школах. Крім того, у донесенні правди про Україну важливі не тільки медіа, а і персональні, людські зв'язки.

Всеукраїнські друковані ЗМІ та їх потенціал для захисту інформаційної безпеки держави

Сучасні друковані ЗМІ мають колосальний потенціал для виховання громадянина, патріота, самоосвіти, для зміцнення історичних засад української ідентичності. У наш час ЗМІ – це не просто

газетні шпальти чи Інтернет-сайти, покликані задовольняти потреби громадян в об'єктивній інформації та професійній аналітиці. Це ще й десятки суспільних проєктів, що можуть ефективно використовуватися в освітньому процесі ЗНЗ і ВНЗ, покращуючи його інформаційне і методичне забезпечення. Найперше маю на увазі культурологічні проєкти газет «День», «Слово Просвіти» та інших українських медіа. Педагогу варто знати ці ресурси й користуватися ними.

Згідно з рекомендаціями ОДА, розгляньмо видання: «Український тиждень»; «День», «Шлях Перемоги», «Країна», «Газета по-українськи», «Слово Просвіти», «Україна молода», «Голос України», «Урядовий кур'єр»¹, а також ресурс «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт». Усіх їх об'єднує суспільно-політична тематика. Якщо відсортувати ці ЗМІ за датою появи, то найстарішим є «Шлях Перемоги» (1954), наймолодшими – журнал «Країна» (2009) та сайт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт» (2014). Аналізуючи вказані ЗМІ за доступністю до читача, відзначимо, що мобільні версії впровадили лише газета «День» і журнал «Український тиждень». Найвність іншомовних версій є в наш час актуальним питанням для редакцій українських ЗМІ з огляду на потребу інформувати світ та своїх російськомовних співгромадян. Так, двома мовами виходять «Український тиждень», Інтернет-версія «Газети по-українськи» і газета «Голос України», трьома мовами – «День» (табл.).

Таблиця

Основні характеристики всеукраїнських патріотичних друкованих та електронних ЗМІ

Назва ЗМІ, веб-сторінка	Рік заснування	Тираж, екз.	Мова	Засновники / видавці
Журнал «Український тиждень», http://tyzhden.ua	2007	41.500	Укр., англ.	ЕСЕМ Медіа ГмбХ / ТОВ «Український тиждень».
Газета «День», http://www.day.kiev.ua http://incognita.day.kiev.ua	1996	62.500	Укр., рос., англ	ПрАТ (ЧАО) «Українська прес-група» (власник).
Газета «Шлях Перемоги» (у США – «Національна Трибуна») http://ounuis.info/archive/library/News_papers/shliakh-peremohy.html	1954; з 1992 виходить в Україні	10.000	Укр.	ТОВ «Українська Видавнича Спілка» Організація Українських Націоналістів (бандерівців) / ООО «Украинский издательский союз им. Юрия Липы».
Журнал «Країна», http://www.gazeta.ua	2009	21.800	Укр.	ТОВ «Видавнича група „Нова інформація“».

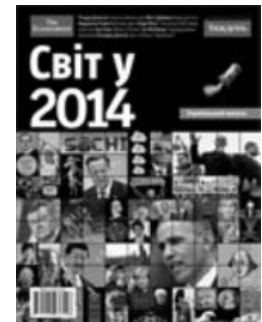
¹ Вибір ЗМІ для розгляду здійснено згідно з Розпорядженням голови Полтавської ОДА від 28.05.2014 № 159 «Про координацію інформаційної діяльності та захист інформаційної безпеки держави на території області у 2014–2016 рр.».

Продовження табл.

«Газета по-українськи», http://gazeta.ua	2006	400.370 на тижд.	Укр., рос.	ТОВ «Видавнича група „Нова інформація“».
«Слово Просвіти», www.slovoprosvity.org	1995	25.000	Укр.	.../ Всеукраїнське това- риство «Просвіта».
«Україна молода», http://www.umoloda.kiev.ua	1991	90. 751	Укр.	ПП «Україна молода».
«Голос України» http://www.golos.com.ua	1990	80.000	Укр., рос.	Верховна Рада України / редакція газети «Голос України».
Урядовий кур'єр» http://www.ukuri-er.gov.ua	1990	500.000 на тижд.	Укр.	Кабінет Міністрів України / ...
Інтернет-проект «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт» http://www.likbez.org.ua	2014	—	Рос.	Всеукраїнське «Наукове гуманітарне товариство».

Далі наголосимо на «родзинках» (особливостях стилю, форми) аналізованих видань, їх рубриках та цільовій аудиторії.

«Український тиждень» – суспільно-політичний журнал. Висвітлює ключові події та проблеми країни, виходить щоп'ятниці. «Родзинками» видання є інфографіка (прим. 1); спільні випуски з британською The Economist (проект «World in...» – аналітичні світові прогнози на наступний рік). Лауреат премії «Вільна преса Східної Європи». Лауреат премії української Вікіпедії (2008). Видавництво орієнтується на аудиторію освічених чоловіків та жінок 21–55 років – мешканців міст; бізнесменів і держслужбовців, студентів та викладачів. Проект «World in...» розраховано на впливових політиків і бізнесменів, топ-менеджерів великих компаній, інтелектуальну еліту.

Газета «День» – щоденна громадсько-політична та ділова газета. Видання спеціалізується на серйозній аналітичній інформації у сфері історії, політики, економіки, культури, бізнесу та міжнародних відносин, стимулюючи читача до глибоких роздумів та активного суспільного діалогу. Містить оцінки поточної ситуації експертами, коментарі з різних точок зору. Редакція реалізує десятки культурологічних та просвітницьких проектів (прим. 2 і 3), на основі наукових джерел створює інфографіку на історичні та культурологічні теми, яку можна використовувати в навчальному процесі ЗНЗ і ВНЗ (прим. 3). «День» характеризує себе як «незамінне видання для найбільших інтелектуалів».

Газета «Шлях Перемоги» – громадсько-політичний тижневик, заснований 1954 р. С. Бандерою у Мюнхені. Друкує матеріали з життя українців за кордоном; дослідження з історії України, зокрема, національно-визвольного руху; аналітику, присвячену геополітичній ситуації, проблемам економіки, внутрішньої та зовнішньої політики української держави.

«Країна» – тижневий журнал «загального інтересу». Яскравий представник «нової журналістики» (прим. 4). Дописувачами авторських колонок є відомі письменники, науковці та публіцисти — Ю. Андрухович, А.Бондар, Я. Грицак, Є. Головаха, М. Матіос та ін. Журнал орієнтується на мешканців великих міст віком 20–50 років із вищою освітою.

«Газета по-українськи» – Інтернет-газета та щоденна друкована всеукраїнська суспільно-політична газета. «Дочка» журналу «Країна». Має редакції у Києві, Львові, Вінниці, Полтаві та Черкасах. Розвиває позиції «нової журналістики».

«Слово Просвіти» – культурологічний просвітницький тижневик. Рубрики: «Події, факти, коментарі», «Просвіта», «Наша книга», «Мова єдина», «Українці у світі», «Шевченкіана», «Духовний простір», «Геноцид», «З блокнота письменника», «Очевидець і літописець», «Малі міста України» тощо. Висвітлює проблеми духовності, культури, української мови, історії, зокрема, репресії та голодомори. Передплатники отримують безкоштовну серію книг «Бібліотека «Слова Просвіти» (прим. 5). Цільова аудиторія – українська інтелігенція: сільські вчителі, лікарі, бібліотекарі, працівники вищої школи, письменники.

«Україна молода» – українська щоденна інформаційно-політична газета. Основні рубрики: «Політика», «Гаряча тема», «Світ», «Мораль і минуле», «Культура», «Спорт», «Калейдоскоп», «Листи». Поряд з економічними, культурними, спортивними новинами висвітлюються соціальні питання, проблеми здоров'я, сільського господарства, освіти, дозвілля та добробуту нашого народу. Газета орієнтована на національно свідому українську аудиторію різного віку.

«Голос України» – щоденна загальнополітична газета. Висвітлює політику, економіку, культуру, соціальні питання, новини, перелік законів України, оприлюднених протягом місяця. Пріоритетне висвітлення діяльності парламенту. Роз'яснюються закони та ін. нормативно-правові акти України, забезпечується гласність у виконанні законів. Кожна депутатська фракція (група), комітет ВР мають у газеті щомісячну квоту обсягом газетної сторінки. Газета має частково платний доступ до архіву сайту та безкоштовний доступ до матеріалів свіжого номера.

«Урядовий кур'єр» – щоденне видання центральних органів виконавчої влади України. Рубрики: «Уряд: рішення і дії», «Офіційно», «Соцполітика», «Економіка», «Україна і світ», «Суспільство». Друкує повні тексти законів України, Указів Президента, постанов та розпоряджень Кабміну, нормативні документи міністерств і відомств та коментарі до них. Значна частина цих документів вступає в дію з дня публікації в «Урядовому кур'єрі». Газета надає юридичні консультації читачам, підготовлені фахівцями міністерств і відомств. Ресурси веб-сайту платні. Цільова аудиторія – юристи, держслужбовці, широкий загал.

Інтернет-проект «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт» – сайт, де зібрано перелік міфів, стереотипів та спотворень, на яких ґрунтується російська історична антиукраїнська пропаганда. Автор та координатор проекту – канд. іст. н. Кирило Галушко. Метою

проекту є інформування всіх зацікавлених про ключові суперечки з приводу того, «що таке Україна», «що таке історія України», «що таке територія України». Автори сайту викладають основні міфи та стереотипи і дають відповідь, засновану на фактах і документах. Відповіді на кожен міф підготовлені провідними фахівцями-істориками наукових та освітніх установ України. Наразі спростовано майже сотню міфів російської пропаганди. Напр., легенда про випадковість сучасних територіальних меж України, які є «лише подарунками Леніна, Сталіна і Хрущова», а половина України є не Україною, а «Новоросією». «Лікбез» – винятково громадська ініціатива, яка підтримана державою лише морально та інформаційно. Здійснення проекту відбувається за кошти, зібрані у соціальних мережах.

Висновок. Людина освічена не доступна пропаганді, тому варто займатися історичною самоосвітою, багатий ґрунт для якої надають сучасні друковані ЗМІ.

Примітки

Прим. 1. Інфографіка – це подання інформації візуальним шляхом, тобто поєднання графіки й тексту. Наймолодший із журналістських жанрів. Інфографи – це не дизайнери, а журналісти, мета яких – чіткий і осмислений виклад фактів.

Прим. 2. Газета «День» має десятки яскравих культурологічних і просвітницьких проєктів. Варто назвати найпомітніші – «Бібліотеку газети «День» та «Історичний портал «Україна Incognita».

Бібліотека газети «День» – це збірка історичних нарисів про білі сторінки історії України. Включає загалом 45 книг, об'єднаних у серії «Підризна література», «Броньбійна публіцистика», «Екстракт». Лариса Івшина, головний редактор «Дня» і ініціатор видання згаданих серій, переконана, що Берлінський духовний мур і далі існує всередині України та кожного з нас, відділяючи два світи – вільної думки і дії та віджилий догм і стереотипів. Підривною сумішшю, здатною усунути цей мур, Івшина вважає публіцистику

Петлюри, Огієнка, Шелтицького, Донцова, Бандери, Сахарова, Л. Костенко та ін. («Підризна література»); Костомарова, Драгоманова, Куліша, Франка, Шевельова, Самчука («Броньбійна публіцистика»).

«Екстракт» – це своєрідна бібліотека статей, корот-

кий курс газети «День». Крім того, у «Бібліотеці «Дня» вийшли книги, присвячені вузловим етапам української історії, – «Дві Русі», «Війни і мир, або Українці-поляки: брати/вороги, сусіди...», «День і вічність Джеймса Мейса», «Ваші мертві вибрали мене...» Джеймса Мейса – американського історика, політолога, дослідника Голодомору в Україні. Ці та інші книги можна замовити на сайті та купити в книгарнях України.

Одна з новинок «Бібліотеки «Дня» 2014 р. – книжки «Україна Incognita. Топ-25» українською, російською та англійською мовами. У передмові Л. Івшиної до російськомовної версії читаємо: «...Наша книга – об Україні. О її путі через века... о тяжкой борьбе за свободу и великой любви к свободе. Здесь нет ни малейшего следа ненависти к России – зато есть искренняя любовь к Украине... Эта книга адресована нашим русскоязычным согражданам, которые, часто не по своей вине, не учили украинский и были отторгнуты от истинного понимания украинских ценностей, украинской истории, культуры».

Прим. 3. До свого 15-річчя газета «День» запустила історичний портал «Україна Incognita». Його мета – «формування неспотвореної історичної пам'яті українців». Ресурс містить електронний варіант історичних та краєзнавчих матеріалів, які публікуються на сторінках газети та в книгах, виданих «Днем». Рубрики порталу: «Історія і Я», «Маршрут № 1», «Сімейний альбом України» (дослідження забороненої в

радянські часи теми – історії українських родів і родин), «Музеї онлайн» (26 віртуальних екскурсій українськими музеями), «101 причина любити Україну», «Інфографіка», «200 років неканонічному Шевченку», «Інтелектуальний календар», «Інтелектуальна карта України», «ТОП книг, які варто прочитати» та ін.).

Прим. 4. Термін «нова журналістика» належить до стилістики 60-70 рр. ХХ ст. і описує альтернативну техніку написання статей (в американському друці). НЖ стоїть на позиціях сприяння культурному і духовному розвитку людини, розвитку в неї самостійного погляду на речі, самостійного мислення тощо. Прийоми НЖ: опис сцен, діалоги героїв матеріалу, використання розмовного живого мовлення, яскраво артикульована у публікації особиста точка зору автора, використання займенника «Я», інтерпретація описуваних подій із точок зору конкретних персонажів, літературне реєстрування щоденних деталей (поведінки персонажів тощо), детальна фіксація статусів дійових осіб. Характерні жанри – есе, фотописьмо, фотофакти.

Прим. 5. Серію «Бібліотека “Слова Просвіти”» (засн. 2011 р.) відкриває яскраве історичне дослідження Ю. Мушкетика “Україна над прірвою”. Один із патріархів української літератури, автор багатьох історичних романів у компактній, експресивній, фактологічно насиченій статті аналізує, хто є основою і хто наступником, хто є попередником і хто спадкоємцем Руських земель (Мушкетик Ю. М. Україна над прірвою / Ю. Мушкетик. – К. : Укр. пріоритет, 2011. – 32 с.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки” // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – С. 102. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>

2. Горбенко І. Системний аналіз переходу від Концепції національної інформаційної політики до Доктрини інформаційної безпеки України / Іван Горбенко, Олександр Потій, Михайло Прокоф'єв // Правове, нормативне та методологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – 2002, вип. 5. – С. 12–26. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : pnzzi.kpi.ua/5/05_p12.pdf

3. Інформаційна безпека України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>

4. Інформаційна безпека України: сутність та проблеми : матеріали “круглого столу” (червень 1998 р.) ; Комісія з питань

інформаційної безпеки; Національний інститут стратегічних досліджень // Стратегічна панорама. – 2002. – № 3–4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/book/panorama/index.htm>

5. Конфликт в Украине: телевизионное измерение [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bbc.co.uk/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/08/140811_ru_s_ukraine_conflict_on_tv

6. Лозниця С. Из 1917-го российской власти вирити не можна. Вона не змінилася / С. Лозниця // Країна. – 2014. – № 30 (233), 7 серпня. – С. 12–13.

7. Лосев І. Інформаційне безсилля / Ігор Лосев // Тиждень. – 2014. – № 33 (353), 20 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Society/116839>

8. Макаров Ю. Фортеця зі скляними стінами / Ю. Макаров // Український тиждень. – 2014. – № 33 (353). – С. 10 – 11.

9. Малик І. Народження “Доктрини інформаційної безпеки України”: від теорії до практики / Ірина Малик // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2010. – Випуск 22. – Львів : Національний університет “Львівська політехніка”.

10. Манойло А. В. Информационно-психологическая война: факторы, определяющие формат современного вооруженного конфликта / Андрей Манойло // Киев: Материалы V Международной научно-практической конференции «Информационные технологии и безопасность», вып. № 8, 2005 г. – С. 73–80. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://psyfactor.org/lib/psywar35.htm>

11. Сащук Г. Інформаційна безпека в системі забезпечення національної безпеки / Ганна Сащук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://journ.univ.kiev.ua/trk/publikacii/satshuk_publ.php

12. Терех Н. Начал круглосуточное вещание телеканал Ukraine Today / Наталия Терех // «ФАКТЫ». – 24.08.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://fakty.ua/186898-nachal-kruglosutochnoe-vecshanie-telekanal-ukraine-today>

Цитувати: Стоцька О. В. Всеукраїнські друковані патріотичні ЗМІ та інформаційна безпека держави / О. В. Стоцька // Постметодика. – 2014. – № 4. – С. 21–28.

© О. В. Стоцька, 2014. Стаття надійшла в редакцію 3.11.2014 ■

ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: КОНЦЕПЦІЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДРУЧНИКА З БІОЛОГІЇ

В. М. Помогайбо

Обґрунтовано необхідність створення для навчальних закладів інноваційного суспільства інтегрованого підручника з біології – своєрідного канону біології, у якому всього на близько півтора сторінках детально викладені чотири визначальні принципи існування біологічних систем – мінливість у просторі та часі, матричне копіювання та обмін речовин. Такий підручник стане в нагоді при трансформації шкільного стандарту навчального курсу біології.

Ключові слова: інноваційне суспільство, інтегрований підручник, мінливість, матричне копіювання, обмін речовин.

Помогайбо В. М. Инновационное общество: концепция интегрированного учебника по биологии

Обоснована необхідність створення для навчальних закладів інноваційного суспільства інтегрованого підручника з біології – своєрідного канону біології, в якому всього на близько півтора сторінках детально представлені чотири визначальні принципи існування біологічних систем – мінливість у просторі та часі, матричне копіювання та обмін речовин. Такий підручник буде корисним при трансформації шкільного стандарту навчального курсу біології.

Ключевые слова: инновационное общество, интегрированный учебник, изменчивость, матричное копирование, обмен веществ.

Pomogaybo V. M. Innovative Society: Conception of the Integrated Textbook on Biology

Paper presents the substantiation of necessity of creation the integrated textbook of biology for educational institutions of innovative society – original canon of biology, in which all on above one hundred and fifty pages four determining principles of existence of the biological systems are presented in detail – variability in space and time, matrix copying and metabolism. Such text-book useful also in transforming of school standard of educational course of biology.

Keywords: innovative society, integrated textbook, variability, matrix copying, metabolism.

Людство в недалекому майбутньому житиме в новому суспільстві, що суттєво відрізнятиметься від нинішнього, – «інноваційному», яке невідворотно входить у наше життя, дедалі більше привертаючи увагу вчених – філософів, педагогів і суспільствознавців різних країн [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10]. На цей час визначилося кілька країн (наприклад, США, Німеччина), громадяни яких фактично живуть саме в такому суспільстві. Що ж таке інноваційне суспільство? Відповідь виявляється досить простою: це – суспільство постійного розвитку. В основі його – творчість, яка спрямована на вирішення проблем трансформації людської цивілізації, що постійно виникають. Найбільш вичерпне визначення інноваційного суспільства подають С. Ф. Клепко та Л. В. Литвинюк: «XXI століття – час становлення та розвитку інноваційних суспільств, у яких виробництво, впровадження і здатність до інновацій стає невід'ємною частиною культури, способом життя

суспільства та розвитку його демократичних засад. Інноваційне суспільство передбачає розвинуте лідерство його громадян, бо їм у всіх суспільних сферах необхідно йти на крок попереду, усвідомлювати потреби змін і бажати їх здійснювати» [7, с. 39]. Отже, кожен громадянин інноваційного суспільства, якщо він бажає бути успішним, повинен бути лідером, і, перш за все, для самого себе. Незважаючи на те, що поняття «лідер» та «лідерство» широко вживані, немає однозначного їх розуміння. Виявляється, що визначень поняття «лідер» стільки, скільки і його дослідників, – принаймні, кілька десятків [7, с. 39–42], адже одна справа – лідер у політиці, інша – у війську, ще інша – у виробництві, науці, освіті, мистецтві. До того ж, у кожній сфері людської діяльності складові лідера будуть залежати також від місця, яке він займає в ієрархічній структурі цієї сфери. Своєю чергою, на все це накладаються ще й індивідуальні особливості лідера як людини. Наприклад, один

Помогайбо Валентин Михайлович, кандидат біологічних наук, доцент кафедри природничих і математичних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

спроможний лише впливати на думки інших, а інший має великий обсяг знань та умінь, щоб організувати свою команду для досягнення поставленої мети.

Непросто визначити і поняття «лідерство», тим паче, що воно має двоїсту природу, бо є одночасно і процесом, і властивістю. Лідерство як процес – це вплив на членів очолюваної команди у вигляді управління та координації її зусиль для досягнення успішного результату діяльності. А лідерство як властивість є здатністю впливати на членів команди без застосування примусу. Звичайно, це стосується і лідерства для самого себе [7, с. 42–43]. Хоча визначень лідера та лідерства безліч, можна виділити три визначальні вимоги до лідера – сформувати у членів команди впевненість і самоповагу, культивувати їх моральний дух та допомагати їм зростати як особистостям [М. Бауер; за 11]. А вивчення лідерства необхідно базувати теж на трьох змінних – якості лідера, його поведінці та ситуації, у якій опиняється лідер [7, с. 47].

Важливою особливістю сучасної людської цивілізації є постійне та неухильне зростання обсягу інформації, необхідної для будь-якої діяльності людини. Переважна більшість цієї інформації є науковою. Кожні 10–15 років кількість наукових журналів подвоюється і нині досягла 200 000 [12, с. 196–197]. Сучасна наука охоплює величезний комплекс знань, включаючи близько 15 тис. наукових галузей, взаємодія між якими посилюється. У наш час не тільки вчений, а і будь-який громадянин, котрий прагне бути успішним, має докладати значних зусиль, щоб бути обізнаним з усіма досягненнями, які здійснюються у галузі його професійної діяльності. Крім того, він повинен стежити за розвитком суміжних напрямів знань, а також науки загалом, а ще – культури, політики [13; 117].

Щоб підготувати людину до успішного життя в інноваційному суспільстві, потрібна революція в освіті. Ця революція має створити нову освітню теорію і технологію навчання, а точніше – нову концепцію суспільства, яке постійно навчається. Нова технологія навчання має полягати не в накопиченні наукових і технічних знань, бо людська пам'ять і час навчання досить обмежені, а знання швидко старіють, а у формуванні в людини розуміння взаємозв'язків між предметами, процесами та явищами. Ще в школі дитину, задля того, аби все її подальше життя було успішним, треба навчити того, як самостійно вчитися, як думати, як набуті знання використовувати для вирішення різноманітних завдань і проблем [14].

Одним із основних засобів освітньої революції є інтеграція змісту навчання. Принцип інтеграції в освіті полягає у специфічній організації навчальної інформації з метою її ущільнення. Ущільнення знань – це процес трансформації певного фрагмента навчального матеріалу таким чином, щоб на засвоєння його витраталося

менше часу, але щоб він надавав еквівалентні знання та уміння. При цьому широкого застосування набувають малюнки, піктограми, символи, вправному користуванню якими сприятиме ретельне вивчення математики, а особливо геометрії, а також опанування комп'ютерних технологій [15, 16, 17, 18].

Складовою інноваційного суспільства є стрімкий розвиток біологічних технологій [19, 20, 21, 22, 23]. Відтак кожна сучасна людина, а тим паче лідер, має бути обізнаною із наукою про життя, її законами, принципами та явищами. З огляду на це мною здійснено спробу створення лаконічного, але цілком достатнього за науковим наповненням підручника з багатопланової та розгалуженої науки – біології – на основі встановлення її канону – визначальних закономірностей будови, функціонування та мінливості біологічних систем.

Такий підручник цілком справедливо можна назвати «Канон біології» чи «Біологія: інтегрований курс». Він може бути використаний як підручник для студентів вищих навчальних закладів небіологічних спеціальностей та для трансформації шкільного стандарту навчального курсу біології. Ця книга також буде потрібною для оочих самостійно ознайомитися із визначальними принципами біології, не читаючи принаймні півдесятка грубих книг.

Пропонований інтегрований підручник складається із передмови, чотирьох основних розділів, термінологічного словника та бібліографії. У передмові обґрунтовано потребу в наявності саме такого (інтегрованого) підручника з біології, у якому біологічні системи розглядаються за визначальними принципами їх існування – просторовим, часовим, структурним та функціональним. Тут подається також коротка історія створення цього навчального видання.

Перший розділ підручника має назву «Мінливість біологічних систем у просторі». Біологічною системою є сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих живих елементів (субсистем) різноманітної складності, яка визначається такими властивостями: цілісність, динамічна сталість, адаптація до умов зовнішнього середовища, розвиток, самовідтворення та еволюція [24, с. 65]. У розділі подається інтегрована характеристика неклітинних та клітинних форм живих організмів за традиційною класифікацією царств: Пріони, Віруси, Дроб'янки, Гриби, Рослини та Тварини. Завершується така характеристика ретроспективним оглядом біологічних систем за функціональним принципом. Наприкінці розділу «Мінливість біологічних систем у просторі» представлено опис біосфери як біологічної системи, наголошується на суттєвому впливі Космосу та людської діяльності на функціонування біосфери [25, 26, 27, 28].

Другий розділ «Мінливість біологічних систем у часі» присвячено характерним

особливостям індивідуального та історичного розвитку живої природи. Індивідуальний розвиток живого організму називається онтогенезом. Онтогенез здійснюється шляхом тісно взаємопов'язаних кількісних і якісних перетворень і є процесом реалізації спадкових задатків організму під впливом конкретних умов навколишнього середовища, необхідних для його існування. Індивідуальний розвиток різних форм живої природи має свої характерні особливості, на яких і наголошується в розділі. Визначальним етапом онтогенезу є початковий етап – морфогенез, який полягає у диференціації клітин, утворенні тканин, формуванні та розвитку органів, систем органів і всього організму. Механізм морфогенезу поки що не є відомим. Виокремилосся кілька напрямів із вивчення цієї проблеми. Найбільш привабливою є сучасна концепція дисипативних структур, яка базується на теорії самоорганізації [29; 30]. Однак і вона не спроможна пояснити механізм цілісної картини морфогенезу, бо описує лише окремі явища цього складного і розгалуженого процесу.

Питання про походження життя на Землі залишається відкритим. Учені намагаються знайти гіпотези, які б пояснювали окремі етапи довгої дороги від хімічних речовин до живої клітини. Визначальним питанням цієї проблеми є механізм утворення органічних речовин із мінеральних. Ще складнішою є проблема виникнення клітини як структурно-функціональної основи життя.

Історичний процес розвитку живої природи називається еволюцією. Стосовно того, що еволюція – факт, ні в кого із сучасних біологів не виникає сумнівів. Але деталі, механізми, рушійні сили, закономірності та шляхи еволюції і далі в центрі сучасних біологічних дискусій. Синтетична гіпотеза еволюції, яка все ще залишається найбільше визнаною, стверджує, що еволюція має винятково дивергентний характер, унаслідок чого види не спроможні обмінюватися між собою спадковою інформацією. Після розходження вони еволюціонують кожен окремо завдяки випадковим мутаціям та природному добору [31]. Однак унаслідок відкриття горизонтального перенесення генів між різними формами організмів і у межах царств, і між ними стало очевидним, що вдалі здобутки одних видів можуть бути доступними для інших. Таким чином, хід органічної еволюції нагадує не дивергентне «дерево», а складне плетиво [32].

У третьому розділі «Основні принципи будови біологічних систем» викладено основи загальної цитології та гістології: відомості про хімічний склад клітини, її структурно-функціональну організацію, поділ клітин, будову та функції різноманітних тканин біологічних систем.

Четвертий розділ «Основні принципи існування біологічних систем» присвячено розгляду визначальних особливостей існування живих організмів – матричний механізм та обмін речовин. У основі мат-

ричного механізму лежить комплементарний (доповнювальний) принцип взаємодії біологічних молекул. Матричний принцип має місце в різних біологічних процесах: поділлі клітин (реплікація ДНК), утворенні мобільних генетичних елементів, біосинтезі поліпептиду (транскрипція і трансляція генетичного коду гена), синтезі або розщеплюванні складних білків, а також інших органічних речовин (комплементарна взаємодія активного центру ферменту з молекулами речовини), формуванні просторової (третинної або четвертинної) конфігурації молекули органічної сполуки, самостійному формуванні надмолекулярних комплексів (наприклад, рибосом), що складаються із молекул різних білків та інших речовин. Для кращого усвідомлення матричного принципу в розділі подано характеристику ДНК як носія спадковості, розкрито суть гена та генетичного коду, а також поширеного в живій природі явища – мобільних генетичних елементів, що є рухливими копіями генів.

У живому організмі постійно відбуваються різноманітні хімічні реакції розпаду, синтезу, переносу речовин та утворення енергії, які пов'язані між собою та з навколишнім середовищем. Комплекс цих реакцій називається обміном речовин, або метаболізмом. У основі обміну речовин лежить узгодженість швидкостей окремих хімічних реакцій, які залежать від каталітичної дії ферментів. У розділі охарактеризовано такі складові метаболізму, як біосинтез органічних сполук, їх розпад та виділення енергії, обмін води та мінеральних сполук. Особливу увагу приділено взаємозв'язкам між процесами обміну речовин, а також їх регуляції. Завершується підручник термінологічним словником (понад 160 понять) та переліком використаних наукових джерел (понад 170 одиниць). Текст пропонованого підручника супроводжується досить інформативними ілюстраціями і, хоча написаний науковою мовою, сприймається легко і з цікавістю.

Оскільки цей інтегрований підручник поки що не затребуваний, то його передано до друку у вигляді наукової монографії під назвою «Канон біології».

ЛІТЕРАТУРА

1. «Образование для инновационных обществ в XXI веке». Резолюция встречи глав государств и правительств G8. Санкт-Петербург, 16 июля 2006 года. – URL: <http://volkovn.ucoz.ru/Knigi/EducationForSocietyG8.pdf>.
2. Онищенко О. С. Забезпечити наукову та інноваційну конкурентоспроможність держави / О. С. Онищенко // Вісник НАН України. – 2006. – № 12. – С. 13–19.
3. Киселев А. С. Социологическая перспектива инновационного общества : учебно-методическое пособие / А. С. Киселев. – М. : БелГУ, 2007. – 108 с.
4. Reinvent Europe through innovation. From a knowledge society to an innovation society: Recommendations by a Business Panel on future EU innovation policy. – 2009. – 40 p. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/enterprise/policies/innovation/files/panel_report_en.pdf.

5. Cunningham J. *Innovation: The Challenge of Building an Adaptive and Innovative Society* / J. Cunningham // ICLR D Briefing Paper Series. – 2011. – № 8. – 7 p. – Режим доступу : <http://iclr.org/web2/wp-content/uploads/2011/10/Paper-8-BuildingAdaptiveInnovativeSociety-May11Final.pdf>.
6. Svarc J. *The need for a new university paradigm in an innovative society: implications for Croatia* / J. Svarc // *Int. J. Technology Transfer and Commercialisation*. – 2011. – Vol. 10. – No. 2. – P. 131–151. – Режим доступу : http://www.academia.edu/5819636/The_Need_for_a_New_University_Paradigm_in_an_Innovative_Society_implications_for_Croatia.
7. Клепко С. Ф. *Формування лідерської компетентності в школі: навчальний посібник-довідник* / С. Ф. Клепко, Л. В. Литвинюк. – Полтава : ПОІППО, 2012. – 270 с.
8. *Canada's future as an innovative society. A decalogue of policy criteria*. – Canada: University of Ottawa, 2013. – 16 p. – Режим доступу : <http://artsites.uottawa.ca/innovation-decalogue/doc/Decalogue-Endorsement-Edition-FINAL.pdf>.
9. John R. *Innovation und Gesellschaft* / R. John, J. Aderhold, H. Braun-Turman, H. Bormann. – Berlin : Springer VS, 2014. – 338 s.
10. Stiglitz J. *Creating An Innovation Society* / J. Stiglitz J. – 2014. – Режим доступу : <http://www.social-europe.eu/2014/06/innovation-society/>
11. «Студенти – майбутні лідери бізнесу» (тренінг-конференція АІЕSEC «Leadership Development Seminar», 23–26 июля 2008 г., г. Ворзель). – Режим доступу : <http://www.personal-trening.com/node/162>.
12. Капица П. Л. *Експеримент. Теорія. Практика* / П. Л. Капица. – М. : Наука, 1987. – 494 с.
13. Власова С. В. *Естественно-научная культура, или Наука для каждого* / С. В. Власова. – М. : МПСИ; Воронеж : МОДЭК, 2004. – 272 с.
14. Драйден Г. *Революція в навчанні* / Г. Драйден, Дж. Вос ; пер. з англ. – Львів : Літопис, 2005. – 542 с.
15. Клепко С. Ф. *Інтегративна освіта і поліморфізм знання* / С. Ф. Клепко. – Київ-Полтава-Харків : ПОІПОПП, 1998. – 360 с.
16. Ільченко В. Р. *Освітня програма "Довкілля": Концептуальні засади інтеграції змісту природничо-наукової освіти* / В. Р. Ільченко, К. Ж. Гуз. – Київ-Полтава : ПОІПОПП, 1999. – 123 с.
17. Клепко С. Ф. *Філософія освіти в європейському контексті* / С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОІППО, 2006. – 328 с.
18. Клепко С. Ф. *Конспекти з філософії освіти* / С. Ф. Клепко. – Полтава : ПОІППО, 2007. – 420 с.
19. Glick V. R. *Molecular biotechnology: principles and applications of recombinant DNA*. 3rd ed. / V. R. Glick, J. J. Pasternak. – Washington : ASM Press, 2003. – 760 p.
20. *Evolutionary methods in biotechnology* / Ed. S. Brakmann and A. Schwienhorst. – Germany, Weinheim : Wiley-VCH, 2004. – 214 p.
21. *The biomedical engineering handbook*. 3rd ed. – 3 volume set / Ed. J. D. Bronzino. – USA, Boca Raton, Florida : CRC Press, 2006. – 4232 p.
22. Клунова С. М. *Биотехнология* / С. М. Клунова, Т. А. Егорова, Е. А. Живухина. – М. : Академия, 2010. – 256 с.
23. Giacca M. *Gene therapy* / M. Giacca. – Milan : Springer-Verlag, 2010. – 306 p.
24. *Биологический энциклопедический словарь* / гл. ред. М. С. Гиляров. – М. : Сов. Энциклопедия. – 1986. – 893 с.
25. Вернадский В. И. *Биосфера и ноосфера* / В. И. Вернадский. – М. : Айрис-пресс, 2004. – 576 с.
26. Шугрин С. М. *Космическая организованность биосферы и ноосферы* / С. М. Шугрин. – Новосибирск : Наука, 1999. – 496 с.
27. Чижевский А. Л. *Земное эхо солнечных бурь* / А. Л. Чижевский. – М. : Мысль, 1976. – 367 с.
28. *The biosphere and noosphere reader: Global environment, society and change* / Ed. D. Pitt, P.R. Samson. – Stockholm : Taylor & Francis, 2012. – 224 p.
29. Nicolis G. *Dissipative Structures to Order through Fluctuations* / G. Nicolis and I. Prigogine. – New York : John Wiley & Sons, 1977. – 512 p.
30. Haken H. *Synergetics, an introduction: nonequilibrium phase transitions and self-organization in physics, chemistry, and biology*. 3rd rev. enl. ed. / H. Haken. – New York : Springer-Verlag, 1983. – 785 p.
31. Грант В. *Эволюционный процесс: Критический обзор эволюционной теории* / В. Грант ; пер. с англ. – М. : Мир, 1991. – 488 с.
32. Doolittle W. F. *Phylogenetic classification and the universal tree* / W. F. Doolittle // *Science*. – 1999. – V. 284. – P. 2124–2128.

Цитувати: Помогайбо В. М. Інноваційне суспільство: концепція інтегрованого підручника з біології / В. М. Помогайбо // Постметодика. – 2014. – № 4. – С. 29–32.

© В. М. Помогайбо, 2014. Стаття надійшла в редакцію 10.12.2014 ■

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАСОБІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

М. П. Москвич

Представлено авторський досвід створення електронних посібників і підручників із трудового навчання як засобу поліпшення якості технологічної освіти в школі. Розкрито умови, необхідні для розроблення педагогічних програмних засобів, та проблеми, із якими стикаються автори ППЗ на цьому шляху.

Ключові слова: педагогічні програмні засоби, електронний підручник, трудове навчання.

Москвич Н. П. Проблемы и перспективы создания электронных учебных средств в украинской школе

Представлен авторский опыт создания электронных пособий и учебников по трудовому обучению как средства улучшения качества технологического образования в школе. Раскрыты условия, необходимые для разработки педагогических программных средств, а также проблемы, с которыми сталкиваются авторы ППС на этом пути.

Ключевые слова: педагогические программные средства, электронный учебник, трудовое обучение.

Moskvych M. P. Objective Prospects of the Educational Software Design in Ukrainian School

Currently differentiated approach to educational process in upper secondary school is implemented by introducing a wide range of elective courses. Having analyzed the normative base, the author concludes that currently the number of foreign language courses is not sufficient. The author states that elective courses are to be based on a single concept which is aimed at versatile personal development of a student whereas their construction must be the result of scientific and pedagogical cooperation. It is deemed that the core element of elective course must be a printed book. The author outlines the following didactic principles of their constructing: module structure, interdisciplinary connections, distinct professional orientation, and stimulation of students' cognitive activity by creative tasks.

Keywords: elective course, foreign language, textbook, upper secondary school, profile education, vocational guidance.

Стрімке зростання у XXI ст. обсягу інформації, використання ІКТ у навчанні і виробничтві формують нові вимоги до вітчизняної освіти: сучасне навчання повинно стати мобільним та інтерактивним, а самоосвіта і можливість здобувати й поліпшувати освіту, не виходячи з дому, набувають дедалі більшого значення. Тому актуальним завданням освітян є розроблення сучасних електронних засобів навчання.

Ця стаття представляє авторський досвід створення е-посібників і підручників із трудового навчання як засобу поліпшення якості технологічної освіти, розкриває умови, необхідні для розроблення електронних засобів навчання, та проблеми, із якими стикаються їх автори на цьому шляху.

Електронний підручник чи посібник – це спеціально розроблений педагогічний програмний засіб (ППЗ), який охоплює велику кількість навчального матеріалу і дає учневі змогу самостійно або під керівництвом учителя засвоїти його. Такий ППЗ є відповідним навчальній програмі, призначеним для групового, індивідуального навчання навчальним інтерактивним гіпермедійним електронним виданням, у якому рівнозначно та взаємопов'язано за допомогою тих чи інших програм співіснує текстова, графічна, звукова й

інша інформація, забезпечуючи системність викладу у процесі освіти.

Електронний ППЗ, на відміну від друкованих видань, має, зокрема, такі особливості: інтерактивність; гіпертекстова структура; наявність гіперпосилань; використання різноманітних анімацій і відео з Інтернету або (що значно краще!) відзнятих самим учителем; наявність матеріалу для виконання практичних робіт і проведення контрольних чи тематичних робіт (тестових завдань) із обов'язковим виставленням оцінки.

Створення ППЗ з трудового навчання – складний творчий процес, що потребує від розробника знань предмета «Трудове навчання», методики його викладання, педагогіки, володіння комп'ютерними технологіями та елементами комп'ютерного дизайну. Електронний підручник чи посібник має акумулювати основні педагогічні, методичні, дидактичні, наукові й інформаційно-довідкові матеріали, необхідні вчителям для підготовки до уроків та учням для навчання.

Із 2005 р., спостерігаючи за рівнем забезпечення друкованими підручниками учнів сільських та міських шкіл Зіньківського району Полтавської області, автор цих рядків переконався, що таких підручників не вистає для здійснення ефективного навчального

процесу. У 2007 р. один підручник у нашому районі видавався на 14–19 учнів, у подальші роки – на 4–6, 9–10 школярів. Постає питання: як можуть 19 дітей вивчити предмет, маючи один підручник, і що можна зробити на рівні школи, району, області, аби ліквідувати це ганебне явище?

Саме в цей час я став учасником обласної спеціальної дослідницької групи (ОСДГ) Полтавського ОІППО «Проектування як метод пізнання в освітній галузі «Технології» (керівник – Чемшит В. Г.) і в рамках роботи ОСДГ почав розробляти посібники з використанням кодів HTML, які можна було розмістити у мережі Інтернет. У 2007–2012 рр. було створено 4 електронні посібники: «Трудове навчання», 8, 9 класи, та «Технології», 10, 11 класи, які мали і гіперпосилання, і відеоролики, і тестові завдання наприкінці кожного розділу. Посібники для 8 і 9 класів отримали Гриф Міністерства освіти і науки України (рис. 1).

Рис. 1. Е-посібники з трудового навчання (автор – М. П. Москвич)

У результаті рівень забезпечення підручниками з трудового навчання учнів моєї школи зріс із 5–20 до 90–95 %. Вони стали «найбагатшими» учнями України в сенсі забезпечення електронними підручниками та посібниками «місцевого виробництва».

На мою думку, умовами, необхідними для створення електронного посібника, є такі (рис. 2):

1. Залучення програмістів до написання програм, посібників.
2. Керування науковцями процесом створення електронних носіїв.
3. Залучення учителів-практиків та обдарованих дітей для створення бази даних, необхідної для підготовки посібника.
4. Виділення коштів на відділі освіти для роботи над практичним матеріалом посібників та власне їх написанням.

Варто назвати проблеми, що стають на заваді проектуванню ППЗ та їх широкому використанню в українських школах:

1. Недостатній рівень комп'ютерної грамотності вчителів для розроблення електронних засобів навчання (навичок, здобутих на курсах «Intel», замало).
2. Брак співпраці між педагогами-практиками та програмістами, науковцями.
3. Складнощі, пов'язані із поширенням і тиражуванням електронних посібників в Інтернеті чи на носіях, оскільки

Міністерству освіти й авторам не вигідно поруч із друкованим посібником випускати електронний.

4. Брак універсальної технології та відповідних стандартів розроблення необхідних освітніх електронних матеріалів.

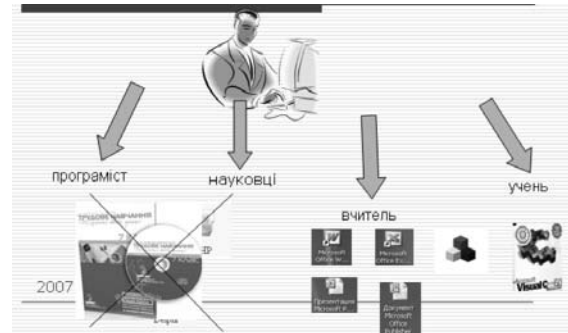

Рис. 2. Умови, необхідні для створення е-посібника

Кілька тез щодо перспектив електронних посібників. На мою думку, друкований підручник – добре, але майбутнє все-таки за електронним. Створення електронних програм, посібників повинно бути пріоритетним напрямом забезпечення навчального процесу під час опанування трудового навчання в школі. Треба поширювати досвід учителів трудового навчання України щодо створення посібників, дидактичних матеріалів. Головним, мабуть, є підготовка фахівців у галузі розроблення інтелектуальних інформаційних матеріалів нового покоління – електронних програм і посібників. Досить витратити кошти на друковані підручники, якщо Міносвіти не в змозі ними забезпечити навчальний процес (учні 6-го класу за станом на грудень 2014 р. не мають їх для роботи над програмовим матеріалом). Поруч із випуском друкованих посібників, підручників видавати електронний варіант і обидва запускати на апробацію (в січні-лютому 2015 р. проводитиметься нарада щодо апробації підручника «Трудове навчання, 7 клас», але ж знову друкованого варіанта!).

Коли запитую учнів, який носій кращий – друкований чи електронний, вони майже однотайно відповідають: електронний... Чому ж не дати їм електронні засоби навчання, адже вони – «цифрове покоління», яке активно використовує мобільники, планшети, комп'ютери? Чому ми працюємо не для дітей?

Створення електронних навчальних засобів для української школи є перспективним напрямом освітньої роботи, що має підтримуватися і педагогічним співтовариством, і державою, а представлений вище досвід може бути на цьому шляху певним взірцем для моїх колег.

Що ж до моїх планів на майбутнє, то зараз працюю над сайтом, де вчителі могли б побачити всі інваріантні та варіативні модулі, видані Міносвіти, мої електронні посібники, тестові завдання, проекти, фото, відео. Головне при цьому – маю забезпечити зворотний зв'язок для відвідувачів і користувачів сайту.

Цитувати: Москвич М. П. Проблеми і перспективи створення електронних навчальних засобів в українській школі / М. П. Москвич // Постметодика. – 2014. – № 4. – С. 33–34.

© М. П. Москвич, 2014. Стаття надійшла в редакцію 10.10.2014 ■

ДИДАКТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ СТАРШОЇ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАРІАТИВНОГО КОМПОНЕНТА ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ

О. С. Пасічник

Розглядаються елективні курси як засіб забезпечення диференціювання змісту освіти в сучасній старшій профільній школі. На основі аналізу нормативної бази сконстатовано низький рівень забезпечення шкільної України елективними курсами з іноземних мов. Обґрунтовано, що конструювання останніх має бути спільним здобутком учителів-практиків та науковців на основі єдиної концепції, зорієнтованої на всебічний розвиток учнів. Виокремлено концептуальні положення, які доцільно враховувати при конструюванні змісту курсів за вибором. Оптимальним вбачається конструювання змісту елективного курсу у форматі друкованої навчальної книги.

Ключові слова: елективний курс, іноземна мова, навчальна книга, старша школа, профільне навчання, профорієнтація.

Пасечник А. С. Дидактические и методические подходы к конструированию содержания элективных курсов по иностранному языку для старшей профильной школы как способ обеспечения вариативного компонента иноязычного образования

Рассмотрены элективные курсы как способ обеспечения дифференциации содержания образования в современной старшей профильной школе. На основе анализа нормативной базы констатируется низкий уровень обеспечения школ Украины элективными курсами по иностранному языку. Обосновано, что конструирование последних должно быть общим достижением учителей-практиков и ученых на основе единой концепции, ориентированной на всестороннее развитие учащихся. Определены концептуальные положения, которые целесообразно учитывать в процессе конструирования содержания курсов по выбору. Оптимальным является конструирование содержания элективного курса в формате учебной книги на печатной основе.

Ключевые слова: элективный курс, иностранный язык, учебная книга, старшая школа, профильное обучение, профориентация.

Pasichnyk O. S. Didactic and Methodological Aspects of Constructing Elective Courses for Teaching Foreign Languages in Upper Secondary School

Currently differentiated approach to educational process in upper secondary school is implemented by introducing a wide range of elective courses. Having analyzed the normative base, the author concludes that currently the number of foreign language courses is not sufficient. The author states that elective courses are to be based on a single concept which is aimed at versatile personal development of a student whereas their construction must be the result of scientific and pedagogical cooperation.

It is deemed that the core element of elective course must be a printed book. The author outlines the following didactic principles of their constructing: module structure, interdisciplinary connections, distinct professional orientation, stimulation of students' cognitive activity by creative tasks.

Keywords: elective course, foreign language, textbook, upper secondary school, profile education, vocational guidance.

Постановка проблеми. «Вживає не найсильніший чи найрозумніший, а насамперед той, хто вчасно реагує на зміни та адаптується до них», – вочевидь, ця теза основоположника теорії еволюції Ч. Дарвіна є формулою, що дасть змогу усунути розбіжності між вимогами ринкової економіки щодо якості підготовки фахівців та системою освіти, які особливо загострилися наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Чільне місце в системі освіти належить школі, оскільки саме тут відбувається накопичення фундаментальних знань та формуються ті базові уміння і навички, що у майбутньому стануть основою точкою особистісного та професійного зростання молоді. Ретроспективний погляд на тенденції розвитку шкільної освіти дає підстави зробити висновок про те, що вона нерідко характеризується деякою консерва-

тивністю та інертністю. Проте досвід засвідчує, що навіть найкраща освіта не може тривалий час залишатися незмінною – їй постійно потрібно оновлюватися таким чином, щоб більш повно задовольняти запити суспільства. Свого часу це зумовило появу та утвердження компетентнісного підходу як провідної освітньої парадигми, яка відображає прагнення учасників освітнього процесу до підвищення його якості на тлі пріоритету прагматизму без шкоди для фундаментальності результатів освіти. Нині пріоритетного значення набувають не обсяг засвоєних знань чи алгоритми їх відтворення відповідно до зразків, а ключові компетентності, когнітивні та креативні якості, творчий підхід до вирішення навчальних і життєвих проблем, уміння самостійно здобувати знання і застосовувати їх у повсяк-

Пасічник Олександр Сергійович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України

денних та професійних ситуаціях, готовність до навчання впродовж життя тощо.

Нині профілізація старшої школи є одним із тих адаптаційних механізмів, що покликані підвищити якість шкільної освіти, забезпечити наступність між шкільною та професійною освітою і підготувати випускників до ринку праці через вибудовування нової ієрархії цілей і завдань у системі шкільної освіти. Проте, як зазначає В. В. Краєвський, коли змінюються освітні цілі, то вивчатися повинно не те саме, а дещо інше і в інших категоріях [3, с. 111].

Однією із тенденцій організації профільного навчання в зарубіжних країнах є спеціалізація змісту навчання шляхом запровадження широкого спектра елективних курсів. Як зазначають фахівці, цей підхід мав «апробацію» в школах США, Великобританії та низки інших розвинених країн, де й підтвердилася його ефективність (А. Р. Демченко, А. Д. Копилов, М. П. Пальянов). Тому нині використання елективних курсів набуває дедалі більшого поширення та вважається одним із най-більш перспективних напрямів оновлення змісту профільного навчання, зокрема й в Україні [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нову Концепцію профільного навчання в старшій школі України (2013 р.) сконструйовано з урахуванням досвіду зарубіжних країн у цій галузі. Відповідно до Концепції, чільне місце в системі профільної підготовки належить елективним курсам. Відтак, вирішення потребує питання дидактико-методологічних принципів конструювання їх змісту. У межах цієї статті ми ставимо за мету висвітлити окремі дидактико-методичні аспекти добору та організації змісту елективних курсів для предметної галузі «іноземні мови».

Особливості змісту навчання іноземних мов у старшій школі висвітлюються у працях провідних вітчизняних і зарубіжних методистів: І. Л. Бім, Н. Д. Гальскова, Н. І. Гез, С. Ю. Ніколаєва, Ю. І. Пассов, В. Г. Редько, Г. В. Рогова та ін. Водночас, дослідження змісту навчання іноземних мов за допомогою елективних курсів не є численними і розкривають лише окремі аспекти проблеми. Нині дидактико-методичні засади конструювання змісту елективних курсів з іноземних мов активно розробляються науковими співробітниками лабораторії навчання іноземних мов в Інституті педагогіки НАПН України (Н. П. Басай, О. С. Пасічник, Т. К. Полонська, В. Г. Редько та ін.) [4].

Цілями цієї публікації є проаналізувати поточний стан забезпечення вітчизняної старшої школи елективними курсами з іноземних мов; обґрунтувати дидактико-методичні засади добору та організації змісту посібників з елективних курсів іноземною мовою.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняна модель профільного навчання в старшій школі передбачає поєднання базових, профільних предметів та курсів за вибором (елективних)¹. При цьому базові загальноосвітні предмети відображають обов'язкову для всіх учнів інва-

ріантну складову і зорієнтовані на завершення загальноосвітньої підготовки учнів. Профільні предмети передбачають поглиблене вивчення окремих предметів та, насамперед, орієнтовані на підготовку випускника школи до подальшого професійного навчання у ВНЗ. Зміст базових і профільних предметів, а також рівень навчальних досягнень визначаються державним освітнім стандартом. Відповідність рівня навчальних досягнень учнів стандарту перевіряється державними іспитами та зовнішнім незалежним оцінюванням.

Елективні курси зорієнтовані на задоволення індивідуальних освітніх інтересів, потреб та нахилів учнів. Вони значною мірою «компенсують» обмежені можливості базових і профільних предметів щодо задоволення пізнавальних запитів учнів та відтворення сучасних тенденцій розвитку у різних сферах людської життєдіяльності. Мета запровадження елективних курсів – сприяти поглибленню індивідуалізації профільного навчання, забезпечуючи таким чином індивідуальну траєкторію навчання учня.

Вважається, що поєднання окреслених типів предметів створює найбільш оптимальні можливості для реалізації основних завдань профільного навчання та дає змогу забезпечити фундаментальність підготовки сучасного випускника. Відповідно до Концепції профільного навчання в старшій школі (2003 р.), орієнтовне співвідношення базових загальноосвітніх, профільних предметів і курсів за вибором визначається пропорцією 60:30:10² [1, с. 14].

Варто зазначити, що елективні курси в старшій школі відрізняються від тих, які використовуються у 8–9-х кл. на етапі допрофільної підготовки. Так, у 10–11 кл. їх метою є поглиблення знань та формування тих умінь і навичок, які необхідні для певної професійної діяльності. Відтак, ці курси мають вивчатися на систематичній основі впродовж 1–2 років, а їх результатом є сформованість відповідних компетенцій випускника школи. Упродовж навчання в 10–11 кл. кожен учень має обрати та оволодіти змістом чотирьох-п'яти елективних курсів.

Елективні курси є елементом варіативної частини змісту освіти. Концепцією профільного навчання передбачається, що з переліку вибіркового предметів, запропонованих навчальним закладом, учень може обрати ті, які вважає цікавими або найбільш корисними для власного особистісного розвитку [1]. При цьому право його вибору не обмежується лише тими, що пов'язані з профілем навчання. Так, учень, який навчається за математичним профілем, може обрати елективний курс «Англійська мова для ділового спілкування» або «Країнознавство», якщо має намір поглибити знання в цій предметній галузі. Після того як учень обрав елективний курс, він, на відміну від факультативу, стає нормативним, тобто обов'язковим для відвідування та вивчення.

Оскільки елективні курси є основним засобом побудови індивідуальних освітніх програм

¹ Тут і надалі ми послуговуватимемося терміном «елективні курси» як синонімічним до «курси за вибором».

² Для порівняння: у Російській Федерації це співвідношення становить 50:30:20.

на основі самостійного вибору старшокласників, їх розробленню має передувати виявлення *реальних освітніх потреб* усіх учасників навчального процесу: школярів, батьків, педагогів. Вивченням цього питання мають займатися відповідні науково-дослідні установи. Так, опитування школярів і вчителів іноземних мов щодо того, які елективні курси з іноземної мови мають вивчатися в старшій профільній школі, здійснювалося упродовж 2010–2013 рр. співробітниками лабораторії навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України (завідувач лабораторії В. Г. Редько). Результати цієї діяльності відображено в колективній монографії «Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів» та програми для загальноосвітніх навчальних закладів для 10–11 кл. [4]. Зокрема, навчальною програмою регламентується перелік основних курсів за вибором. До них належать такі: «Література країн, мова яких вивчається»; «Країнознавство»; «Ділове мовлення»; «Основи перекладу».

Також передбачено додатковий перелік елективних курсів, які доцільно використовувати у процесі іншомовної підготовки старшокласників: «Туристична сфера»; «Соціолінгвістика»; «Лінгвокраїнознавство»; «Культура і мистецтво» [7]. Перелік як перших, так і останніх може уточнюватися та бути розширеним, виходячи з їх дидактичної доцільності й освітніх запитів учнів.

Варто окремо зазначити, що під час розроблення елективних курсів деякі педагоги наголошують на необхідності врахування особливостей того регіону, де розташована школа (наприклад, які галузі виробництва є пріоритетними), аби старша профільна школа більш повно задовольняла запити ринку праці. Як стверджують британські педагоги, «поганою вважається та школа, у навчальному плані якої немає відбитку конкретної місцевості» [9, с. 44]. Якщо для предметної галузі «іноземні мови» відображення особливостей регіону у змісті курсів за вибором не є пріоритетним, то, на нашу думку, воно має бути обов'язковим у змісті прикладних дисциплін.

Наразі немає підстав стверджувати, що вітчизняні школи повністю забезпечені елективними курсами з іноземних мов, оскільки нині процес їх конструювання перебуває на етапі визначення їх дидактико-методологічних засад. Проте у переліку навчальної літератури, рекомендованому МОН для використання загальноосвітніми навчальними закладами на 2013–2014 н. р., уже знаходимо три програми для елективних курсів з англійської мови: «Ділова англійська мова» (курс за вибором для профільної школи), 10–11 кл. (автор Павлюк А. В.); «Науково-технічний переклад» (курс за вибором для профільної школи,) 10–11 кл. (автор Коваленко А. Я.); «Основи перекладу» (курс за вибором для профільної школи), 10–11 кл. (автор Коваленко А. Я.) [6].

Як видно з переліку, запропоновані елективні курси охоплюють тематику, що створює передумови для підготовки до навчання на спеціальностях філологічного напрямку, а

також до спілкування у професійній сфері. Проте цих курсів вочевидь недостатньо для того, щоб повною мірою задовольнити потреби старшої профільної школи. З іншого боку, запропоновані курси розраховані на учнів, для яких основною є англійська мова. Пізнавальні запити тих, хто хотів би поглибити власні знання на матеріалі французької, німецької та іспанської мов, залишаються наразі не задоволеними.

Недостатня кількість елективних курсів зумовлює важливість питання про те, хто їх має створювати. Так, в Україні сформувалися авторські колективи, які розробляють підручники з іноземних мов, проте мало авторів, які займалися б розробленням курсів за вибором на належному методичному рівні.

В умовах, коли доцільність профілізації школи не викликає сумнівів у переважній більшості учасників навчального процесу, розроблена відповідна нормативна база, але очевидним є брак відповідного навчально-методичного забезпечення варіативного компонента, мимоволі складається враження, що нині перед учителями поставлено завдання самостійно розробляти елективні курси, враховуючи матеріально-технічне забезпечення їхнього навчального закладу, інтереси учнів та можливості педагогічного колективу. Проте в такому разі кожна школа отримує «свій» набір елективних курсів, дидактична цінність та методична відповідність яких залишається непереконливою. Розглядаючи питання конструювання змісту елективних курсів під цим кутом зору, ілюстративними вважаємо результати анкетування учителів, проведеного російськими колегами, на предмет їх готовності до організації профільного навчання у школі. Так, лише 16 % російських педагогів готові розробляти та добирати зміст елективних курсів для профільного навчання [8]. Подібні результати ілюструє проведене нами опитування учителів іноземних мов в Україні. Так, переважна більшість опитаних зазначила, що періодично розробляє додаткові дидактичні матеріали для забезпечення навчального процесу (72 %), проте лише 17 % респондентів висловили свою готовність самостійно або в колективі добирати та апробувати зміст курсів за вибором.

Варто зазначити, що розроблення змісту елективного курсу – це копітка праця, що передбачає не лише добір змісту курсу, а й обґрунтування його дидактико-методологічних положень, експериментальну перевірку, коригування змісту тощо. Такий обсяг роботи лише відволікатиме вчителя від виконання його основної функції – навчати учнів.

На наше переконання, основні курси за вибором повинні базуватися на єдиній концепції, що зорієнтована на всебічний розвиток учнів, а також має бути схвалена Міністерством освіти і науки. Конструювання змісту елективних курсів має бути спільним здобутком учителів-практиків та науковців. У такому випадку вітчизняні школи зможуть отримати єдині уніфіковані елективні курси, у протилежному – без належного наукового обґрунтування змісту та відповідного методичного супроводу використання різних за струк-

турою та дидактичним наповненням курсів може призвести до нерівномірності інтелектуального та особистісного розвитку підлітків.

Водночас, ми не відкидаємо можливості створення додаткових елективних курсів учителями-практиками для потреб конкретної школи за їх власною ініціативою. Згодом, за умов їх успішної апробації, такі доробки можуть отримувати схвалення Міністерства освіти та рекомендуватися до більш широкого використання. Також позитивним для процесу конструювання елективних курсів вбачаємо залучення викладачів ВНЗ, які мають досвід викладання профільних дисциплін. Це дасть змогу забезпечити наступність шкільної та професійної освіти.

Виходячи із завдань профільного навчання, зміст елективних курсів з іноземних мов для класів філологічного профілю має відповідати таким вимогам:

1. Задовольняти особистісні потреби учнів з огляду на підготовку до професійного навчання. Тобто в класах філологічного профілю елективний курс має орієнтувати учнів у просторі тих професій, де іноземна мова є основним інструментом роботи (журналістика, перекладацька діяльність, міжнародний туризм тощо). Такий елективний курс виконуватиме прагматичну функцію, оскільки дасть змогу усунути абстрактність повідомлення учням загальних філологічних знань – він сприятиме адаптуванню змісту навчання іноземної мови відповідно до вимог конкретної професійної сфери, доповнюючи його обов'язковими для вивчення основ цієї професії матеріалами [5, с. 85]. Перевага у питаннях професійної орієнтації не випадково належить саме елективним курсам. Здійснення профорієнтації засобами елективних курсів, з одного боку, дає змогу не перебудовувати зміст основного (профільного) курсу іноземної мови, який регламентований навчальною програмою та освітнім стандартом, а з іншого – більш повно враховувати професійні запити учнів шляхом запровадження низки предметів за вибором.

2. Елективні курси на філологічному профілі забезпечують підтримку вивчення базових і профільних предметів, а також створюють умови для внутрішньо-профільної спеціалізації навчання.

3. Зазначені курси повинні мати розвивальний потенціал і сприяти формуванню в учнів цілісної картини світу, розвитку їх інтелектуальних та загальноосвітніх навичок.

Розглядаючи питання конструювання змісту елективних курсів, справедливим буде зазначити, що за сучасних тенденцій розвитку суспільства іноземна мова слугуватиме фахівцям будь-якого напрямку професійної підготовки засобом вивчення відповідної предметної галузі. Відтак, одним із перспективних аспектів є розроблення елективних курсів іноземною мовою для нефілологічних напрямів підготовки (наприклад, «Англійська мова комп'ютерного спілкування» тощо). Завдання елективних курсів для класів нефілологічного профілю полягає в необхідності розвинути понятійний апарат випускників школи та підготувати їх до подальшого професійного навчання та діяльності.

Формальний аспект упровадження курсів за вибором передбачає, що для кожного з них має бути розроблена відповідна навчально-методична документація. Зо-крема, навчальна програма та пояснювальна записка, які окреслять місце курсу в навчальному процесі, його цілі й завдання, методи і форми навчання, форми контролю рівня навчальних досягнень, критерії оцінювання тощо.

Зміст елективного курсу може бути представлений у вигляді друкованої книги і в альтернативних формах (відеокурс, інтерактивне комп'ютерне середовище тощо). Оптимальним убачаємо створення окремого навчально-методичного комплексу (НМК), ядром якого буде традиційна книга, зміст якої доповнюватиметься різними видами дидактичних матеріалів (робочий зошит, аудіозаписи, відеосупровід тощо).

Добираючи зміст НМК, варто враховувати позитивні тенденції у сфері конструювання змісту навчальної літератури з іноземних мов. Зокрема, це побудова підручника за модульним принципом, уведення сюжетної лінії, забезпечення змістових міжпредметних зв'язків, різноманітність ілюстративного матеріалу та врахування сучасних тенденцій розвитку екранної культури, а також вікових і психофізіологічних особливостей учнів старшої школи тощо.

Однією із провідних тенденцій у методичній науці останніх десятиліть є модульна технологія навчання. Зазначимо, що під «модулем» розуміють відносно самостійну частину певної системи, яка має певне функціональне значення. У педагогіці «модуль» представляє логічно завершений фрагмент змісту навчального предмета або предметної галузі, що слугує досягненню конкретної дидактичної цілі. У процесуальному вимірі модульна технологія навчання передбачає логічний поділ змісту навчання на «функціональні вузли».

Виходячи з такої логіки, умовно можемо розглядати власне елективні курси як модулі, що доповнюють та поглиблюють зміст профільного курсу. Наприклад, курс «Література англійських країн», «Англійська мова ділового спілкування» більш повно знайомлять учнів з окремими аспектами іншомовної та допрофесійної підготовки.

Зміст елективного курсу та його організацію в навчальній книзі також доцільно здійснювати за модульним принципом. Конкретизуючи зміст модуля, Н. В. Шумякова та низка інших дослідників пропонують розглядати його як тему або розділ курсу, у межах якого вивчаються одне фундаментальне поняття (явище), або сукупність споріднених понять (явищ) [10]. Це може бути блок уроків, які мають на меті досягнення комплексу цілей, пов'язаних із автономним та логічно цілісним фрагментом змісту. Кожен модуль посібника варто розглядати як окремий дидактично завершений елемент.

Оскільки модуль є автономним функціональним фрагментом навчальної діяльності, передбачається, що модульна організація навчальної книги дає учителю змогу самостійно визначати порядок і повноту опрацювання модулів. Водночас, незважаючи на від-

носну, а подекуди і повну автономність модулів один від одного, їх послідовне опрацювання являє систему поетапного формування і розвитку відповідних умінь і навичок при послідовному ускладненні тематики. Вважається, що засвоєння змісту модуля має завершуватися відповідною формою контролю знань, умінь і навичок, які мають бути сформовані в результаті опрацювання цього блоку.

Ще одним позитивом модульної побудови елективних курсів вважаємо те, що в разі усвідомлення старшокласником помилковості свого вибору він/вона може обрати інший курс і продовжити його вивчення з мінімальними смисловими втратами для себе.

Ураховуючи, що традиційно конструювання підручників для гуманітарних предметів відбувається на текстоцентричній основі, текст як основний компонент навчальної книги має відповідати певним дидактико-методичним критеріям. Зокрема, це його науковість, стилістична та гносеологічна довершеність, проблемність матеріалу, інформативність та лігводидактична доцільність. Текст навчальної книги може поділятися на основний та додатковий. Якщо основний текст є обов'язковим для опрацювання з метою формування певної бази знань, умінь і навичок, то додатковий може використовуватися для індивідуалізації й диференціювання навчального процесу. Додаткові тексти та завдання до них як необ'язкові для зручності можуть бути представлені окремим розділом навчальної книги.

На наше переконання, для оволодіння основами певної предметної галузі засобами іноземної мови необхідний високий рівень розвитку іншомовної комунікативної компетентності. Так, для філологічного профілю складність змістового наповнення елективного курсу має перевищувати рівень B1 та наближатися до рівня B2 (у термінах Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти). Відтак, авторам доцільно використовувати автентичні зразки, що демонструватимуть функціональний аспект мови та сприятимуть розвитку термінологічно-понятійного апарату випускників школи таким чином, щоб краще підготувати їх до подальшого професійного навчання й діяльності.

З іншого боку, зміст елективних курсів для класів нефілологічного профілю доцільно укладати з орієнтацією на рівень іншомовної підготовки A2-B1. Викладення змісту предметної галузі доступною мовою дасть змогу учням класів нефілологічного профілю краще оволодіти її основами.

У процесі конструювання змісту посібника елективних курсів іноземною мовою авторам доцільно уникати їх надмірної теоретизації, а викладення навчального матеріалу не повинне орієнтувати вчителя на читання лекції. Натомість, основними характеристиками елективних курсів є їх інформаційна насиченість, варіативність, оригінальність та нестандартність. Також їх зміст не повинен дублювати зміст базових і профільних предметів, оскільки це нівелюватиме дидактичний потенціал елективного курсу.

Важливою характеристикою сучасної навчальної книги з іноземної мови є її прак-

тична зорієнтованість, яка передбачає створення можливостей для учнів розв'язувати завдання на основі предметного матеріалу. При цьому активна діяльність учня має переважати репродуктивний компонент. Це означає, що інформація, яку учні отримують у процесі навчання, призначена не стільки для повного запам'ятовування, скільки для стимулювання їх до подальшої творчої або пошукової діяльності.

За нашою логікою, у процесі роботи над темою учням має пропонуватися низка можливих робіт, які вони мають виконати, спираючись на її зміст. Бажано повідомляти ці завдання на початку роботи з темою (модулем). До такої практики вдаються автори деяких зарубіжних видань – завдання, яке учні мають виконати після завершення роботи над модулем, повідомляються на початку роботи з ним. Вважаємо, що наявність декількох варіантів таких робіт дасть учням можливість вибору та більш повного урахування їхніх інтересів та здібностей. Відтак, зміст окремого модуля (розділу або тематичного блоку) слугує передумовою для створення комунікативного середовища, засобами якого і в межах якого протікає взаємодія учнів. Кінцевою метою має бути перехід від інформаційної до соціальної взаємодії. Таким чином, основна функція навчального матеріалу елективного курсу – це надати учням необхідну інформацію та створити умови для індивідуальної та групової роботи, виконання проектних завдань тощо.

Важлива роль належить завданням, зорієнтованим на пошукову та дослідницьку діяльність, які стимулюють пізнавальну активність учнів. Виконання спільної пошукової або ж творчої діяльності позитивно впливає на активізацію і мотивацію до розвитку комунікативних умінь учнів. Зокрема це пояснюється проявом «синергетичного ефекту», відповідно до якого спільна активна діяльність партнерів по навчанню справляє на них посилений вплив, а тому вони демонструють кращі результати, аніж тоді, коли працювали б ізольовано.

З іншого боку, індивідуальна робота, диференційована за рівнями складності та тематикою залежно від потреб кожного учня, створює умови для розвитку навичок самостійної роботи над мовою, умінням працювати з довідковою літературою, самостійно оформлювати та представляти іншим учасникам навчального процесу отриману інформацію, розвиває мислення і творчі здібності учнів. Відтак, вважаємо за доцільне однаковою мірою використовувати індивідуальні, парні та групові форми роботи старшокласників.

Важливим елементом методичної системи елективного курсу є визначення очікуваних результатів навчання, а також способів їх діагностики та оцінювання. Тобто маємо визначити, які знання, уміння і навички будуть сформовані на момент опрацювання конкретного тематичного блоку та елективного курсу загалом. Результати навчальної діяльності мають бути значущі насамперед для учнів, що необхідно для забезпечення привабливості курсу та мотивації його вивчення.

Відмінністю елективних курсів від базових та профільних предметів є те, що після закін-

чення школи проведення державних іспитів за ними не передбачається. Відтак, маємо окреслити підходи щодо оцінювання навчальних досягнень учнів. При цьому варто передбачити форми і проміжного контролю, і підсумкової залікової оцінки за весь елективний курс.

Аналіз наукової педагогічної та методичної літератури, а також окремих зарубіжних елективних курсів з іноземних мов дав змогу виявити, що наразі більшість науковців та авторів-розробників указують на доцільність використання технології портфоліо. Портфоліо є колекцією робіт учня, що демонструє динаміку його досягнень під час вивчення окремого предмета. За його допомогою відбувається систематизація накопиченого досвіду та отриманих знань. Використання портфоліо як форми оцінювання навчальних досягнень характеризується низкою психологічних переваг. Так, створення колекції власних робіт сприяє неформальній підтримці інтересу до курсу, підвищенню мотивації до його вивчення, рефлексії. Також усувається бар'єр, властивий для традиційного оцінювання, оскільки портфоліо учня не можна порівнювати з певними еталонами – воно (порівняння) здійснюється лише для минулих і теперішніх навчальних здобутків учня. Для використання технології портфоліо у змісті елективного курсу необхідно передбачити виконання робіт іноземною мовою, які матимуть вигляд кінцевого продукту (творчі письмові роботи, відповідно оформлені проекти тощо).

Окрім виконання творчих робіт, варто також передбачити можливість проміжних контролів, які можуть бути представлені у формі тестових завдань, із метою перевірки якості засвоєння знань.

Якщо елективний курс представлений у вигляді НМК, то його традиційними компонентами мають бути робочий зошит, аудіо- та відеоматеріали. Функція робочого зошита для елективного курсу – не стільки відтворювати матеріал посібника (зокрема для формування мовних умінь і навичок), скільки створити умови для того, щоб учень став активним учасником навчального процесу. Відтак, завдання робочого зошита мають сприяти осмисленню й цілеспрямованому застосуванню навчального матеріалу у практичній діяльності. Своєю чергою, включення в структуру НМК автентичних відео- або, принаймні, аудіоматеріалів дасть змогу подолати обмеженість іншомовної підготовки учнів за допомогою лише друкованих засобів навчання в умовах браку реально іншомовного середовища. Так, автентичні аудіофрагменти демонструють зразки реального спілкування, відображають реальну мовну дійсність та особливості функціонування мови як засобу комунікації. У результаті це сприятиме розумінню учнями реальної комунікації.

Беручи до уваги те, що елективний курс виконує специфічні функції, зокрема готує до подальшого навчання за професійним спрямуванням, педагоги справедливо наголошують,

що авторам доцільно передбачити перспективи післяшкільного використання посібника з елективного курсу, тобто спрогнозувати ті аспекти, для яких окремі компоненти навчальної книги можуть бути корисними для учнів (термінологічний словник, довідник тощо).

Висновки. Вважаємо, що врахування окреслених рекомендацій у процесі добору та конструювання змісту елективних курсів дасть змогу розробникам створити дидактичні матеріали, які сприятимуть ефективному формуванню іншомовних професійно спрямованих комунікативних умінь і навичок старшокласників, розвитку їх самостійної пізнавальної активності та зорієнтують учнів на професійно доцільне використання іноземної мови у майбутній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник Міністерства освіти. – 2003. – № 24. – С. 2–16.
2. Копытов А. Д. Внедрение адаптированных зарубежных образцов реализации профильного обучения [текст] / А. Д. Копытов, М. П. Пальянов, А. Р. Демченко // Педагогика : научно-теоретический журнал. – 2010. – № 7. – С. 98–105.
3. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения: методологический анализ / В. В. Краевский. – М. : Педагогика, 1977. – 264 с.
4. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів : навчально-методичний посібник / Редько В. Г., Полонська Т. К., Басай Н. П., Пасічник О. С. [та ін.] ; за наук. ред. Редька В. Г. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 360 с.
5. Пасічник О. С. Забезпечення профорієнтаційного компонента в змісті навчання іноземних мов у старшій профільній школі / О. С. Пасічник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : зб. наук. праць. – Вип. 41 / редкол. : В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. – С. 83–88.
6. Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах у 2013/2014 навчальному році, Лист МОН № 1/9–573 від 23.08.13 р.
7. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи. Іноземна мова. – К. : Поліграфкнига, 2010. – 111 с.
8. Шахова Е. Д. Соотношение выборов школьников на этапе предпрофильной подготовки и последующего профильного обучения // Е. Д. Шахова / Электронный журнал «Психологическая наука и образование» – 2010. – № 4. – Режим доступа : <http://www.psyedu.ru/journal/2010/4/Shahova.shtml>, 5.06.2014.
9. Школьные реформы в развитых странах Запада / под ред. З. А. Мальковой. – М., 2008. – 157 с.
10. Шумякова Н. В. Модульное обучение при подготовке предпринимателей в США / Н. В. Шумякова ; ред. К. Н. Цейкович. – М., 1995. – 44 с.

Цитувати: Пасічник О. С. Дидактичні та методичні підходи до конструювання змісту елективних курсів з іноземної мови для старшої профільної школи як засобу забезпечення варіативного компонента іншомовної освіти / О. С. Пасічник // Постметодика. – 2014. – № 4. – С. 35 – 40.

УДК 373.352.159.99

ЗАСТОСУВАННЯ ВІТАГЕННИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ ОСНОВ ПСИХОЛОГІЇ ТА МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ

Н. Р. Єфименко

Досліджується методика викладання навчального курсу «Основи психології та міжособистісного спілкування». Розкривається значення використання вітагенних технологій для підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Аналізуються форми організації діяльності учнів.

Ключові слова: вітагенні технології, особистість, життєвий досвід, спілкування, конфлікт.

Ефименко Н. Р. Использование витагенных технологий при преподавании основ психологии и межличностного общения

Исследуется методика преподавания учебного курса «Основы психологии и межличностного общения». Раскрывается значение использования витагенных технологий для повышения эффективности учебно-воспитательного процесса. Анализируются формы организации деятельности учеников.

Ключевые слова: витагенные технологии, личность, жизненный опыт, общение, конфликт.

Efymenko N. The Use of New Technologies by the Teaching the Course Fundamentals of Psychology and Interpersonal Communication

This article researches the methods of teaching the course «Fundamentals of psychology and interpersonal communication». The author discloses the importance of the use of new technologies for improving the educational process and analyzes the forms of organization the activities of students.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю застосування інтерактивних методів та використання вітагенних технологій на заняттях із психології як засобів, що допомагають студентам у процесі навчання, стимулюють їх до самоосвіти, а викладачам дають змогу економно використовувати час навчального процесу, що є потребою сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що вітагенне («vita» – лат. життя) навчання ґрунтується на актуалізації життєвого досвіду особистості, її інтелектуально-психологічного потенціалу з освітньою метою [5]. Питання «чого навчати?», тобто проблема завдань і змісту освіти з давніх часів було причиною суперечок між дидактами. Висловлювалися різні погляди на те, що таке освіта, які знання повинна мати освічена людина. До питань використання вітагенних технологій у навчально-виховному процесі зверталися А. С. Белкін, Т. А. Волобуєва, Л. І. Кучин, О. І. Пометун, Ю. В. Вдовиченко, Н. Г. Свинина та інші [1, 3].

Загалом у центрі уваги дидактики в різні історичні періоди були різні аспекти використання життєвого досвіду у процесі навчання: взаємодія вчителя й групи однолітків (Я. А. Коменський); виховальне навчання (И. Ф. Герbart); взаємодія вчителя, змісту освіти, учня (К. Д. Ушинський);

поєднання пізнання й діяльності з розв'язанням буденних, життєво значущих проблем (Дж. Дьюї); вільне навчання й виховання в умовах збагаченого освітньо-виховного середовища (С. Френе). Оригінальними є і сучасні дидактичні пропозиції, які висвітлені у праці В. І. Бондар. Автор у формі евристичної бесіди на системній основі характеризує структуру педагогічних явищ різного рівня узагальнення: дидактичну теорію, процес навчання та метод навчання. Розглядає інваріантність структури цих педагогічних явищ, що сприяє перетворенню дидактики із теоретичної, інформаційно-повідомлювальної навчальної дисципліни на теоретико-прикладну, що виконує роль розроблення методик і технологій навчання [2].

Опора на життєвий досвід учнів як вітагенну технологію навчання завжди була в центрі уваги педагогів. Академік А. С. Белкін пропонує розрізнити поняття «досвід життя» і «життєвий досвід». Досвід життя – вітагенна інформація, пов'язана з розумінням тих чи інших станів життя й діяльності, яка не має для людини достатньої цінності. Життєвий досвід – вітагенна інформація, що стала надбанням особистості, знаходиться в резервах довготривалої пам'яті і в стані постійної готовності до самоактуалізації в адекватних ситуаціях [1].

Єфименко Наталія Романівна, викладач основ психології та міжособистісного спілкування Полтавського базового медичного коледжу

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей застосування елементів вітагенного навчання, дослідженні специфіки викладання основ психології та міжособистісного спілкування в контексті досліджуваної проблеми.

Завдання дослідження: виділити і дослідити позитивні та негативні тенденції щодо використання вітагенних технологій в навчально-виховному процесі.

Об'єкт дослідження є навчально-виховний процес на заняттях з основ психології та міжособистісного спілкування в медичному коледжі.

Предмет дослідження – теорія і практика застосування вітагенних технологій на заняттях з основ психології та міжособистісного спілкування в медичному коледжі.

Виклад основного матеріалу. Професійно зорієнтоване навчання потребує нових педагогічних і дидактичних підходів. Аналіз світового досвіду дає змогу визначити ефективні компетентісно зорієнтовані технології: інтерактивні, проектні, дослідницькі, проблемні, розв'язання ситуативних завдань тощо.

Основи психології і міжособистісного спілкування як фундаментальна наука для всіх клінічних дисциплін сприяє вихованню в студентів логічного мислення, вміння аналізувати явища природи, відрізнити норму від патології, застосовувати профілактичні засоби тощо. Звідси постає актуальна науково-методична проблема пошуку і опанування нових технологій навчально-виховного процесу, результатами застосування яких має бути синтез здобутих знань студентів, набуття ними необхідних умінь із предмета, які будуть проявлятися в різних видах діяльності майбутнього спеціаліста. Такою технологією може стати саме вітагенне навчання, яке побудоване на використанні життєвого досвіду.

Це потребує творчого підходу до організації навчального процесу та створення на заняттях атмосфери зацікавленості студентів у набутті нових знань та вмінь. Уже на першій лекції з теми «Поняття предмета загальної психології та її розділи» викладач звертає увагу студентів на одну із галузей загальної психології – соціальну психологію, яка вивчає закономірності поведінки й діяльності людей, зумовлені фактом об'єднання їх у соціальні групи. Соціальна психологія має практичне значення для медичної психології, бо виявляє психологічні закономірності взаємин особистості медичного працівника та медичного колективу, які впливають на психічний стан хворих і перебіг їх хвороб. Далі викладач наголошує, що соціально-психологічні дослідження серед населення спрямовані на пізнання психологічних механізмів формування і вираження громадської думки. Викладач підкреслює значення впливу зовнішнього світу, навколишнього середовища, соціальних умов, конфліктів на психічний стан людей, формування, виникнення психосоматичних захворювань (скажімо, гіпертонічної хвороби, виразки шлунка).

Наприклад, знання тем із медичної психології «Особистість», «Психічні якості осо-

бистості» будуть використані студентами на заняттях із клінічних дисциплін, де вони будуть вивчати принципи спілкування з хворими, методи постановки різних соматичних захворювань, а також при вивченні суспільних наук, зокрема соціології, яка розглядає особистість як продукт і елемент суспільних відносин, як учасника і представника повної соціальної групи, що керується у поведінці своїми потребами та інтересами. Це ґрунтується, головним чином, на застосуванні елементів вітагенного навчання. З метою активізації у студентів інтересу до опанування теми «Особистість» викладач використовує матеріал художньої літератури. У науковій та художній літературі про С. П. Боткіна (Є. Нілов, «Боткін») висвітлюється багатогранність особистості професора медицини: «Изменения функции сердца сплошь и рядом находятся в зависимости от ЦНС. Нередко расстройство наступает вслед за горем, вслед за бессонными ночами, под влиянием того или другого психического момента»[6].

Розкриваючи питання з приводу структури особистості щодо потреб, викладач наголошує на важливості задоволення медичними працівниками потреб хворих, які впливають на фізичний стан останніх, а саме: потреби в кисні, харчуванні, рідині, у сні та відпочинку тощо. Знання цієї теми будуть використані на практичних заняттях із сестринської справи, медсестринства у внутрішній медицині та інших клінічних дисциплін. Медсестри повинні ідентифікувати потреби пацієнта й на них будувати інформацію стосовно догляду за ними.

Щоб забезпечити безперервність навчання, викладачі, використовуючи вітагенні технології навчання, мобілізують арсенали отриманих знань.

Зміст лекції «Психічні процеси в нормі та при патології» пов'язаний з темами з біології «Безумовні та умовні рефлексії», з анатомії – «Органи чуттів».

Знання з цих питань використовуються студентами: на практичних заняттях з анатомії та психології; на заняттях з оториноларингології; на заняттях з офтальмології; під час практичних занять із медсестринства у внутрішній медицині, педіатрії, хірургії; під час самостійної роботи.

На теоретичних і практичних заняттях із медичної психології систематично застосовуються елементи вітагенного навчання. При розгляді питання щодо почуттів та емоцій звертається увага на життєвий досвід студентів та вміння його використовувати, характеризуючи значення перших в розвитку соматичних захворювань, що має велике значення для внутрішньої медицини, хірургії, гінекології. Почуття та емоції, особливо, якщо вони сильно виражені та довготривалі, здійснюють вплив як на функціонування організму загалом, так і його окремих органів.

Вивчаючи зі студентами питання щодо стресу, емоційних розладів і активізуючи розумову діяльність студентів у підготовчому етапі, викладач проводить один із варіантів гри-лото (студенти за відведений час

повинні продовжити визначення в першій колонці, обравши те, яке знаходиться у другій).

Серед прийомів підготовки студентів до активного засвоєння знань є розв'язування навчального завдання за його початком із використанням елементів вітагенного навчання: викладач починає розв'язувати питання, а продовжують його студенти, спираючись на власний досвід. Для цього ж потрібно скористатися раніше набутими знаннями з інших предметів.

Елементи вітагенного навчання також застосовуються при вивченні теми з медичної психології «Психологічні аспекти лікувальної практики і психотерапії», у якій обґрунтовується механізм психогенії, ятрогенії. Викладач зупиняється лише на причинах останніх, а формування психогенії, хід розвитку їх, наприклад, гіпертонічної хвороби, пропонує студентам описувати самостійно, використовуючи знання з життєвого досвіду.

Цей прийом називається «стартовою актуалізацією життєвого досвіду учнів». Суть прийому полягає в тому, щоб з'ясувати, яким запасом знань на рівні повсякденної свідомості володіють учні, перед тим, як вони одержать необхідний запас освітніх (наукових) знань. Реалізація цього прийому дає можливість визначити інтелектуальний потенціал як окремих учнів, так і колективу загалом, створити психологічну настанову на одержання нової інформації, використовувати отриману інформацію для створення проблемної ситуації.

Технологія використання цього прийому базується на застосуванні елементів вітагенного навчання і може розкриватися у таких формах організації діяльності учнів: пряма постановка питання «Що ви знаєте

про...»; постановка проблемного питання у вигляді опису якоїсь життєвої ситуації; опора на письмові роботи учнів, у яких вони викладають вітагенні знання з наступним аналізом викладачем ступеня їхньої поінформованості в галузі навчальної дисципліни.

Ефективність цього прийому залежить від трьох основних умов: відповідність поставлених завдань щодо актуалізації життєвого досвіду віковим можливостям учнів; форма актуалізації також має відповідати віковим можливостям учнів; будь-яка форма актуалізації вітагенного досвіду учнів має супроводжуватися ситуацією успіху та створити оптимістичну перспективу.

З метою стимулювання мислення студентів при вивченні теми «Психологічні основи спілкування» викладач підкреслює значення спілкування медичних працівників із хворими для психічного і фізичного здоров'я останніх. Медична сестра, спілкуючись із хворими, допомагає їм у створенні безпечної атмосфери, коли реалізує їх потреби в заохоченні та розумінні, коли виявляє свою повагу до них.

Інтеграція знань із соціології допомагає студентам зрозуміти основні принципи спілкування медичних працівників із хворими.

З метою закріплення вивченого матеріалу студентам пропонуються тестові завдання із застосуванням елементів вітагенного навчання, наприклад, викладач називає умови, що сприяють ефективному спілкуванню медичної сестри з хворими і чого їй треба уникати, спілкуючись із ними: відчуття присутності; ображати почуття та гідність пацієнта; вміння слухати; вміння сприймати; брати участь у суперечках хворого з родичами; щире бажання піклуватися про пацієнта; встановлення психологічного контакту з хворим, щирість; втручатися без дозволу в особисті та фінансо-

Таблиця 1

Стартова актуалізація життєвого досвіду учнів

1. Фізіологічною основою емоцій є...	...у діяльності внутрішніх органів, мімічними змінами на обличчі, виразними рухами
2. Емоційні переживання (радість, сум) супроводжуються змінами в...	...психічного стану людини, емоцій. При переживанні людиною хронічних негативних емоцій (сум, незадоволення, злість) підвищується артеріальний тиск, змінюється ритм серцебиття
3. Психосоматика – це напрям медичної психології, що вивчає...	...вплив психологічних факторів (емоцій, стресів) на формування певних соматичних захворювань (гіпертонічна хвороба, виразкова хвороба шлунка)
4. Стан здоров'я внутрішніх органів, формування захворювань цих органів залежить від...	...хронічні, постійні негативні емоції, стреси
5. Психогенії – це захворювання органів, причиною яких є...	...діяльність нервових центрів, розміщених у головному мозку, в підкірці, які водночас активізують або гальмують діяльність усіх органів людини
6. Психічний стан хворого, його настрої залежить від...	...стану здоров'я людини. Нездужання, сильне стомлення, зниження артеріального тиску, пригнічують настрої

ві справи пацієнта; здатність до співчуття; давати фальшиві або нездійсненні обіцянки.

До цього етапу заняття студенти заздалегідь збирають інформацію з періодичних та медичних видань для подальшого обговорення проблем пацієнта. Студенти готують тематику міні-диспутів, що обов'язково базується на елементах вітагенного навчання, наприклад: «В основі соціального життя лежать: інтереси чи норми і цінності?», «Основа суспільного життя – структурний конфлікт чи взаємодія, угода і співробітництво?», «Ваш погляд на етичні обов'язки медичної сестри».

Викладач підкреслює, що іноді під час спілкування медичних працівників між собою і з хворими виникають міжособистісні конфлікти, які є нормальним станом здорового соціального організму – колективу працівників і колективу хворих, що сприяє засвоєнню, розумінню ролі конфліктів в медичних закладах.

Для покращення ефективності засвоєння матеріалу можна використати прийом додаткового конструювання незакінченої освітньої моделі. Його формула: «Я пропоную вам ідею, незакінчений твір. Ваше завдання: доповнити, наситити змістом. Опора – ваш життєвий досвід». Прийом особливо ефективний у тих випадках, коли необхідно актуалізувати не стільки вітагенні знання, скільки творчий потенціал особистості, її здатність до самореалізації.

Крім цього, доцільно застосувати прийом тимчасової просторової, змістовної синхронізації освітніх проєкцій. Суть прийому полягає в тому, щоб дидактичний матеріал викладати з розкриттям тимчасових просторових, змістовних зв'язків між фактами, подіями, явищами, процесами.

З цією метою студенти колективно заповнюють таблицю 2, доповнюють її важливими розділами за вивченою темою із сестринської справи «Мистецтво спілкування. Навчання сестринської справи».

Таблиця 2

Види спілкування

Умови, що сприяють спілкуванню	Вибір каналів спілкування	Чого треба уникати при спілкуванні
Відчуття присутності	Усне (невербальне) мовлення	
Вміння слухати	Немовне (вербальне) спілкування	
Вміння сприймати	Письмове спілкування	

Викладач пропонує студентам звернутися до вирішення проблеми конфліктів у соціології. Інтеграція соціологічних понять із приводу соціальних конфліктів та принципів медичної етики з цього приводу дають змогу

майбутнім медичним фахівцям навчитися використовувати навіть конфліктну ситуацію з метою відновлення і покращення здоров'я пацієнтів.

Висновок. Заняття із використанням вітагенних технологій при викладанні основ психології та міжособистісного спілкування дають студентам змогу розкритися особистісно, сприяють більш глибокому засвоєнню теоретичного матеріалу, допомагають поєднати теоретичні знання з набутим досвідом, формують бажання до самоосвіти і самовдосконалення, забезпечують досягнення кінцевої мети навчання – підготовку майбутнього молодшого спеціаліста до вирішення різноманітних життєвих ситуацій. На таких заняттях жоден із учнів не залишається не поміченим, і у кожного є можливість побачити свій результат і свою оцінку.

Саме використання вітагенних технологій, на нашу думку, дає змогу активно залучати учнів і студентів до процесу здобуття знань, зіставляти і використовувати отриману інформацію у повсякденному житті, виконувати більшу кількість завдань завдяки економно використаному часу.

З негативних тенденцій можна виділити такі: недостатній життєвий досвід учнів та студентів; невміння отримати інформацію або проаналізувати її; недостатнє володіння ІКТ.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці критеріїв результативності використання вітагенних технологій у коледжах, професійних училищах, середніх школах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белкин А. С. *Витагенное образование: многомерно-голографический поход* / А. С. Белкин, Н. К. Жукова. – Екатеринбург, 2001. – 179 с.
2. Бондар В. І. *Дидактика* / В. І. Бондар. – К., Либідь, 2005. – 264 с.
3. Волобуєва Т. А. *Вітагенні технології компетентісно орієнтованого навчання* / Т. А. Волобуєва // *Управління освітою*. – 2011. – № 7 (квітень). – С. 7–9.
4. Костюкевич О. В. *Інтерактивні методи – важливі складники особистісно зорієнтованого навчання* / О. В. Костюкевич // *Англ. мова та л-ра*. – 2013. – № 6. – С. 5–6.
5. Кукушкин В. С. *Общие основы педагогики* / В. С. Кукушкин. – Ростов-на-Дону : Изд. центр «Март», 2002. – 224 с.
6. Нилов Е. И. *Боткин* / Е. И. Нилов. – М., Молодая гвардия, 1999. – 160 с.

Цитувати: Єфименко Н. Р. Застосування вітагенних технологій при викладанні основ психології та міжособистісного спілкування / Н. Р. Єфименко // *Постметодика*. – 2014. – № 4. – С. 41–44.

© Н. Р. Єфименко, 2014. Стаття надійшла в редакцію 22.09.2014 ■

БАТЬКО Й СИН КОЗЮРИ: ВИХОВАННЯ КРАЄЗНАВСТВОМ

Представлено внесок Валерія та Ігоря Козюр у дослідження історії Полтавщини й Лубенщини та їх досвід щодо організації краєзнавчої пошуково-дослідницької роботи студентів Лубенського лісотехнічного коледжу. Викладено пропозиції щодо розвитку краєзнавчого руху в навчальних закладах Полтавської області.

Ключові слова: історичне краєзнавство, історія Полтавщини та Лубенщини, пошуково-дослідницька робота студентів.

Отец и сын Козюры: воспитание краеведением

Представлен вклад Валерия и Игоря Козюр в исследование истории Полтавской области и Лубенского района, а также их опыт по организации краеведческой поисково-исследовательской работы студентов Лубенского лесотехнического колледжа. Изложены предложения по развитию краеведческого движения в учебных заведениях Полтавской области.

Ключевые слова: историческое краеведение, история Полтавщины и Лубенского района, краеведческая поисково-исследовательская работа студентов.

Father and Son Kozyura: Education by Local History

In this review the key features of the dictionary "Modern writers of Poltava Region" by Mykola Stepanenko are identified. This dictionary contains bibliographic articles of the contemporary writers of Poltava region, members of the National Union of Writers of Ukraine. Significance of this dictionary for didactics is stressed.

Keywords: contemporary writers of Poltava region, Mykola Stepanenko.

Валерій та Ігор Козюри

Козюри – родинний тандем полтавських краєзнавців. Валерій Козюра – викладач історії України Лубенського лісотехнічного коледжу, Лауреат премії імені А. С. Макаренка. Його син Ігор Козюра – доктор наук з державного управління, професор Полтавського університету економіки і торгівлі, член Національної спілки журналістів України, автор численних праць у галузі державного управління.

Творчий доробок краєзнавців – це 27 книг та понад 300 історичних нарисів, краєзнавчих розвідок і статей [1–14]. Ці тексти написані на основі широкого кола історичних джерел, значну частину яких уперше введено в науковий обіг. Мова досліджень лаконічна й образна. Їх основна тема – багата минувшина Полтавщини – духовного серця України – та «малої батьківщини» авторів – Лубенщини.

Праці дослідників відзначено всеукраїнськими й регіональними відзнаками: літературно-мистецькими преміями імені Самійла Величка, Панаса Мирного, Василя Симоненка, Олексія Дмитренка, Володи-мира Малика, відзнакою загальнонаціонального конкурсу «Українська мова – мова єднання». Книги «Історичні постаті Посулля» та «Історичні силуети» здобули перемогу конкурсу «Кращі книги Полтавщини» у 2003 та 2010 рр. І. Козюра визнаний «Людиною року» на Лубенщині. Найвищою нагородою батько й син вважають щирий інтерес читачів до їх творів.

Книги Козюр

Із новинок варто назвати такі: «Незабутні» (Григорій Сковорода, Євген

Гребінка, Тарас Шевченко (2014), «Липар науки. Анатолій Миколайович Асаул» (2013), «Сторінки призабутої спадщини» (2013), «Призабуті постаті» (2012) [6, 10, 13]. Дві останні – це збірки історико-краєзнавчих нарисів про діячів Посульського краю. Ці праці стали продовженням масштабної роботи, започаткованої дослідниками ще минулого століття і відображеної у низці книг.

Так, книга «Історичні постаті Посулля» (2003) [1] вияскравлювала імена першого збирача, дослідника і видавця українських народних дум Миколи Цертелева і легендарної «кавалерист-дівчиці», першої жінки-офіцера російської армії, Георгієвського кавалера Надії Дурової, будівничого Мгарського Спасо-Преображенського монастиря Йогонна-Баптиста Зауера та невтомного шукача бібліотек Ярослава Мудрого й Івана Грозного та казкових скарбів Яреми Вишневецького – археолога Гната Стеллецького.

У книзі «Історичні силуети» (2010) подано 50 ґрунтовних досліджень, пов'язаних із долями велетів духу – константинопольських патріархів Афанасія Чудотворця та Серафима II (Аніна), козацьких провідників Северина Наливайка та Якова Острияниці, видатних мислителів Григорія Сковороди та Василя Барки, класиків вітчизняної літератури Миколи Гоголя та Володимира Малика, героїв-сучасників – «афганця» Юрія Тараненка та ліквідатора аварії на ЧАЕС Олександра Лелеченка.

У книзі «З літопису рідного краю» (2011) [3] дослідники розповіли читачам про «доброго розбійника» Семена

Гаркушу, подвижника в царині духовної просвіти Йоасафа Горленка, національного героя Америки й адмірала російського флоту «чорного корсара» Поля Джонса, українського письменника й громадського діяча Володимира Леонтовича та поета Юрія Будяка, який, урятувавши у полум'ї англо-бурської війни найвидатнішого англійця ХХ ст. Уїнстона Черчилля, мимоволі вплинув на перебіг світової історії.

Повертаючись до «Призабутих постатей», зазначимо, що герої цієї праці – маловідомі сучасникам очільники Лубенського гусарського полку Олексій Меліссіно, Євграф Давидов і Іван Трощинський, які відзначилися на полях битв із наполеонівською Францією. Не обійдено увагою і «чорноробів історії» – рядових воїнів-гусар, прізвиська яких рідко потрапляють на сторінки історичних і краєзнавчих розвідок. Досліджуються козацькі корені «генія чистої краси» Анни Керн, ідеться про «морського вовка», соратника Федора Ушакова, контрадмірала Павла Пустошкіна, безкорисливого благодійника Саву Овденка та «генерела, який повернув людству Олімпійські ігри», – Олексія Бутовського.

Із сучаснішої історії в книзі можна прочитати оповіді про розвідницю загону Дмитра Медведева Ірину Соколовську, яка діяла в окупованому гітлерівцями Рівному пліч-о-пліч із Миколою Кузнецовим; геніального кінорежисера Сергія Параджанова, котрий свій шлях до «Тіней забутих предків» розпочав на Лубенщині, знявши кінокомедію «Перший парубок». Схвилює читача розповідь про вірного й щирого друга Василя Симоненка – письменника Олексія Дмитренка.

На «Сторінках призабутої спадщини» можна дізнатися, як козаки «штурмували небо» і боролися з відьмами та упирями; як були віднайдені, здавалося б, назавжди втрачені статті В. І. Вернадського про розкопки Гінцівської пізньопалеолітичної стоянки і могила невтомного шукача скарбів Яреми Вишневецького, археолога і спелеолога Гната Стеллецького. Історія Посульського краю постає в дослідженні крізь доли декабриста Федора Вадковського і «лубенської Наталки Полтавки» Надії Кибальчич; архітектора Дмитра Дяченка; «полум'яного революціонера, видатного вченого-економіста» і водночас «неперевершеного майстра насильницьких хлібозаготівель і комісара землеробства України перед її голодним мором» Олександра Шліхтера.

Навіщо «відкопувати» свою історію

Зустрічаючись нещодавно з одеськими студентами, Лариса Івшина, головний редактор впливової вітчизняної газети «День», зазначила: «Ми мусимо з'єднатися зі своєю історією. Росія побачила, що

наша історія «погано лежить», ми про неї забули, і вирішила цим скористатися. Але історія – це наш Паспорт у світі. Росія хоче накинути нам своє бачення. Начеб у нас немає здатності до творення держави, нам потрібне зовнішнє управління... Тому сама історія примушує нас вивчити її».

Книги історичної тематики створюють читача, який із юних років усвідомлює, хто він. І має власне, а не сусідське, бачення про український народ. Саме для цього краєзнавці мусять розповідати українцям їх історію, беручи до уваги той її сегмент, який є найближчим людині, – історію рідного краю.

Дослідження минувшини рідного села, міста, регіону, на думку В. та І. Козюри, – точка опори у просторі історичного буття, адже без знання історії своєї малої батьківщини можуть вирости покоління, схожі на степову рослину перекотиполе. В. Козюра, працюючи не один рік зі студентами й учнями, не бачить кращої альтернативи для їх виховання, ніж історичне краєзнавство. Саме воно дає змогу молоді зрозуміти роль їх рідних села чи містечка в історії, пишатися військовими й трудовими звитягами пращурів і сучасників.

«Іноді забувають, що без особистого не буває суспільного, без індивідуальності немає людини», – писав Є. Сверстюк, український письменник, доктор філософії. В. Козюра у роботі з молоддю також найперше наголошує на особистостях: «Довгі роки в нашу свідомість «вбивалася» думка що те, історія – це наука про суспільство. Але ж суспільство складається з конкретних особистостей. І саме крізь призму їх унікальних долей ми й можемо зрозуміти суть історичного процесу».

Історія Полтавщини та Посульського краю: краєзнавчі відкриття студентів Лубенщини

Доробок юних краєзнавців Лубенського лісотехнічного коледжу – результат багаторічної, наполегливої і скрупульозної пошуково-дослідницької роботи, що велася під керівництвом викладача історії цього закладу Валерія Козюри упродовж останніх 25 років.

У 1991–1995 рр. краєзнавці коледжу працювали над створенням Книги Пам'яті Лубенщини 1941–1945 рр. Через їхні руки й серця пройшло понад 12,5 тис. похоронок і повідомлень про земляків, зниклих безвісти, імена яких згадуються в книзі. Робота в архівах, зустрічі з учасниками бойових дій, солдатськими вдовами, дітьми й рідними полеглих допомогли студентам зрозуміти масштаби трагедії і справжню велич та ціну перемоги. Студенти взяли під догляд і охорону десятки пам'яток воїнам на території Лубенщини, і «зелену фортецю» «Урочища Шумейкового», опікуються

сім'ями ветеранів війни 1941–1945 рр., започаткували щорічні Пробиги пам'яті територією району.

У 1993–2008 рр. студенти провадили роботу щодо встановлення прізвищ та імен жертв Голодомору 1932–1933 рр. на Лубенщині. При підтримці громадськості району, влади та самоврядування повернуто із небуття і внесено в Книгу Пам'яті «Курган Скорботи» понад 8,5 тис. таких прізвищ [5]. Книгу видано масовим тиражем, безкоштовно передано в сім'ї жертв Голодомору, сільські ради і бібліотеки. У дні вшанування жертв трагедії в кожному населеному пункті району їх згадують поіменно. Майбутні фахівці лісового господарства взяли під опіку і перший в Україні пам'ятник жертвам Голодомору 1932–1933 рр. на Зажур-горі, поблизу Мгарського Спасо-Преображенського монастиря. Щороку допомагають вони і в озелененні території навколо пам'ятних знаків жертвам Голодомору, встановленим у селах Посулля.

Понад 10 років (1996–2006) Валерій та Ігор Козюри та їх студенти працювали над книгами «Обпалені Чорнобилем», «Чорний лелека» та «Відлуння Чорнобиля» [2, 9, 14], у яких зібрані дані про кожного із 3,5 тис. лубенців, які брали участь у ліквідації аварії на ЧАЕС, вмістили сотні спогадів ліквідаторів, унікальних фото, присвяченим подіям лихопомного 1986 р. Встановлені імена викарбувані на граніті меморіального комплексу в центрі міста, а на Кургані Скорботи, поблизу Мгарського монастиря, студентами коледжу спільно з ліквідаторами закладено березову Алею Пам'яті чорнобильців, які відійшли у вічність. Кожного року ця алея, на жаль, поповнюється новими «іменними» деревцями (сьогодні їх уже 676), і до кожного з них доторкнулися руки студентів.

Із 1995 р. в коледжі ведеться робота із вивчення історії Козацької доби. Результат – видання праць з історії козацтва Лубенщини: «Від Києва до Лубен», «Лубенський козацький полк: історія і сучасність», «Засвіт стали козаченьки» [8] та інших, в основу яких лягли матеріали, зібрані юними дослідниками. Студенти взяли активну участь у встановленні пам'ятного знаку лицарям свободи – наливайківцям, активно долучилися до діяльності відродженого Лубенського полку вільного козацтва.

Також створено нариси з історії населених пунктів регіону. У 2000–2012 рр. молоді краєзнавці взяли участь у підготовці історії сіл Засулля, Солониця, Ісківці, Духове та Гінці (книги «Засульський літопис», «Линуть віки над Удаєм», «Ісківці і чотири століття історії», «Лубенщина: люди, події, факти»). На сучасному етапі триває збір матеріалів до «Літопису Лубенського краю» (нової редакції розділу полтавського тому «Історії міст і сіл України»).

2011 р. до 120-річчя Лубенського лісотехнічного коледжу студентами підготовлено нарис з історії закладу, переобладнано експозицію його музею, зібрано спогади про коледж випускників різних років та матеріал про 180 випускників – заслужених працівників лісового господарства, оформлено «Галерею слави випускників».

У 2012–2013 рр. зусиллями краєзнавців Лубенського лісотехнічного оновлено кабінет історії України, який став «духовною світлицею» коледжу. Родзинкою експозиції навчальної лабораторії є матеріали, що розповідають про дослідження Гінцівської пізньопалеолітичної стоянки та Посульської оборонної лінії Русі, у якому під час літніх канікул активну участь брали студенти-старшокурсники.

ВАЛЕРІЙ КОЗЮРА: «Студентам усіх ВНЗ Полтавщини треба вивчати краєзнавство»

На основі власного досвіду залучення молоді Лубенського лісотехнічного коледжу до краєзнавчих досліджень (у цьому закладі спецкурс «Історія рідного краю» успішно викладається з 1993 р.) Валерій Козюра вважає, що студенти всіх ВНЗ I–II рівня акредитації Полтавщини, незалежно від їх профілю, повинні опанувати курс краєзнавства (народознавства), знати першовитоки своєї історії.

Для цього, залучивши до співпраці вечних регіону, слід зайнятися підготовкою програм, підручників, посібників, довідників та іншої літератури з краєзнавства. Вивчення такого курсу в Лубенському лісотехнічному коледжі проводиться за авторським підручником «Рідний край» та програмою, схваленою МОН України.

І та В. Козюри переконані, що освітянам необхідно об'єднати зусилля і, за участю фахівців Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, налагодити підготовку викладачів курсу історичного краєзнавства.

Педагогічним і студентським колективом ВНЗ Полтавщини краєзнавець радить активно долучатися до написання історії навчальних закладів, створення експозицій музеїв навчальних закладів, кімнат бойової і трудової слави, козацьких світлиць, куточків народознавства і етнографії; залучати студентську молодь до створення нової редакції «Історії міст і сіл України», розробки туристичних маршрутів рідним краєм, налагодити творчий обмін досвідом дослідників-краєзнавців шляхом проведення екскурсій, взаємовідвідування краєзнавчих музеїв, проведення конкурсів-оглядів студентських наукових робіт.

Демократичність краєзнавчої справи, творчий характер такої діяльності та прагнення українців дістатися свого кореня, особливо на сучасному етапі, обумовлюють оптимізм Валерія Козюра щодо

успішного розвитку краєзнавчого руху в навчальних закладах Полтавщини.

Як навчитися бути краєзнавцем?

Розмовляючи зі слухачами курсів підвищення кваліфікації у Полтавському ОШПО під час презентації своїх нових книг, Ігор Козюра зазначив, що кожна їх із батьком нова праця починається з подиву. Уміння дивуватися і ставити запитання він вважає обов'язковою умовою для початку дослідження: «Те, що іншим здається звичним і не вартим уваги, істинному досліднику може стати справжнім поштовхом для роботи. Наприклад, усім відома дитяча казка про пригоди барона Мюнхаузена, що врятувався з болота... Виявляється, прототип казкового героя бував в Україні і чув легенди про козаків-характерників, що витягували себе з води за чуба-оселедця...».

ЛІТЕРАТУРА

1. Козюра І. Історичні постаті Посулля / І. Козюра, В. Козюра. – Полтава : Полтавський літератор, 2000.
2. Козюра І. Відлуння Чорнобиля / І. Козюра, В. Козюра. – Полтава : АСМІ, 2006. – 84 с.
3. Козюра І. В. З літопису рідного краю : нариси / Ігор Козюра, Валерій Козюра. – Полтава : АСМІ, 2011. – 148 с. : іл., фото.
4. Книга пам'яті України: Полтавська область: місто Лубни, Лубенський район. – вип. 7. – Полтава : «Полтавський літератор», 1995. – 625 с.
5. Козюра І. Курган скорботи / І. Козюра, В. Козюра. – Полтава : АСМІ, 2004. – 104 с.
6. Козюра І. В. Лицар науки. Анатолій Миколайович Асаул : сторінки життєпису / Ігор Козюра, Валерій Козюра. – Полтава : АСМІ, 2013. – 59, [8] с. : фото.
7. Козюра І. Лубенський козацький полк: історія і сучасність / І. Козюра, В. Козюра. – Полтава : АСМІ, 2008 – 96 с.
8. Козюра І. «Од Києва до Лубен» / І. Козюра, В. Козюра. – Полтава : АСМІ, 2007 – 96 с.
9. Козюра І. Обпалені Чорнобилем / І. Козюра, В. Козюра. – Лубни : вид-во «Лубни», 1996. – 96 с.
10. Козюра І. Призабуті постаті : нариси / Ігор Козюра, Валерій Козюра. – Лубни : Інтер Парк, 2012. – 107 с.
11. Козюра І. В. Розвиток історичного краєзнавства на Полтавщині в 20–30-х рр. ХХ ст. : дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Козюра Ігор Валерійович ; Харківський держ. ун-т. – Х., 1998. – 193 л.
12. Козюра І. В. Розвиток історичного краєзнавства на Полтавщині в 20–30-х рр. ХХ ст. : автореф. дис. канд. іст. наук : 07.00.01 / Козюра Ігор Валерійович ; Харківський держ. ун-т. – Х., 1998. – 18 с.

13. Козюра І. Сторінки призабутої спадщини : нариси / Ігор Козюра, Валерій Козюра. – Лубни : Інтер Парк, 2013. – 61 с.
14. Козюра І. Чорний лелека / І. Козюра, В. Козюра. – Лубни : вид-во «Лубни», 2001. – 90 с.

За матеріалами, наданими
В. Козюрою, уклала О. Стоцька

Цитувати: Батько й син Козюри: виховання краєзнавством / укл. О. Стоцька // Постметодика. – 2014. – № 4. – С. 45 – 48.

© О. В. Стоцька, 2014. Стаття надійшла в редакцію 25.08.2014 ■

ЗАЛУЧЕННЯ ШКОЛЯРІВ ДО ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄПІСУ ВЕЛИКОГО ПОЛТАВЦЯ ПАТРІАРХА МСТИСЛАВА (СКРИПНИКА)

С. О. Корнет

Висвітлено діяльність пошукового шкільного загону «Пам'ять» громадсько активного навчального закладу – Полтавської загальноосвітньої школи І–ІІІ ст. № 8 із вивчення життя і діяльності духовного лідера української нації, великого полтавчанина патріарха Мстислава (Скрипника) (1898 –1993) та його ролі у вихованні патріотизму й національного духу українців.

Ключові слова: історія рідного краю, видатні діячі Полтавщини, громадсько активний навчальний заклад, музей патріарха Мстислава (Степана Скрипника), патріотизм, національний дух українців.

Корнет С. А. Приобщение школьников к изучению жизнеописания великого полтавчанина патриарха Мстислава (Скрипника)

Освещена деятельность поискового школьного отряда «Память» общественно активного учебного заведения – Полтавской общеобразовательной школы I–III ст. № 8 по изучению жизни и деятельности духовного лидера украинской нации, великого полтавчанина патриарха Мстислава (Степана Скрипника) (1898 –1993) и его роли в воспитании патриотизма и национального духа украинцев.

Ключевые слова: история родного края, выдающиеся деятели Полтавщины, общественно активное учебное заведение, музей патриарха Мстислава (Степана Скрипника), национальный дух украинцев.

Kornet S. O. Involving School Students in Studying Biography of Great Poltavite Patriarch Mstyslav (Skrypnyk)

Paper describes activity of the search school group "Memory" of the Poltava comprehensive school N8 concerning life and work of spiritual leader of the Ukrainian nation, the great patriarch Mstyslav (Skrypnyk) (1898 –1993) and his role in educating patriotism and national spirit of Ukrainian people.

Keywords: local history, prominent figures of Poltava, active public institution, the Museum of the patriarch Mstyslav, patriotism, national spirit of Ukrainian people.

Щедра полтавська земля на великих людей. Здається, і нині відлунюється вулицями Полтави хода Володимира Короленка, у тиші Зеленого Гаю чується голос Панаса Мирного, а на Івановій горі все нагадує про Івана Котляревського.

Полтавська ЗОШ № 8, яка носить ім'я видатного літератора Панаса Мирного, котрий жив і покоїться неподалік нашого навчального закладу, має більш ніж 110- річну історію і славна видатними учнями та випускниками. Це Олег Кошовий – комісар підпільної молодіжної організації «Молода Гвардія», Герой Радянського Союзу; Євдокія Клименко – член полтавських підпільних груп «Нескорена Полтавчанка» та «Баяна – Лімова» в роки німецької окупації; Олександр Федорович Васько – Герой Радянського Союзу, льотчик- винищувач; Любов Григорівна Непокужева-Кизименко – художній керівник і засновник ансамблю бандуристок (1974 р.) ; Воронков Анатолій

Миколайович – міністр зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України (1992 р.), начальник управління у справах захисту прав споживачів у Полтавській області (2001–2003 рр.), заступник голови держкомітету стандартизації, метрології та сертифікації України (2003–2004 рр.), заслужений працівник сфери послуг, та інші.

Полтавська ЗОШ № 8 ім. Панаса Мирного як громадсько активний навчальний заклад тісно співпрацює з громадою мікрорайону, підприємствами, що розташовані поруч, музеями В. Короленка та Панаса Мирного, вивчає історію полтавського краю. У нас діє шкільний музей, експозиція якого багата на краєзнавчий матеріал.

Оскільки неподалік нашого навчального закладу у невеликому будинку по вулиці Трегубівській, № 13 (нині вулиця Карла Лібкнехта), народився 1898 р. хлопчик, якого батьки назвали Степаном і якому

Корнет Світлана Олександрівна, учитель української мови та літератури, світової літератури Полтавської загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів № 8 ім. Панаса Мирного

судилося стати главою Української Автокефальної Православної церкви, патріархом Київським і всієї України (1990), одну з експозицій шкільного музею присвячено саме його постаті.

Мстислав (Скрипник) (1898–1993), перший патріарх Київський і всієї України (1990), глава Української Автокефальної Православної церкви

2014 р. члени шкільного пошукового загону «Пам'ять» розпочали роботу над проектом «Степан Скрипник – духовний лідер української нації».

Проект ставить за мету поповнити експозицію шкільного музею новими матеріалами про Степана Скрипника, поглиблювати знання учнів про історію рідного краю, виховувати патріотизм і національний дух українців.

Робота ведеться за такими напрямками: вивчення життя і діяльності Степана Скрипника; визначення його ролі в історії розвитку української православної церкви; систематизація та огляд монографічної літератури, газетних, журнальних статей, Інтернет-ресурсів із зазначених питань; встановлення зв'язку з нащадками патріарха Мстислава, зокрема колишньою ученицею нашої школи, яка нині проживає за кордоном.

Члени пошукового загону надзвичайно зацікавлено вивчали біографію колись звичайного хлопця, який жив у Полтаві у той же час, що і Панас Мирний та В. Короленко. Патріарх Мстислав завжди пишався тим, що він родом із Полтави, багато гарних слів говорив про своїх земляків. А про Панаса Мирного, якого не знав особисто, сказав: «Цей дядько з бородою нам цукерки роздавав. А їздив він на вузенькому візку, сам конем правив. Їздив до судової палати. Уже тоді був відомим

письменником, пам'ятаю, мама читала його твори».

Учні та педагоги нашої школи не байдужі до долі будинку, у якому народився Степан Скрипник, і готові надати будь-яку посильну допомогу для відновлення та повноцінного функціонування музею патріарха.

Автори меморіального альманаху «Народжені Україною», рекомендованого 2002 р. Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для вищих і середніх навчальних закладів України, вважають, що ім'я патріарха Мстислава стало символом єдності боротьби за волю та віру в Україні. А це важливо для нас, педагогів, тому що ми виховуємо молоде покоління, яке має змінити світ на краще. «Хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього», говорить народна мудрість. Тому нашим вихованцям важливо знати про патріарха Мстислава – славетного земляка, видатного українця, який навчав бути добрими та милосердними. Це актуально за будь-яких часів.

Учасники шкільного пошукового загону «Пам'ять» Полтавської ЗОШ № 8 біля будинку патріарха Мстислава, де нині на громадських засадах діє меморіальний музей (м. Полтава, вул. К. Лібкнехта, 13)

Цитувати: Корнет С. О. Залучення школярів до вивчення життєпису великого полтавця патріарха Мстислава (Скрипника) / С. О. Корнет // Постметодика. – 2014. – № 4. – С. 49–50.

© С. О. Корнет, 2014. Стаття надійшла в редакцію 7. 07.2014 ■

СТОРІНКИ ІСТОРІЇ ХОРОЛЬСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ

Л. М. Старчик

На основі базованого на матеріалах архівів, спогадах очевидців, фотодокументах дослідження історії школи¹ висвітлюються сторінки 200-річної історії відомого на Полтавщині і поза її межами навчального закладу, що пройшов шлях від заснованого 1913 р. Хорольського приватного повітового училища, міського училища, приватної гімназії, школи № 2 до Хорольської гімназії. Дослідження фіксує актуальні проблеми школи різних часів, віддає данину внеску її співробітників у розвиток закладу, сприяє вихованню патріотичних почуттів сучасних педагогів і учнів Хорольської гімназії.

Ключові слова: історія школи, реформування, реорганізація, гімназія.

Старчик Л. Н. Страницы истории Хорольской гимназии

На основе базированного на архивных материалах, воспоминаниях очевидцев, фотодокументах исследования истории школы¹ освещаются страницы 200-летней истории известного в Полтавской области и за ее пределами учебного заведения, которое прошло путь от основанного в 1913 г. Хорольского уездного училища, городского училища, гимназии, школы № 2 к Хорольской гимназии. Исследование фиксирует актуальные проблемы школы разных периодов, отдает должное вкладу ее сотрудников в развитие заведения, содействует воспитанию патриотических чувств современных педагогов и учащихся Хорольской гимназии.

Ключевые слова: история школы, реформирование, реорганизация, гимназия.

Starchyk L.M. History of Khorol Gymnasium

On the base of investigation in historical archives, recollections of witnesses, photo documentaries of school which history has started in 1913 as Khorol private district vocational school, Khorol vocational school, private gymnasium, Khorol secondary school N2 and now works as Khorol gymnasium. This paper tracks actual items this school has been faced at different times of its history, aims to educate students and pedagogues to be pride for gymnasium.

Keywords: school history, reform, reorganization, gymnasium.

Хорольській гімназії 2013 р. виповнилося 200 років. Її історія розпочалася в далекому 1813 р. з приватного училища, далі заклад пройшов шлях реорганізації (чоловіче повітове училище, міське училище, приватна гімназія, радянська трудова школа, Хорольська гімназія № 2 і, нарешті, сучасна гімназія). Мета цієї статті – сприяти збереженню пам'яті про минулі й сучасний колективи навчального закладу, їх самовіддану працю, вихованню патріотизму сучасних педагогів і учнів Хорольської гімназії.

Від поч. ХІХ ст. – до 1920 р.

Двокласне повітове училище, з якого розпочалася історія Хорольської середньої школи № 2 (сучасної Хорольської гімназії), було засновано на поч. ХІХ ст. в Хоролі для підготовки дітей усіх станів до вступу в гімназію.

Двокласне повітове чоловіче училище, з якого розпочалася історія Хорольської середньої школи № 2

¹ Дзюба Н. О. 200 років духовного сходження / Л. М. Старчик, Н. О. Дзюба. – Хорол : Хорольська гімназія, 2014. – 362 с.

Спочатку училище мало дворічний, а з 1833 р. – трирічний курс навчання. У 1844 р. тут навчалось 45 учнів: 26 – діти дворян та обер-офіцерів, 1 – духовенства, 3 – купців, 15 – податних станів. У 1864 р. в училищі здобували освіту 63 учні. З 1861 р. тут відкрили недільну школу.

Штатним доглядачем з 1865 р. був відомий журналіст, поет Модест Гаврилович Димський, а почесним доглядачем – надвірний радник Христофор Павлович Родзянко. У 1871 р. почесним доглядачем училища став поручик, граф Іполит Ілліч Капніст, з 1874 р. штатним доглядачем призначено Афанасія Івановича Сичова.

1877 р. Хорольське повітове училище реорганізоване у 2-класне міське. Дворічний курс навчання включав: Закон Божий, граматику, історію Росії, географію, арифметику, початкову геометрію, фізику, природознавство, малювання, правопис. Із зазначеного року повна назва школи була така: «Высшее начальное училище им. Александра II Благословенного». Навчалися тут чотири роки. Крім вищезазваних предметів, вивчалися ще російська література, німецька і французька мови, логіка, креслення, співи, фізкультура. Кожного дня було по чотири уроки.

Тому, хто закінчував училище, давалося право працювати дрібним чиновником, про що було зазначено у свідоцтві. Частина випускників працювала чиновниками на пошті та в інших установах. Але здебільшого випускники вступали на педкурси, після закінчення яких ставали вчителями початкової школи.

Учні носили форму – сірі штани, сорочки, шинель із бабличком та темний картуз із кокардою «ВНУ». Школа була чоловіча. Один із випускників, Олексій Платонович Кривенко, який навчався там в 1898–1901 рр., згадував, що з початку ХХ ст. училище мало 4–6-й класи, навчальна програма за обсягом відповідала програмі семирічки. Основними предметами були російська і всесвітня історія, російська мова й література, математика, Закон Божий.

В училищі навчалися діти нижчих станів. Програма була так побудована, що випускники не могли вступати в гімназію чи реальне училище, де здобували освіту діти привілейованих станів.

1900 р. завідувачем училища став надвірний радник Феодосій Степанович Нестеровський. Хоча в закладі були гуманні передові вчителі, одним із «виховних заходів» вважалися різки. Ще наприкінці ХІХ ст. було спеціальне приміщення – «Екзекуторська».

1904 р. училище реорганізовано в трикласне. Інспектором був надвірний радник Ф. С. Нестеровський. Закон Божий викладав Іван Якимович Івченко. Із 1906 р. інспектором-учителем працював надвірний радник Іван Іванович Корнієвський.

1909 р. училище стало міським чотирикласним, а інспектором училища – губерньський секретар Онисим Михайлович Дорошевич. Старшим учителем був титулярний радник Антон Якович Ярьсько. Працювали також учителі В. В. Івченко, М. П. Гей, Г. Т. Філько, С. Ф. Червенко.

1910 р. міська влада збудувала на шкільному подвір'ї двоповерхове приміщення училища. Інспектором-учителем працював надвірний радник Григорій Андрійович Григор'єв. Із 1915 р. тут діяла приватна гімназія багача Гладуна, у якій уже тоді навчалось близько 200 учнів. Навчання було платним. У 1919–1920 рр. у ній відкрито 5 класів.

Із приходом більшовиків до влади, у травні 1919 р. видано «Положення про єдину трудову школу УРСР». Воно передбачало запровадження безкоштовного і спільного навчання дітей обох статей із восьми років; загальноосвітній і політехнічний характер освіти, заборону релігійного виховання.

Школа у 1920–1941 рр. (від семирічки – до десятирічки)

Із 1 жовтня 1920 р. на базі змішаної гімназії створено радянську трудову школу із семирічним терміном навчання. Називалася вона «Друга Хорольська семирічна трудова школа НКО». Завідуючим був О. В. Розов (1920–1921 н. р.), а з 1921–1922 н. р. по 1929–1930 н. р. – Ф. О. Бибик.

У школі працювали основні й паралельні класи. Основні класи (від 1 до 7) фінансувалися з державного бюджету, а паралельні – коштом батьків. Цим видав батьківський комітет. Семирічка розміщувалася у двох приміщеннях. Навчання велось російською мовою, а українська вивчалася як предмет. У той час працювали вчителі: Г. П. Веркляєва, В. П. Пархоменко, О. О. Кривенко – класоводи; В. І. Надієнко (учитель російської мови), А. О. Бровко (учитель української мови), Л. І. Струкова (учитель математики), А. Г. Зотенко (завуч), І. Х. Івко (учитель історії), С. П. Яцун (учитель біології), О. К. Камінський, К. О. Баталін, П. Й. Прокопович, Л. Й. Давидова, З. О. Сіماشко, Л. Л. Гречко, І. Голуб, В. М. Інтельман, І. К. Господицько та ін.

У 1925–1926 н. р. в школу прийшла «українізація». Навчання в 1–2-х кл. стало проводитися українською. У наступні роки було й решту класів переведено на українську мову навчання. У 1924–1925 н. р. введено єврейську мову (для дітей євреїв), яку викладала Енельбаум.

У 1930–1931 н. р. скасовано плату за навчання у паралельних класах. З 1934 р. семирічку перетворено на десятирічку. У 1935 р. запроваджено шкільну форму, 5-бальну систему оцінювання. Першими директорами десятирічки були: М. І. Матюшко, І. П. Пандаєвський, Л. М. Сабалдир. Перший випуск відбувся 1936 р., тоді ж школі присвоєно ім'я О. М. Горького. Школа працювала у дві зміни і змагалася зі зразковою школою № 1.

Для розвитку закладу у передвоєнний час багато зробили Андрій Григорович Зотенко (завуч), Ганна Платонівна Веркляєва, Оксана Матвіївна Гапоненко, О. Б. Приходько – учителі початкових класів, М. Д. Тесля – учитель трудового навчання, Лук'яненко і А. М. Левятов – учителі фізкультури і спорту. Учитель біології Степан Порфирович Яцун організував силами юнатів вирощування рису і винограду на дослідній ділянці підшефного кол-

госпу ім. ВЦРПС (на Заяр'ї). Школа була учасницею Всесоюзної сільськогосподарської виставки.

В останні роки перед війною в школу прибули молоді вчителі: Лідія Романова – учителька географії, Марія Григорівна Краснокутська – української мови і літератури, Ганна Василівна Зоріна – російської мови і літератури, Олександра Мураєнко – математики. Учителями математики працювали також Олена Петрівна Первак і Віра Андріївна Проценко, фізики – Сергій Петрович Ковпаненко і Севастьяненко. Біологію викладали Тетяна Никифорівна Яковенко, Борис Єрофійович Антипович. Перші випускники школи виявили себе у боях із японськими військами на озері Хасан. Одного з них – Леоніда Андрійовича Литвинка – нагороджено орденом Бойового Червоного Прапора.

У роки воєнного лихоліття (1941–1945)

Не повернулися з вогнених доріг війни педагоги: Лука Михайлович Сабалдир (директор школи), Микола Іванович Мусієнко (завуч, учитель математики), Федір Прокопович Яковенко (учитель історії), Іван Хомич Івко (учитель історії), Іван Федорович Васильченко (учитель хімії), Борис Єрофійович Антипович (учитель біології). Приміщення школи № 2 було спалене, обладнання знищене.

14 жовтня 1943 р. відновлено заняття. Школа розміщувалася в кількох одноповерхових тісних приміщеннях по вул. Котовського та в дитячому будинку, очолювала її Ганна Іванівна Садківська. Усього було 16 класів, 619 учнів. Працювали 22 учителі, із них 9 – із вищою освітою, 5 – із незакінченою вищою, 8 – із середньою. Восени 1944 р. від першої школи відділилася семирічна школа № 2. Учасниками Великої Вітчизняної війни були вчителі Хорольської СШ № 2: Микола Гордійович Харченко, Микола Сильвестрович Штомпель, Василь Олександрович Тарасенко, Микола Федосійович Хоменко, Ольга Іванівна Ємець, Етя Юліївна Гадбін, Карпо Остапович Ходосов, Марія Дем'янівна Хромова (діловод).

Післявоєнні сталінські часи (1945–1953)

Школа розміщувалася в чотирьох приміщеннях. Не вистачало парт, столів, стільців. Учні 5-7-х класів навчалися у 2-гу зміну. Директором була В. М. Левятова. Працювали вчителі: Н. І. Сімінько, М. Г. Яцун, Г. П. Веркляєва, О. П. Перетяцько, Є. Ф. Радченко, Г. І. Луценко, Р. І. Пархоменко, П. В. Миколенко, Г. Лимар. 1948 р. учительку школи Оксану Матвіївну Гапоненко нагороджено медаллю «За трудову доблесть».

1949-й був роком переходу до загальної обов'язкової семирічної освіти. 28 серпня 1951 р. відбулися зміни в адміністрації школи: звільнено завуча Федора Григоровича Пітченка і призначено на цю посаду вчителя математики Юхима Йосиповича Каца. 2 серпня 1952 р. від обов'язків директора Хорольської СШ № 2 (згідно з поданою заявою) звільнена Бася Михайлівна Левятова і призначена завучем I–IV класів цієї ж школи. Директором закладу призначений Микола Федосійович

Хоменко, який досі працював завучем. 6 січня 1953 р. учитель Анастасія Никифорівна Снігуренко Указом Президії Верховної Ради СРСР нагороджена медаллю «За трудову доблесть» – за вислугу років і бездоганну роботу.

Школа в роки хрущовської «відлиги» (1954–1964)

У 1954–1955 н.р. школа радіофікована силами шкільного технічного гуртка. Організовано гуртки з вивчення автомобіля, підготовки кіномеханіків. Гуртком юних техніків, який виборов право бути учасником Всесоюзної сільськогосподарської виставки, керував учитель фізики Микола Гордійович Харченко. Працювала шкільна бібліотека, яка нараховувала більше ніж 3 500 книг. Школа передплачувала 30 художніх і методичних журналів та газет.

1956 р. організовано виробничу нараду (голова – вчителька Марія Пилипівна Гнойова). 1956–1957 н. р. розпочали в новій школі, у відбудованому двоповерховому приміщенні. Під час війни воно було розбите, і відродження почалося ще 1949 р., а завершене методом народної будови в 1956-мв.

Відбудоване приміщення СШ № 2, 1956 р., Хорол

Із 1958 р. учні 8-10 кл. поруч із мовою, літературою, історією, математикою вивчали також рільництво, тваринництво, автомобільну й тракторну справу, домознавство, швейне виробництво.

У СШ № 2 почали будувати майстерню. У навчальному закладі створено виробничу бригаду. Колгосп виділив 45 га землі (40 га – під кукурудзу і 5 га – під різні овочеві культури). Учнівська бригада зобов'язалася виконати всі роботи – від сівби і до збирання врожаю. Учні виготовили 125 тис. паперових горщиків для розсади. Першу тисячу зробили школярі – першокласники. Вирощували також курчат. Із 1957 р. вирощували кокони шовкопрядів. Старшокласники закладали парники.

У школі організовано духовий оркестр (керівник – П. П. Марченко). 1962 р. січнева нарада вчителів поставила завдання організувати навчальні кабінети в школах. І вони були створені: фізичний (зав. М. Г. Харченко), хімічний (зав. К. О. Шерстюк), української мови і літератури (зав. К. О. Ходосов), біологічний

(зав. В. М. Оморокова), географічний (зав. Б. М. Сендерова), іноземної мови (зав. Г. М. Король).

У 1958–1964 рр. школу перетворено на загальноосвітню трудову політехнічну з виробничим навчанням. 1962 р. для дівчат запровадили будівельну справу (вч. Н. Ф. Павленко), а 1965 р. – торгівельну справу для дівчат 9-го класу (вчителька Г. І. Хохлова). У 1962–1963 н. р. в школі створено юнацьку добровільну протипожежну дружину. У 1964–1965 н. р. передовими вчителями називалися Карпо Остапович Ходосов, Микола Гордійович Харченко, Макар Миколайович Хвиль.

Шкільне життя в 1965–1970 рр.

1965–1966 н. р. відзначено як рік високої успішності в Хорольській СШ № 2 і переходу на 10-річне навчання, тому випускниками були й 10-ті, і 11-ті класи. 1969–1970 н.р. запровадили предметну систему навчання в 4-х класах, відбулося укрупнення дрібних і малокомплектних шкіл. З 1970–1971 н.р. відбувся перехід до 3-річної початкової освіти.

1966 р. учитель фізики М. Г. Харченко нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, 1967-го – К. О. Ходосов отримав звання «Заслужений учитель Української РСР». 1968 р. позашкільними методистами районного методкабінету були вчителі СШ № 2 Є. П. Тарасенко, М. Г. Харченко, Г. М. Король. К. О. Ходосова нагородили ювілейним знаком «50 років УРСР». Улітку 1968 р. він був делегатом III з'їзду вчителів Української РСР.

1970–1980 рр.

Готуючись до 100-річчя з дня народження В. І. Леніна, старшокласники школи активно включилися в республіканську експедицію комсомольців і школярів «Подорож в країну знань» та Всесоюзну експедицію піонерів «Заповітам Леніна вірні». Експедиційний загін «До таємниці природи» вивчав рельєф, клімат, внутрішні води, ґрунти, рослинний і тваринний світ рідного краю, встановлював взаємозв'язки і взаємозалежність між елементами природи, допомагав у збереженні й охороні природних багатств. Навесні 1969 р. учні 9-х класів посадили у прияржній смузі на площі 3 га дуби, а семикласники пропололи молоді насадження на площі 5 га; 1970 р. – пропололи 4 га лісосмуг.

Юні туристи, червоні слідопити зібрали матеріали для поновлення Ленінської кімнати та історико-краєзнавчого музею (його було урочисто відкрито в червні 1965 р.). Музей мав 12 відділів. Історико-краєзнавчий музей «переріс» рамки шкільного і став районним, який з 1967 р. одержав звання народного.

Серед учителів району, які забезпечують засвоєння учнями основ наук, дають якісні знання, у ці роки названо вчителів К. О. Ходосова, М. Ф. Радченко, Є. П. Тарасенко. 1972 р. оформлено кабінет профорієнтації, складено план профорієнтаційної роботи школи.

Піонерській дружині у переддень 50-річчя Жовтня урочисто вручили на збереження прапор піонерської організації району. Готуючись до 50-річчя утворення СРСР та 50-річчя піонерської організації,

піонерська дружина школи два роки крокувала маршем «Завжди напоготові!» за сімома маршрутами. За перемогу в цьому поході боролися всі загони. Вели «Літопис піонерської організації», де записували хороші справи кожного піонерзагону. Працював пошуковий загін. Створено штаб пошуку. Члени загону листувалися з комсомольцями 20-х, 30-х рр.

25 квітня 1974 р. створено «Школу молодих батьків» (керівник – організатор позакласної і позашкільної виховної роботи М. Ф. Радченко). Учні листувалися з ровесниками соціалістичних країн: Чехословаччини, Німеччини, Польщі, Югославії. Усі учні школи стали на ударну вахту на честь 30-річчя Перемоги, піонерські загони включилися в роботу маршу «Завжди напоготові» під девізом «Салют, Перемоги!».

Кожен піонерський загін, комсомольські організації класу вели пошукову роботу. Створено клуб інтернаціональної дружби. Його роботою керувала рада, що складалася з кількох відділів. Традицією стало проведення військово-спортивної гри «Зірниця». Відповідальні – організатори позакласної та позашкільної роботи школи М. Ф. Радченко, військовий керівник – В. О. Кривов'язко. Систематично проводилася ранкова зарядка. У школі були створені й активно працювали комсомольська організація «Молодість» та піонерська дружина ім. О. Матросова.

У 1976–1977 н.р. введено виробниче навчання з автосправи для дівчат і хлопців 9-го класу (вч. В. О. Кривов'язко, М. Г. Сироватко, інструктори – В. В. Титаренко, А. В. Кириленко). Учні, які закінчували школу, крім атестата, одержували права водія 3-го класу. У зв'язку з упродовженням у школі автосправи, з 25 серпня 1977 р. ліквідовано посаду організатора позакласної і позашкільної роботи і введено посаду заступника директора школи з виробничого навчання (Н. Ф. Павленко).

На міському стадіоні «Колос» відбулася виставка кролів і нутрій. Експонувалися кролі та нутрії середніх шкіл та кролівників-любителів району. Особливу увагу привернули кролі породи «Сірий велетень» Хорольської середньої школи № 2.

Готуючись гідно зустріти 60-річчя Жовтневої революції, класи брали участь у змаганні під девізом «П'ятнадцятьом республікам – п'ятнадцять ударних місяців». У Ленінській кімнаті проводилися зустрічі зі старими комуністами, урочистий прийом у жовтенята. Велику роль в ідейно-політичному вихованні учнів мала система політнавчання комсомольців. Працювали політгуртки «Прометей» (вч. Т. М. Хоменко, Т. В. Стеценко, В. О. Тарасенко).

У 1978–1979 н. р. продовжувалося вивчення початкової військової підготовки в школі з учнями 9-10-х класів відповідно до Закону СРСР «Про загальну військову підготовку». Організовано роботу гуртків, керівництво якими покладалося на військового керівника школи, ст. лейтенанта В. О. Кривов'язка. Учні 9-10-х класів на заняття ПВП приходили тільки у спеціальній формі одягу. Для військового кабінету передплачувалися газети: «Красная Звезда», «Советский патриот», «Ленинское

знамя», «Военные знания», «Старший сержант». Постійно поповнювався фонд військово-патріотичної літератури. 1978 створено раду з військово-патріотичного виховання учнів. Засідання її проводилося щомісяця.

Учителі фізкультури В. І. Бибик, М. П. Кондрік проводили велику позакласну роботу з фізкультури, працювали спортивні секції з баскетболу, волейболу, легкої атлетики. Учні брали участь у районних спортивних змаганнях, де займали призові місця. У зв'язку з рішенням комісії Міністерства освіти УРСР, у СШ № 2 1979 р. організовано клуб «Вихідного дня».

Із 10 січня 1980 р. на посаду директора школи призначено Радченко Маргариту Федорівну, яка з 1964 р. працювала вчителем російської мови та літератури, організатором позакласної роботи, завучем. Маргарита Федорівна керувала методичним об'єднанням вчителів російської мови та літератури району, сім років очолювала парторганізацію школи, була депутатом райради й міськради, багато років – членом комісії у справах неповнолітніх. Та найбільша її заслуга – будівництво нового приміщення школи.

Із 15 січня 1980 р. на посаду заступника директора з навчально-виховної роботи призначено Ніну Федорівну Павленко. З метою поліпшення роботи з дітьми-сиротами та багатодітними сім'ями громадським інспектором призначено Надію Олексіївну Дзюбу. У книгу Пошани школи занесено вчителів: Є. П. Тарасенко, Б. М. Сендерову, А. О. Штомпеля, Т. В. Стеценко, Т. П. Хоменко. На шкільну дошку Пошани занесено О. О. Кобеляцьку, В. М. Омарокову, Г. М. Король, К. С. Каплун, О. Г. Безносик, Н. Ф. Перепеляк, В. А. Тарасенко.

Будівництво школи

Нове приміщення школи будувалося протягом 3-х років (розпочато у вересні 1979 р.). На подвір'ї школи учні і вчителі посадили багато кущів, дерев, розбили нові клумби. Учителі фізичної культури В. І. Бібік та А. І. Бібік доклали багато зусиль для спорудження спортивного майданчика, закупили спортінвентаря, обладнання для спортивного залу школи. Велику допомогу у створенні спортивної бази закладу надали шефи – МКК дитячих продуктів, які подарували учням 100 пар лиж, 30 спортивних матів, 7 телевізорів, спортінвентар для малого спортивного залу, який учителі фізичної культури та учні обладнали у підвальному приміщенні.

У 1981–1982 рр. завезено обладнання на суму 130 тис. крб на оформлення кабінетів, лабораторії та майстерень. Із лютого 1982 року розпочато заняття в новому приміщенні. Директором школи у 1986–1989 рр. працювала Людмила Миколаївна Синягівська. З 1 вересня 1986 р. організатором суспільно корисної, продуктивної праці учнів призначено Одинець Віру Василівну. На посаду директора призначено з 15 квітня 1989 р. Ніну Федорівну Павленко шляхом переведу з посади заступника директора з навчально-виховної роботи. З 20 квітня 1989 р. на посаду заступни-

ка директора з навчально-виховної роботи призначено Козлова Юрія Федоровича.

Освіта України на початку 90-х років перебувала в складному становищі. Розпочалося реформування науки та освіти. Потребувалося реорганізації та оновлення Хорольська середня школа № 2.

Початкова освіта набуває нового рівня – виникають класи поглибленої індивідуальної уваги (В. І. Новоселецька), класи прискороного навчання (Л. М. Шильцова). Учитель інформатики А. А. Батура запроваджує роботу факультативу, гуртка «Юний програміст». Роботу з краєзнавства проводять досвідчені педагоги Г. В. Гарбар та М. Г. Гарбар. Організовано фольклорний гурток (керівник Н. Циба). З метою ефективного використання технічних засобів навчання та іншого унаочнення кімнату № 21 та препаратознавства до неї переобладнано під кабінет ТЗН. У 1990–1991 н.р. школа працювала у дві зміни: І зміна – 1–3; 5–6; 9–11-ті класи; ІІ зміна – 7–8 класи.

У школі формується система роботи з виявлення обдарованих дітей. Утворюються класи трьох рівнів. Перший рівень – класи прискороного навчання. Другий – класи вікової норми. І третій рівень – класи підвищеної педагогічної уваги. У 1996–1997 н. р. школа працювала над проблемою рівневої диференціації. Із 981 учнів було сформовано 32 класи. Два з них поглиблено вивчали математику, два – англійську мову, один – українську літературу, автосправу.

Новітня історія гімназії

Новітня історія гімназії розпочалася у 2002 р. з реорганізації Хорольської середньої школи № 2 в Хорольську гімназію. 2001 р. директором школи № 2 став М. М. Копайгора. 29 листопада 2002 р. відбулася презентація гімназії м. Хорола. У цей час у закладі працювало 77 учителів та навчалось 890 учнів. У лютому 2002 р. відкрито сучасний комп'ютерний клас, у березні 2002 р. створено учнівський парламент. У 2003 р. колектив розпочав роботу над реалізацією методичної проблеми «Упровадження елементів особистісно орієнтованої методики навчання та родинного виховання». Створено дієву піклувальну раду та благодійний фонд «Інтелект». 2003 р. розпочато професійне навчання з курсу «Оператор комп'ютерного набору».

Сучасний вигляд Хорольської гімназії (2014)

Для вирішення названої проблеми колектив тісно співпрацює з кафедрою педагогічної майстерності ПОШПО, стає членом осередку з упровадження педагогічної технології «Школа-родина». Основні завдання щодо реалізації технології родинного виховання визначено на педагогічній раді «Гімназія і сім'я: консолідація зусиль» за участю членів батьківських комітетів та засіданні педагогічної ради-практикуму «Роль родинного виховання у становленні особистості гімназиста». Учителями М. Г. Гарбар та Г. В. Гарбар створено народознавчий кабінет-музей.

Методична розробка «Гімназія і сім'я – консолідація зусиль» на обласному огляді-конкурсі друкованих матеріалів у 2005 р. отримала грамоту Управління освіти і науки облдержадміністрації та грошову премію. Членами групи класних керівників «Творчість» у гімназії розроблено програму «Я і моя родина».

Керівним органом самоврядування гімназії є парламент та його президент, якого обирають щорічно. Під керівництвом президента гімназії проводяться Дні самоврядування. Учнівською організацією Хорольської гімназії є Парламентська республіка, до якої входять гімназисти 5–11 класів. Парламентська республіка поділяється на 2 об'єднання: «Галактика» та «Ритм». Члени цих об'єднань беруть участь в акціях «Родовід», «Чужих дітей не буває».

27 жовтня 2004 р. проведено розширену педагогічну раду гімназії в рамках експериментальної роботи з родинного виховання за проблемою «Ціннісні засади української родини в умовах особистісно орієнтованої освіти» за участю голів батьківських комітетів, працівників Полтавського ОШПО та Хорольського районного методичного кабінету. У гімназії працює психологічна служба, де консультативний пункт сім'ї.

30 вересня 2005 в Хорольській гімназії відбулася незабутня, хвилююча подія, яку з нетерпінням чекали мешканці міста. На фасаді приміщення цього навчального закладу урочисто відкрито меморіальну дошку К. О. Ходосова. Заслужений учитель УРСР, науковий кореспондент Науково-дослідного інституту педагогіки України, кандидат педагогічних наук К. О. Ходосов понад 25 років працював учителем у Хорольській середній школі № 2.

Хорольська гімназія – фіналіст обласного конкурсу-захисту моделі навчального закладу «Школа сприяння здоров'ю», посіла III місце в обласному огляді-конкурсі за кращу організацію фізичного виховання учнівської молоді. Директор Хорольської гімназії М. М. Копайгора отримав Диплом учасника Третьої виставки-презентації «Інноваційні технології навчання» (жовтень 2006 р., м. Київ) за розробку і впровадження у навчально-виховний процес інноваційних освітніх технологій та нагороду, яка підтверджувала Почесне звання Хорольської гімназії як лауреата конкурсу в номінації «Інновації у навчальному процесі».

Гімназія зайняла I місце в обласному конкурсі на кращу Програму розвитку Національної мережі шкіл сприяння здо-

ров'ю (2004 р.) та стала фіналістом обласного конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу «Школа сприяння здоров'ю» (2006 р.), посіла III місце в обласному огляді-конкурсі на кращий стан фізичного виховання учнівської молоді, у 2006 р. стала переможцем III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту сучасної моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю, нагороджена Почесною грамотою Міністерства освіти і науки України.

Стало традицією проведення педагогічних читань за творами В. О. Сухомлинського та А. С. Макаренка. Кожен рік вчителі гімназії демонструють свій досвід, фаховий рівень, беручи участь у професійних конкурсах. На сьогоднішній день у гімназії працюють: директор гімназії М. М. Копайгора – переможець Всеукраїнського конкурсу «100 кращих керівників шкіл України» в номінації «Управління розвитком та фінансами»; О. В. Горщатко – призер Всеукраїнського конкурсу «Учитель-новатор – 2005»; Л. М. Шильцова – переможець обласного конкурсу «Учитель року»; К. П. Кравченко – переможець восьмого Всеукраїнського конкурсу «Творчість освітан» та лауреат обласного конкурсу «Учитель року – 2004»; І. В. Крутько – переможець обласного конкурсу «Класний керівник – 2004»; Л. В. Гудзь – лауреат обласного конкурсу «Заступник директора з виховної роботи – 2006»; Л. М. Капшук, Н. В. Пасічник, Л. М. Дацко – дипломанти обласного конкурсу «Учитель року»

Навчальний заклад є переможцем конкурсу „100 кращих навчальних закладів України”, нагороджений бронзовими медалями виставок: „Сучасна освіта в Україні – 2009”, „Інноватика в освіті України – 2010”, „Інноватика в освіті України – 2011”, Сучасні навчальні заклади – 2010”, срібними медалями Міжнародної виставки „Сучасні навчальні заклади – 2011”, Міжнародної виставки „Сучасні навчальні заклади – 2012”. У 2010 р. колектив став лауреатом громадської акції „Флагмани освіти і науки України”.

Учні закладу – постійні переможці районного, обласного та учасники Всеукраїнського етапів учнівських олімпіад із базових дисциплін, активні учасники міжнародних конкурсів. Учениця Бровко Валерія стала переможницею обласного етапу та учасницею заключного етапу Міжнародного конкурсу „Безпечна Україна. Безпечна Європа. Безпечний світ”.

База для реалізації запланованих змін, що поліпшують процес навчання і виховання, у Хорольській гімназії є. Це перш за все, творчий, висококваліфікований колектив учителів. Зі стін навчального закладу у велике життя впевнено виходять юнаки та дівчата, які гідно несуть звання випускників Хорольської гімназії і плідно працюють на благо рідної землі, рідної держави. Серед них – учителі та інженери, лікарі, банкіри, підприємці, кваліфіковані робітники.

Цитувати: Старчик Л. М. Сторінки історії Хорольської гімназії / Л. М. Старчик // Постметодика. – 2014. – № 4. – С. 51 – 56.

© Л. М. Старчик, 2014. стаття надійшла в редакцію 3.09.2014 ■

Хиллиг Г.
В поисках истинного
Макаренко.
Русскоязычные
публикации
(1976–2014). –
Полтава: издатель
Шевченко Р.В., 2014. –
778 с.

УДК 929

РЕЦЕНЗИЯ НА КНИГУ ГЁТЦА ХИЛЛИГА "В ПОИСКАХ ИСТИННОГО МАКАРЕНКО. РУССКОЯЗЫЧНЫЕ ПУБЛИКАЦИИ (1976–2014)"

С. Ф. Кленко

Рецензируется книга одного из лидеров мирового макаренковедения Гётца Хиллига (ФРГ) – важный научный источник, показывающий структуру и особенности советской системы воспитания и обучения в УССР 1930-х годов в мировом контексте развития идеи коллективного обучения и проясняющий истинную картину жизни и деятельности А. С. Макаренко как одной из ключевых фигур мировой педагогики XX в. Подчеркнуты достоинства книги – панорамность и многогранность "поиска истинного Макаренко" благодаря проведенному автором анализу многих архивных и печатных источников, легкость восприятия текста, строгое соблюдение научных стандартов представления результатов исследования.

Ключевые слова: Гётц Хиллиг, Антон Макаренко, «В поисках истинного Макаренко. Русскоязычные публикации (1976–2014)».

Кленко С. Ф. Рецензія на книгу Гьотца Хілліга «У пошуках істинного Макаренка. Російськомовні публікації (1976–2014)»

Рецензуется книга одного из лидеров мирового макаренковедения Гётца Хиллига (ФРГ) – важное научное джерело, що показує структуру й особливості радянської системи виховання та навчання в УРСР 1930-х років у світовому контексті розвитку ідеї колективного навчання, виокремлює істинну картину життя й діяльності А. С. Макаренка як однієї з ключових фігур світової педагогіки XX ст. Підкреслено переваги книги – панорамність та багатогранність «пошуку істинного Макаренка» завдяки здійсненому автором аналізу багатьох архівних і друкованих джерел, легкість сприймання тексту, суворе дотримання наукових стандартів представлення результатів дослідження.

Ключові слова: Гьотц Хілліг, Антон Макаренко, «У пошуках істинного Макаренка. Російськомовні публікації (1976–2014)».

Klenko S.F. Review of Book "Uncovering True Makarenko. Publications in Russian Language (1976-2014)" by Goetz Hillig.

This paper reviews book of one of the leaders of the world Makarenko studies – Hillig Goetz (Germany). This book is an important scientific source that shows the structure and features of the Soviet system of education and training in the USSR during 1930th in the global context of the idea of collective learning, brings out the true picture of the life and work of A. S. Makarenko as one of the key figures of pedagogy in the XXth century. Author of the review emphasizes the benefits of Goetz Hillig's book - panoramic and diversity of views on searching "true Makarenko" because of plenty analysis of many archival and printed sources, ease perception of text, strict observing scientific standards for presentation of research results.

Keywords: Goetz Hillig, Anton Makarenko, "Uncovering True Makarenko. Publications in Russian Language (1976-2014)".

Кленко Сергей Федорович, доктор философских наук, доцент, проректор по научной работе Полтавского областного института последипломного педагогического образования им. М. В. Остроградского, главный редактор журнала "Постметодика"

Автор рецензируемой книги – иностранный член Национальной Академии педагогических наук Украины, руководитель лаборатории Марбургского университета “Макаренко-реферат”, вице-президент Международной макаренковской ассоциации, доктор филос. наук Г. Хиллиг / Goetz Hillig, чей авторитет в сфере макаренковедения бесспорен, – в рекомендациях не нуждается. Поэтому отрадно сообщить, что после выхода в Марбурге хорошо известных научной общественности десятков выпусков *Opuscula Makarenkiana* и титанической работы по изданию сочинений Макаренко и документов, связанных с его биографией, один из лидеров мирового макаренковедения, наконец, предложил давно ожидаемую «хиллиговскую энциклопедию Макаренко», свой *Opus magnum* о Макаренко, и обратиться к издателям книги с настоятельной просьбой о ее безусловной поддержке.

Действительно, предлагаемая читателю книга свидетельствует о жизненном подвиге Г. Хиллига, состоящем в 50-летнем непрерывном познании феномена Макаренко¹ и посредством этого – раскрытии истории Украины и Советского Союза, педагогических и культурных, политических и идеологических особенностей коммунистического тоталитаризма, ментальности различных представителей населения Украины и России. Каждая из статей книги (всего их 61) – пример преодоления узких границ макаренковедения, поскольку Г. Хиллигу впервые удалось проанализировать множество архивных и печатных источников, показать структуру и особенности советской системы воспитания и обучения в УССР 1930-х годов в мировом контексте развития идеи коллективного обучения, назвать его лидеров и показать их повседневную жизнь.

Возможно, специалисты-макаренковеды будут спорить о точности авторских интерпретаций, но, даже при этом гипотетическом предположении, бесспорным достоинством книги является панорамность и многогранность “ПОИСКА ИСТИННОГО МАКАРЕНКО”, легкость восприятия текста, свойственная увлекательному детективному сочинению, и, одновременно, строгое соблюдение научных стандартов представления результатов исследования.

Вызывает восхищение стиль автора, основанный на развитии методологического тезиса Гете: “Что есть общее? Отдельное!”. Г. Хиллиг мастерски и глубоко научно принимает в рассмотрение это “отдельное” Макаренко, тысячи “мелочей” его биографии и истории того времени и на этом основании концептуализирует общее, сущностное Макаренко как великого педагога, проясняя читателю за лесом истори-

ческих домыслов, попыток канонизации Антона Семеновича истинную картину его жизни и деятельности как одной из ключевых фигур мировой педагогики XX века.

Автор в своей книге исполнил миссию “исследовать и сохранить Макаренко”. Вместе с познанием истории, связанной с великим педагогом и одновременно определяемой им, Г. Хиллиг в тексте книги передает нам напряжение современной немецкой гуманитарной науки по познанию человека, возможностей и сложностей его бытия в XX ст. Нужно отметить, что появление настоящего исследования сопряжено с переломным временем для славистики Германии, еще несколько лет назад переживающей кризис, и, безусловно, будет, с нашей точки зрения, весомым вкладом в эту научную отрасль.

Кроме того, являясь первостепенным событием в области макаренковедения, данная работа – не просто дань уважения, проявленная автором по отношению к Макаренко и его деятельности, начало которой было положено в Полтаве, но и ключ к сотрудничеству между представителями западной и отечественной школ славистики. Имея в распоряжении такое издание, широкий круг читателей сможет приобщиться к богатому опыту западных исследований, понять принципы восприятия жизни и творчества Макаренко в Германии, увидеть историю своего народа с других, широких рубежей мировой науки. А отсюда возникает перспектива творческого обогащения исследовательских традиций в познании Макаренко и его педагогической концепции.

Указав на достоинства книги, все же замечу, что недостатками предлагаемого варианта издания *Opus magnum* “В ПОИСКАХ ИСТИННОГО МАКАРЕНКО. Русскоязычные публикации (1976–2014)” считаю, во-первых, весьма краткий биографический очерк автора, который нужно, безусловно, расширить, и, во-вторых, отсутствие в книге полной библиографии всех его трудов. Прилагаемый к книге только “Список научных публикаций Г. Хиллига, вышедших в Украине (1990–2013)”, который желательно оформить в соответствии с украинскими стандартами библиографических описаний, к сожалению, не дает полного представления о широчайшем контексте научной работы Г. Хиллига над русскоязычными публикациями в 1976–2014 гг.

В целом же книгу рекомендую к печати как важный и бесценный научный источник и вместе с тем как издание, которое можно использовать в учебном процессе и для подготовки молодых педагогов в университетах, и в системе последилового образования.

¹ Первая известная нам публикация Г. Хиллига о Макаренко напечатана в 1964 г.: *Erziehung zum Kollektiv durch das Kollektiv. Zu einer Kategorie bei A. S. Makarenko* (Воспитание к коллективу через коллектив. К одной из категорий А. С. Макаренко) // *Bildung und Erziehung*, 1964, Н.6, s.429–444.

Цитувати: Клепко С. Ф. Рецензия на книгу Гётца Хиллига “В поисках истинного Макаренко. Русскоязычные публикации (1976–2014)” / С. Ф. Клепко // *Постметодика*. – 2014. – № 4. – С. 57 – 58.

УДК 371:1

МЕДІАОСВІТА: ПРОБЛЕМИ ТА ДОСЯГНЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Муліка К. М.

Обґрунтовується важливість медіаосвіти та необхідність її інтеграції у формальну систему освіти України. Повідомляється про основні досягнення та перешкоди на шляху запровадження медіаосвітніх практик навчальними закладами Полтавської області – учасниками дослідно-експериментальної діяльності з медіаосвіти.

Ключові слова: медіаосвіта, дослідно-експериментальна діяльність з медіаосвіти.

Муліка Е. Н. Медиаобразование: проблемы и достижения учебных заведений Полтавской области Обосновывается важность медиаобразования и необходимость его внедрения в формальную систему образования Украины. Сообщается об основных достижениях, преградах на пути внедрения медиаобразовательных практик учебными заведениями – участниками опытно-экспериментальной деятельности по медиаобразованию.

Ключевые слова: медиаобразование, опытно-экспериментальная деятельность по медиаобразованию.

Mulika K. M. Media Education in Secondary Schools of Poltava Region: Problems and Achievements This paper describes the importance of media education and its integration into the formal system of education in Ukraine; reports on the achievements and obstacles to the introduction of media education into practices of pilot secondary schools of Poltava region.

Keywords: media education, research and experimental activities in media education.

Актуальність медіаосвіти в сучасній школі

В інформаційну добу значна частина національного багатства (капіталу) сучасних країн створюється у сфері інформаційних технологій. Здатність до грамотної роботи з інформацією (навченість сприймати, аналізувати інформацію, мати уявлення про механізми та наслідки впливу медіа, досвід створення медіапродукції як усвідомлення того, що медіа не відображають дійсність, а презентують її) є необхідною компетенцією сучасної особистості. Саме тому, починаючи з 60-х років ХХ ст., у Великій Британії, Канаді, Німеччині, США, Франції розпочався активний розвиток медіаосвіти в навчально-виховному процесі. А першу програму з медіаосвіти розробив канадець М. Мак Люен у 1959 р.

«На думку фахівців ЮНЕСКО, медіаосвіта – частина основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію та інструмент підтримки демократії» [1, с. 6]. «В документах ЮНЕСКО вказано, що медіаосвіта – це навчання теорії і практичних умінь для опанування сучасними мас-медіа, які розглядають як частину специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці; її слід відрізнити від

використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань, таких, як, наприклад, математика, фізика чи географія» [5, с. 10].

Нормативно-правове врегулювання експериментально-дослідної діяльності з медіаосвіти у Полтавській області

Системне впровадження у навчальних закладах Полтавської області медіаосвіти розпочалося у 2011 році як наслідок включення низки навчальних закладів до Всеукраїнської експериментально-дослідної діяльності з медіаосвіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 27.07.2011 № 886 «Про проведення всеукраїнського експерименту з запровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України», наказ Головного управління освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації від 14.10.2011 № 400 «Про проведення всеукраїнського експерименту з запровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України»).

Наукове керівництво експериментально-дослідною роботою здійснює Інститут соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України в особі Любові Антонівни Найдьонової, заступника директора з

наукової роботи, завідувача лабораторії психології масової комунікації та медіаосвіти, доктора психологічних наук. Науковим координатором дослідно-експериментальної роботи в Полтавській області призначено Катерину Миколаївну Муліку, завідувачку центру практичної психології і соціальної роботи Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського [3].

Карта експериментально-дослідної роботи з медіаосвіти в навчальних закладах Полтавщини

До Всеукраїнської експериментально-дослідної діяльності долучилися 8 областей України: Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Полтавська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Черкаська, м. Київ та Автономна Республіка Крим.

Учасниками експерименту від Полтавщини стали 9 навчальних закладів: Комсомольська ЗОШ I-III ступенів № 1 з поглибленим вивченням економіки та права, Комсомольська ЗОШ I-III ст. № 2 з поглибленим вивченням математики, Кременчуцький колегіум № 25, Кременчуцька ЗОШ I-III ст. № 16, Кременчуцький ліцей № 11, Великобагачанська ЗОШ I-III ст., Тарасівська ЗОШ I-III ст. Гребінківського району, Полтавська загальноосвітня школа № 28, Полтавський міський багатoproфільний ліцей № 1 ім. І. П. Котляревського.

Актуальність проблеми формування медіаграмотності та медіаосвіченості в учасників навчально-виховного процесу спонукала ще 8 навчальних закладів долучитися у 2013 році до експериментальної діяльності на регіональному рівні: Остап'євську загальноосвітню школу I-III ст., Машівську спеціалізовану школу I-III ст., Карлівську загальноосвітню школу I-III ст.

№ 3, Червонозаводську загальноосвітню школу I-III ст. № 1, Решетилівську гімназію імені І. Л. Олійника, Малокобелячківську загальноосвітню школу I-III ст., Соколовобалківську загальноосвітню школу I-III ст., Новосанжарський навчально-виховний комплекс.

Програма експериментальної діяльності та статус експериментальних закладів на регіональному рівні затверджені наказом Департаменту освіти і науки Полтавської ОДА від 22.03.2013 № 110 «Науково-методичні засади впровадження вітчизняної моделі медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів Полтавської області на 2013–2016 роки».

Сутність медіаосвіти та проблеми її запровадження

Досі серед педагогічної спільноти поширене хибне уявлення про сутність медіаосвіти як здатності до користування тех-

нічними засобами. Учителі досить часто скептично ставляться до доцільності та власних можливостей упровадження медіаосвіти, оскільки діти, начебто, краще орієнтуються у медіапросторі. Насправді, діти потребують супроводу та орієнтування у перевантаженому інформаційному середовищі (допомоги у виявленні маніпулятивних впливів; пошуку відповідей на питання про те, як і де шукати, переробляти інформацію, як визначити її до-стовірність, структурувати медіатекст, щоб він був зрозумілим, грамотно презентувати себе за допомогою медіа тощо). На вирішення саме таких завдань і спрямовані засоби медіаосвіти.

На думку Іванова С. І., к. т. н., доцента, керівника експертної діяльності з медіаосвіти у Запорізькій області, формування критичного мислення недостатньо, коли йдеться про медіаосвіченість, оскільки через «пожовтіння» мас-медіа та зниження загального рівня медійної продукції можна в окремих випадках, аналізуючи інформацію з медіа, усвідомити, що все навколо брехня. Науковці радять, окрім розвитку критичного мислення, розвивати в учасників навчально-виховних процесів мислення процесами (які процеси відбуваються навколо особистості та яку участь у них вона бере).

Науково-методичне забезпечення експериментально-дослідної діяльності з медіаосвіти у Полтавській області

На перших етапах експериментальної діяльності постала проблема неготовності педагогічних працівників до впровадження медіаосвіти. Потужне науково-методичне забезпечення експериментальної діяльності з медіаосвіти, спрямоване, зокрема, й на реалізацію названої проблеми, здійснює міжнародний благодійний фонд Академія української преси (АУП) (президент – Валерій Феліксівич Іванов, професор, доктор філологічних наук) завдяки підтримці Агентства США із міжнародного розвитку (USAID), MyMedia / DANIA. Окрім друкованих видань для педагогів з проблем медіаосвіти та інформаційної грамотності, АУП організовує навчальні, науково-методичні семінари та конференції, інші акції, які є потужним ресурсом для навчання, обміну досвідом учасників експериментально-дослідної роботи.

Так, у рамках щорічних Літніх шкіл із медіаосвіти, які організовує АУП, підготовлено 5 медіапедагогів із Полтавської області (К. М. Муліка, зав. центру практичної психології і соціальної роботи ПОППО; Н. М. Масляник, практичний психолог Комсомольської ЗОШ I-III ст. № 2 з поглибленим вивченням математики; О. В. Онищенко, вчитель зарубіжної літератури Кременчуцького колегіуму № 25; І. С. Земелько, заступник директора Полтавської ЗОШ I-III ст. № 28; В. П. Лисечко, практичний психолог

Червонозаводської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Лохвицької районної ради).

Одним із важливих напрямів розвитку медіаосвіти є оновлення концепцій шкільних газет. Шкільні медіа, зокрема шкільні газети, можуть і мають стати засобом упровадження діалогу в освіті (обговорення на шпальтах газети шкільних проблем, у тому числі гострих, презентація позицій педагогів, адміністрації, батьків та учнів з окремих питань життя школи тощо).

Учасниками науково-практичних семінарів «Як створити сучасну шкільну газету» (м. Харків, 22-23.11.2012, та м. Зелена Буча, 10-15.08.2014) стали учні Гуміров Віктор і Менчинський Олександр (Полтавська ЗОШ I-III ст. № 28), Касьяненко Олексій (Кременчуцький ліцей № 11), практичні психологи О. В. Роман (Комсомольська ЗОШ I-III ст. № 1 з поглибленим вивченням економіки та права), Т. В. Баранник (Великобагачанська ЗОШ I-III ст.), заступник директора Полтавської ЗОШ I-III ст. № 28 І. С. Земелько.

За результатами участі полтавських делегацій у названих вище заходах К. М. Мулікоу, В. Гуміровим та О. Менчинським проведено низку майстер-класів, присвячених новій концепції шкільної газети, яка полягає в розробленні в навчальному закладі проекту зі створення сучасної шкільної газети. У майстер-класах взяли участь 34 педагоги та 31 підліток Полтавської області. У рамках цих заходів учасники працювали над формуванням структури газети, визначенням її рубрик, жанрів газетної журналістики, правильним розміщенням інформації на газетних шпальтах, грамотним формулюванням заголовків матеріалів. Загалом було створено 11 макетів шкільних газет. У рамках майстер-класів підлітки та дорослі розглядали питання, як створити затребувану, цікаву сучасну шкільну газету.

Із метою активізації процесу оновлення шкільних медіа, демократизації шкільного середовища Центром практичної психології і соціальної роботи ПОППО заплановано проведення у 2015 році обласного конкурсу «Краща шкільна газета».

Досягнення навчальних закладів Полтавської області в упровадженні медіаосвіти

У п'яти експериментальних закладах області всеукраїнського рівня з медіаосвіти на основі вітчизняної моделі розроблено психолого-педагогічну концепцію розвитку шкільної системи медіаосвіти.

Із метою підготовки педагогічних колективів до реалізації дослідно-експериментальної роботи на базі шкіл області проводяться семінари-практикуми для вчителів, створені творчі групи, опрацьовується фахова література з

проблеми. Центром практичної психології і соціальної роботи ПОППО організовано та проведено: тренінг «Вступ до медіаосвітньої спеціалізації педагога: готовність до викладання курсу «Медіакультура» для старшокласників» (12-13 травня 2011 р.); Всеукраїнський семінар-практикум із проблеми «Практична медіаосвіта» (17-19 лютого 2012 року) за підтримки Міжнародного фонду «Відродження», у якому взяли участь представники Полтавської, Луганської областей та м. Києва; семінар «Створення інноваційного медіапростору в навчальних закладах Полтавської області» (8 лютого 2013 р.), майстер-класи зі створення короткометражних мультиплікаційних фільмів «Створення інноваційного медіапростору в навчальних закладах Полтавської області» спільно з комп'ютерною Академією «Шаг» (29 січня та 5 лютого 2014 року).

Із метою координації зусиль науковців і педагогів щодо поширення медіаосвітніх практик Центром практичної психології і соціальної роботи ПОППО створено базу даних навчальних закладів (зокрема вищих), установ і організацій, які займаються проблемами медіаосвіти. У рамках науково-практичного семінару «Нові психолого-педагогічні особливості розвитку вітчизняної моделі медіаосвіти» (27 травня 2014 року) за участю науковців Полтавського НПУ імені В. Г. Короленка, Інституту соціальної і політичної психології НАПН України, представників експериментальних закладів, комп'ютерної академії «Шаг», бібліотек налагоджено зв'язки між закладами, які розвивають медіаосвітні практики.

У всіх навчальних закладах, які долучилися до експериментальної діяльності на регіональному та всеукраїнському рівнях, впроваджується програма для 10 класу «Медіакультура» з використанням робочих зошитів «Практикум медіакультура». За цією програмою навчаються 11 класів шкіл Полтавської області (423 учні).

У Комсомольській ЗОШ I-III ст. № 2 з поглибленим вивченням математики, Полтавському міському багатопрофільному ліцею № 1 ім. І. П. Котляревського системно впроваджуються шкільні кіноклуби. До відкриття «XI Мандрівного міжнародного фестивалю документального кіно про права людини Docudays UA» (16 жовтня 2014 р.) долучилися 28 працівників психологічної служби системи освіти Полтавської області, зокрема представники навчальних закладів, які беруть участь у Всеукраїнській експериментальній діяльності з медіаосвіти. Налагоджена співпраця з Полтавською філією Суспільної Служби України. Координатор фестивалю у м. Полтаві Тетяна Олександрівна Білоброва запропонувала методіку проведення занять у шкільних кіноклубах і презентувала для перегляду низку доку-

ментальних фільмів з подальшим обговоренням.

У навчальних закладах м. Комсомольська, які беруть участь у експерименті, Тарасівській ЗОШ І-ІІІ ст. Гребінківської районної ради налагоджена постійна співпраця з місцевими медіа, шкільні події транслюються широкому колу громадськості через медіа.

Створені медіатеки відкритих уроків із елементами медіаосвіти у Кременчуцькій ЗОШ І-ІІІ ст. № 16. На шкільному сайті Тарасівської ЗОШ І-ІІІ ст. Гребінківської районної ради розміщено близько 50 Web- сторінок із медіаосвіти, більшість із яких створені і завантажені самими учнями. У Полтавській загальноосвітній школі № 28 значна увага приділяється написанню дитячих наукових робіт із медіаосвіти.

Щороку всі навчальні заклади, що впроваджують експеримент із медіаосвіти, беруть участь у Всеукраїнському конкурсі «Діти та медіа». Переможців змагання підготували в Тарасівській ЗОШ І-ІІІ ст. Гребінківської районної ради, Комсомольській ЗОШ І-ІІІ ст. № 2 з поглибленим вивченням математики, Кременчуцькому колегіумі № 25.

На курсах підвищення кваліфікації Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського поширюються кращі практики впровадження медіаосвіти в експериментальних навчальних закладах.

Центром практичної психології і соціальної роботи ПОІППО налагоджено співпрацю з Полтавською обласною бібліотекою для юнацтва ім. О. Гончара, яка відкрила першу серед бібліотек міста студію медіакультури та грамотності для молоді Полтавщини «Відкритий простір». Керівник студії – головний бібліотекар відділу соціокультурної роботи Валентина Гринько. Експериментальною аудиторією є 20 старшокласників Полтавської школи-інтернату № 1. Мета цього проекту – навчити учасників студії орієнтуватися у сучасному медіапросторі, розуміти основні принципи функціонування різних видів ЗМІ, аналізувати, розшифровувати та використовувати закодовану у медіаповідомленнях інформацію, знати правила культури спілкування в інформаційному суспільстві та методи захисту від можливих негативних впливів у процесі масової комунікації.

Висновки за результатами експериментальної діяльності з медіаосвіти у Полтавській області

1. За результатами досліджень, проведених у експериментальних навчальних

закладах станом на грудень 2014 року, можемо підсумувати: педагоги, батьки та учні усвідомлюють необхідність упровадження медіаосвіти в загальноосвітніх навчальних закладах і підтримують використання програми «Медіакультура» в навчальному процесі.

2. Учасники експерименту наголошують на необхідності впровадження програм із медіаосвіти, починаючи з початкових класів. Наразі існують окремі програми, затверджені Міністерством освіти і науки України, для початкових, 8 (9) та 10 класів, які розробили різні автори, не враховуючи наступності у знаннях, уміннях, навичках учнів.

3. Системне впровадження медіаосвіти в навчальні заклади потребує відкриття факультативів, уведення окремих годин із медіаосвіти у навчально-виховний процес, що супроводжується суттєвими труднощами.

4. Педагоги потребують системної підготовки до викладання медіаосвіти, ознайомлення з новими методиками з названої дисципліни.

5. Однією із перешкод на шляху запровадження медіаосвіти є неготовність педагогічних працівників до реалізації інновацій.

6. Найвища результативність упровадження медіаосвіти спостерігається в навчальних закладах, де увесь педагогічний колектив включений у процес упровадження медіаосвіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванов В. Ф. *Медіаосвіта та медіаграмотність* / ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за науковою редакцією В. В. Різун. – Київ : Центр Вільної Преси, 2013. – 352 с.
2. Найдюнова Л. А. *Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід : навчальний посібник* / О. Т. Баршполець, Л. А. Найдюнова. – К. : Міленіум, 2010. – 440 с.
3. Про проведення всеукраїнського експерименту з упровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів України : наказ Міністерства освіти і науки України від 27.07.2011 № 886.
4. Про проведення дослідно-експериментальної роботи «Науково-методичні засади впровадження вітчизняної моделі медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів Полтавської області на 2013–2016 роки» : наказ Департаменту освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації від 22.03.2013 № 110.
5. Шейбе С. *Медіаграмотність : підручник для вчителя* / Сінді Шейбе, Фейз Рогоу / перекл. з англ. С. Дьола; за загал. ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. – К. : Центр вільної преси, Академія української преси, 2014. – 319 с.

Цитувати : Муліка К. М. Медіаосвіта у фокусі: перешкоди та досягнення навчальних закладів Полтавської області / К. М. Муліка // Постметодика. – 2014. – № 4. – С. 59–62.

© К. М. Муліка, 2014. Стаття надійшла в редакцію 26.03.2014 ■

ПРО РЕАЛІЗАЦІЮ ОРІЄНТОВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ АТЕСТАЦІЙНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗНЗ

О. О. Куляєва

Повідомляється про стан реалізації Орієнтовної регіональної програми атестаційної експертизи загальноосвітнього навчального закладу в контексті підготовки в Україні нової редакції порядку державної атестації дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, навчально-виховних комплексів та об'єднань.

Ключові слова: атестаційна експертиза, загальноосвітній навчальний заклад.

Куляева О. А. О реализации Ориентировочной региональной программы аттестационной экспертизы ОУЗ

Сообщается о состоянии реализации Ориентировочной региональной программы аттестационной экспертизы общеобразовательного учебного заведения в контексте подготовки в Украине новой редакции порядка государственной аттестации дошкольных, общеобразовательных, внешкольных учебных заведений, учебно-воспитательных комплексов и объединений.

Ключевые слова: аттестационная экспертиза, общеобразовательное учебное заведение

Kulyayeva O.O. On the Implementation of Estimated Regional Program of Secondary School Certification

This paper reports about implementation of the Estimated regional program of secondary school certification in the context of the preparation of a new revision of the Ukraine state certification procedure of primary, secondary, out-of-school educational institutions, educational centers and associations.

Keywords: certification examination, secondary school.

У 2013 р. Міністерством освіти і науки України прийнято Орієнтовні критерії оцінювання діяльності загальноосвітніх навчальних закладів. У зв'язку із цим відділом ліцензування та атестації навчальних закладів Полтавського ОШПО створено робочу групу в складі спеціалістів відділів освіти, методистів методичних кабінетів, директорів шкіл. Мета діяльності групи – здійснення адаптації Орієнтовних критеріїв до особливостей Полтавської області.

Орієнтовна регіональна програма атестаційної експертизи загальноосвітніх навчальних закладів Полтавської області була затверджена наказом Департаменту освіти і науки того ж року. Користувач сайту ПОШПО знайде цей документ на сторінці відділу ліцензування та атестації у збірнику «Програмно-методичне забезпечення державної атестації загальноосвітнього навчального закладу (посібник на допомогу спеціалістам відділів, управління освіти, методистам методичних кабінетів, керівникам навчальних закладів)». Під час атестаційної експертизи цим виданням користується вся область.

Там же розміщено і збірник «Програмно-методичне забезпечення державної атестації навчально-виховного комплексу (посібник на допомогу спеціалістам відділів освіти, методистам методичних

кабінетів, керівникам навчальних закладів)».

Сьогодні і можна, і треба було б говорити про реалізацію Орієнтовної регіональної програми атестаційної експертизи загальноосвітнього навчального закладу, проте 26 вересня 2014 року надійшов лист Міністерства освіти і науки України «Щодо окремих питань державної атестації та рейтингового оцінювання», адресований органам управління освітою обласних, районних, міських (районних у містах) державних адміністрацій. Цим листом рекомендовано призупинити проведення державної атестації дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, їх об'єднань (комплексів).

Причиною призупинення атестації є робота Державної інспекції навчальних закладів над новою редакцією відповідного порядку державної атестації дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, навчально-виховних комплексів та об'єднань.

Отже, на сьогодні атестація дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, їх об'єднань (комплексів) призупинена. У деяких закладах області вона триває, оскільки розпочалася до виходу згаданого вище листа Міністерства освіти і науки України.

Куляєва Ольга Олександрівна, методист відділу ліцензування та атестації навчальних закладів Полтавського ОШПО

Цитувати: Куляєва О. О. Про реалізацію Орієнтовної регіональної програми атестаційної експертизи ЗНЗ / О. О. Куляєва // Постметодика. – 2014. – № 4 – С. 63.

© О. О. Куляєва, 2014. Стаття надійшла в редакцію 10.12.2014 ■

ІВАН АНДРІЙОВИЧ ЗЯЗЮН

28 серпня 2014 року пішов із життя видатний український учений, філософ, педагог, перший міністр освіти і науки України, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, академік Національної академії педагогічних наук України, заслужений працівник вищої школи УРСР, доктор філософських наук, професор Іван Андрійович Зязюн.

Його життя – яскрава сторінка історії вітчизняної освіти.

Народився І. А. Зязюн 3 березня 1938 року в селі Пашківка Ніжинського району Чернігівської області.

Закінчив Київський університет імені Т. Г. Шевченка (1964), аспірантуру цього навчального закладу (1968). Проїшов шлях від вихователя гірничопромислового училища, завідувача сільського клубу до ректора

Полтавського державного педагогічного інституту ім. В. Г. Короленка, Міністра освіти і науки України, директора академічного інституту.

Основні напрямки наукової діяльності І. А. Зязюна: філософія освіти, теорія і методика професійної освіти, естетичного виховання, педагогічна естетика та етика. І. А. Зязюн – фундатор нового напрямку педагогічної науки й засновник наукової школи з проблем педагогічної майстерності.

Іван Андрійович – автор понад 350 наукових праць, серед яких підручники, навчальні та навчально-методичні посібники, монографії з проблем педагогічної майстерності, неперервної професійної освіти, етики та естетики, теорії української та зарубіжної культури, зокрема: «Естетичний досвід особи. Формування і сфери впливу» (1976), «Краса педагогічної дії» (1997), «Педагогіка добра: ідеали і реалії» (2000), «Філософія педагогічної дії» (2008), «Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи» та «Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз» (співавтор).

Із 1999 року член редакційної колегії Всеукраїнського науково-методичного журналу для педагогів «Постметодика», неодноразово був автором цього часопису.

Під науковим керівництвом І. А. Зязюна підготовлено і захищено 20 докторських і 20 кандидатських дисертацій.

У 1998 році Американський біографічний інститут обрав І. А. Зязюна «Людиною року», а у 1998–2000 рр. він обіймав посаду президента Міжнародної асоціації макаренкознавців.

Плідну працю Івана Андрійовича Зязюна відзначено урядовими нагородами, почесним званням «Заслужений працівник вищої школи УРСР», орденами «За заслуги» всіх ступенів, Дружби народів, Трудового Червоного Прапора, медаллю «Ветеран праці», Почесною грамотою Кабінету Міністрів України, медаллю «Антон Макаренко».

Тисячі вчителів області пам'ятають Івана Андрійовича ректором Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Він був ініціатором створення нової навчальної дисципліни – «педагогічна майстерність». Згодом кафедри педагогічної майстерності відкрили у багатьох педагогічних закладах країн СНД, а підручник переклали польською та російською мовами. При кафедрі психології ПДПІ були створені автоматизований психологічний практикум, лабораторія психодіагностики та профорієнтації, соціологічна служба. Колективу науковців кафедри була доручена від України на замовлення ЮНЕСКО профорієнтаційна тема з формування студентських контингентів ВНЗ, за успішне виконання та демонстрацію якої вчені нагороджені Дипломом I ступеня ВДНГ України. Пізніше програма «Вчитель» набула всеукраїнського державного статусу («Основи педагогічної майстерності», «Вчитель, якого чекають», «Краса педагогічної дії», «Педагогічна майстерність»). Під керівництвом І. А. Зязюна педагогічний інститут став джерелом передового педагогічного досвіду для системи вищої педагогічної освіти в Україні та за її межами.

Як один із кращих менеджерів освіти, Іван Андрійович зумів об'єднати спеціалістів різного профілю (філософів, педагогів, психологів, фахівців-предметників та ін.) для розв'язання потужних комплексних освітніх програм. Ці здібності проявилися згодом на посаді Міністра освіти України та директора новостворених науково-дослідницьких установ: Інституту педагогіки і психології АПН України, а згодом – Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих НАПН України).

Івана Андрійовича любили і поважали за найкращі людські якості: ерудицію, гуманізм, порядність, чесність, принциповість, привітність, чуйність, доброзичливість.

Як нащадок українських козаків і син чернігівських селян, як філософ і учень Г. Сковороди Іван Зязюн був вірним сином свого народу, разом із ним вибудовував краще життя і мав широке визнання на Батьківщині та за кордоном.

Глибоко сумуючи з приводу тяжкої втрати, від імені всіх освітян Полтавщини висловлюємо щире співчуття родині Івана Андрійовича, друзям, колегам.

Світла пам'ять про Івана Андрійовича Зязюна назавжди збережеться в наших серцях.

Освітня Полтавщини, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського ■

НАШІ АВТОРИ

Сфименко Наталія Романівна,

викладач основ психології та міжособистісного спілкування Полтавського базового медичного коледжу

Клепко Сергій Федорович,

доктор філософських наук, доцент, проректор з наукової роботи Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського (ПОІППО)

Корнет Світлана Олександрівна,

учитель української мови та літератури, світової літератури Полтавської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 8 ім. Панаса Мирного

Куляєва Ольга Олександрівна,

методист відділу ліцензування та атестації навчальних закладів ПОІППО

Литвинюк Людмила Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії і економіки освіти ПОІППО

Мерзлякова Олена Леонідівна,

кандидат психологічних наук, докторант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

Москвич Микола Петрович,

учитель трудового навчання Великопавлівської спеціалізованої школи Зіньківського району Полтавської області

Муліка Катерина Миколаївна,

завідувачка центру практичної психології і соціальної роботи ПОІППО

Пасічник Олександр Сергійович,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України

Помогайбо Валентин Михайлович,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри природничих і математичних дисциплін ПНПУ

Старчик Лідія Миколаївна,

учитель української мови та літератури Хорольської гімназії

Стоцька Олена Вікторівна,

методист редакційно-видавничого відділу ПОІППО

Терно Сергій Олександрович,

кандидат педагогічних наук, керівник сектора інноваційних освітніх технологій лабораторії модерної історії України та інноваційних освітніх технологій Запорізького національного університету

На 1 стор. обкладинки: паперові смужки ОМІКУДЗІ, на яких записують пророцтва у буддистських і синтоїстських храмах Японії. Якщо обране людиною пророцтво влаштує її, то вона забирає його із собою, якщо ж ні – то прив'язує його до гілочки священного дерева в храмі з метою затримати це пророцтво хоча б тимчасово або позбавитися від нього назавжди (<http://www.sakura-house.com>). Автор фото – Вета Романенкова, <http://veta-velveta.blogspot.ru>

На 3 стор. обкладинки: Наталія Святцева, завідувачка редакції підготовки програм для дітей та юнацтва ОДТРК «Лтава», заслужений журналіст України, волонтер-координатор «Полтавського Батальйону Небайдужих», до співпраці з яким, спрямованої на допомогу бійцям АТО, долучився і колектив ПОІППО.

CONTENTS INFORMATION SECURITY

PHILOSOPHY OF EDUCATION

Biographical Education in the In-Service Teachers Training. Part 2: Potential for Professional Development of Teachers

Lytvyniuk L. V.

PROCEEDINGS OF "ROUND TABLE"

Information Literacy of a Teacher at the Context of Resistance to Propaganda

Merzliakova O. L.

What is Secret of Propaganda Success or Realization is Main Property of the Critical Thinking

Terno S. O.

Ukrainian National Wide Print Massmedia and State Information Security

Father and Son Kozyura: Education by Local History

Stotska O. V.

PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES

Innovative Society: Conception of the Integrated Textbook on Biology

Pomohaibo V. M.

Objective Prospects of the Educational Software Design in Ukrainian School

Moskvych M. P.

Didactic and Methodological Aspects of Constructing Elective Courses for Teaching Foreign Languages in Upper Secondary School

Pasichnyk O. S.

The Use of New Technologies by the Teaching the Course Fundamentals of Psychology and Interpersonal Communication

Efymentko N.

UKRAINIAN «KOLO»

Father and Son Kozyura: Education by Local History Involving School Students in Studying Biography of Great Poltavite Patriarch Mstyslav (Skrypnyk)

Kornet S. O.

HISTORY OF EDUCATION

History of Khorol Gymnasium

Starchyk L. M.

READING ROOM

Review of Book "Uncovering True Makarenko. Publications in Russian Language (1976-2014)" by Goetz Hillig

Klepko S. F.

REFERENCES

Media Education in Secondary Schools of Poltava Region: Problems and Achievements

Mulika K.M.

On the Implementation of Estimated Regional Program of Secondary School Certification

Kulyayeva O. O.

First Woman was Honored with the Fields Medal

THE WORD PAM AS

Ivan Andreevich Zazun

Ціль на вершину - попадеш на середину

Г. Сковорода

ДОВІДКА «ПМ»: ПОСТ... (лат. *POST – ДАЛІ, ЗА, ПІСЛЯ*) — префікс, що означає наступність.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал Полтавського обласного інституту післядипломної (постдипломної) педагогічної освіти, адресований усім, хто виховує і вчить, вчиться чи любить освіту або просто цікавиться проблемами школи.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який прагне розвивати «ДАЛІ» методики полтавських педагогів:
Г. Сковорода,
Я. Козельського,
І. Котляревського,
М. Остроградського,
В. Короленка,
П. Юркевича,
А. Макаренка,
Г. Ващенко, О. Астряба,
В. Сухомлинського.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який бажає виразити те, що знаходиться «ЗА» методикою й акумулювати в собі новий досвід хоча й однієї, але надзвичайно важливої верстви нашого суспільства — батьків і педагогів.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал про те, що потрібно вчителю «ПІСЛЯ» вузівської методики — таємниці його особистісного знання та фаху, які не віднайти в численних методичних книжках.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який спільно з усією педагогічною громадою вирішує, що є знання, і шукає тих, хто знає, що дає можливість це вирішувати.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, що прагне вчити вміння читати і слухати, вміння жити і робити справу.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, несумісний з уявленням про сучасну педагогіку як мішанину різнорідних елементів у шкільній навчальній програмі — економіки та еротики, електроніки та східної містики, латини та біоенергетики, астрономії та астрології, щоб відразу одержати прищестя нової ери й Апокаліпсису.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал перш за все не пісний, а тому в ньому змішуються жанри і стилі мовлення, з іронією підкреслюється нестабільність і умовність усіх методичних систем і педагогічних технологій.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал не антиметодики, бо неможливо відкинути методику як розділ педагогіки, а журнал, який відмовляється від методик, що нівелюють особистість та орієнтовані на так званого “середнього” учня.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал з єдиною стратегією: на базі плюралізму педагогічних ідей та концепцій відшукувати суть чужого досвіду, передавати його нашим читачам у тісному поєднанні з усіма фактами життя Полтавщини, з її місцевими й національними традиціями.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який не лише констатує розлад концептуальних структур, що визначали методику недалекого минулого, але й бачить у цьому шанс нового: різноманітність конкретних педагогічних технологій, конкуренцію різних парадигм педагогічної творчості.

ПОСТМЕТОДИКА — це журнал, який усвідомлює, що ми всі опинилися в тому пункті історії педагогіки, коли в ній стали можливими радикальні зміни, про які заявлено в державній національній програмі “Освіта “УКРАЇНА ХХІ СТОЛІТТЯ”, і можливість ця тісно пов’язана з **ПОСТМЕТОДИКОЮ**.

Те, що робиться сьогодні, — це питання досвіду і **МЕТОДИКИ**.

Те, що може робитися, — це питання **ПОСТМЕТОДИКИ**.

Кожний свідомий громадянин мусить матеріально й духовно підтримувати свої рідномовні журнали як головні двигуни наукового вивчення й збільшення рідної мови.

Іван Огієнко

Читайте журнал «Постметодика» безкоштовно на сайтах:
<http://poippp.pl.ua/pm/archives.html>
http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/Postmetodyka/texts.html
<http://issuu.com/imrudenko/docs>

Журнал призначається для _____

Для всіх ціна вільна, а для Вас _____